M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM SEV DISPVTATIONVM Libri Quinque.

Post plurimas doctissimorum Virorum emendationes, ad vsum studiosæ iuuentutis nunc denuo excusi, Et amplissimis notis illustrati.

LONDINI,
Ex Typographia Societatis Stationariorum.
1628.

TYPOGRAPHVS
studiosis adolescentibus
S. P. D.

HABETIS, ornatissimi adolescentes, Tusculanas M. T. Ciceronis quæstiones, nunc denuò inter reliqua præstantissimi Oratoris opera, separatim ad vsum vestrum excusas, in quarum editione, castigatissima quæque exemplaria (hactenus in lucem edita (sequuti sumus, neque temerè quicquā immutandum censuimus. Tanti enim Ciceronis authoritatem doctissimi quique meritò semper faciendam existimārunt, vt, si qua in excudendis huius Auctoris operibus [illegible]cula occurreret, quæ delicatis auribus [illegible]s probaretur, relinquendam potiùs, [illegible]n alteram non perindè aptā substitue[illegible]am, iudicârint. Annotatiunculas quasda[illegible]n oris marginum addidimus, quas vobis, cæteríq; Lectoribus, neq; ingratas, neque infrugiferas fore confidimus. Hunc qualemcumq; laborem nostrum boni consulite, alacríq; animo in cœpta studia incumbite: inque Deo Opt. Max. timore superiorumque vestrorum obedientia crescentes, diu feliciterque valete.

383;91

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM LIBER I.

a q.v.e. DISPVTATIONVM.

DE CONTEMNENDA MORTE.

QVm defensionum laboribus, senatoriisq; muneribus aut omninò, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maxime, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa renocaui: & cum omnium artium, quæ ad rectam viuendi viam pertinerent, b ratio, & disciplina, studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur: hoc mihi Latinis literis illustrandum putaui: non quia philosophia Græcis & literis, & doctoribus percipi non posset: sed meum iudicium c semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientius, quàm Græcos: aut accepta ab illis fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarẽt. nam mores, & instituta vita, resq; domesticas, ac familiares nos profectò & melius tuemur, & lautius. rem verò publicam nostri maiores certè melioribus d temperauérunt, & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? e in qua cum

b μέθοδος.

c al. semper hoc fuit.

d al. temperarunt.

virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa quæ natura, non liteuis assecuti sunt, neq; cum Græcis, neque vlla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta gravitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt sit cum maioribus nostris comparanda? doctrina Græcia nos, & omni literarum genere superabat, in quæ erat facile vincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poëtarum (siquidem Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo) seriùs poëticam non accepimus: annis enim fere [e] *cccccx. post Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Claudio, Caci filio, M. Tuditano consulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit maior natu, quàm Plautus, & Nævius. Serò igitur à nostris poëta vel cogniti, vel recepti. Quamquam est in originibus, solitas esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit, vt* [f] *probrum,* [g] *Marco Nobiliori, quòd is in prouinciam poëtas duxisset: duxerat autem consul ille in Ætoliam, vt scimus, Ennium. Quo minus ergo honoris erat poëtis, eo minora studia fuerunt. nec tamen, si qui magnis ingenijs in eo genere exstiterunt, non satis Græcorum gloriæ, respondérunt. An censemus*

e al. cccc. xiiii.

f ὄνειδος.

g al. M. Nobiliori.

censemus, si fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset, quòd pingeret, * non multos etiam apud nos futuros [h] Policletos, & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnésque incenduntur ad studia gloriâ, iacént q, ea semper, quæ apud quósque improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum vocúmque cantibus. igitur & Epaminondas. princeps (meo indicio) Græciæ, fidibus præclarè cecinisse dicitur: Themistocléq, [i] aliquot antè annis cùm in epulis recusasset lyrã, habitus est indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discebantq, ad omnes, nec qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore geometria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius. At nos, metiendi, ratiocinandíq, vtilitate, huius artis terminauimus modum. At contrà oratorem celeriter complexi sumus: nec enum premò eruditum, aptum tamen ab dicendũ, post autem eruditum. nam. Galbam, Africanũ, Lælium, doctos fuisse, [k] memoriæ traditum est: studiosum autem eum, [l] qui hos ætate anteibat, Catonem: pòst verò Lepidũ, Carbonem, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, vt non multùm aut nihil omninò Græcis [m] cederetur. Philosophia iacuit vsque ad hanc ætatem, nec vllam habuit lumen literarum Latinarum: quæ illustranda, & excitanda nobis est, vt, si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam, si possumus, otiosi. In quo

*ll. ex ſt 199.

h L. Polygnotos et p.

i al. àliquos antè annos.

k à q.v.c. abest vox memoriæ nec agnoscit L. l q.v.c. qui his ætate anteibat alii, vt vulg.

m L. cederemus.

quo eò magis nobis est elaborandum, quòd multi iam esse Latini libri dicuntur scripti inconsiderate, ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. fieri autem potest, vt recte quis sentiat, & id, quod sentit, polite eloqui non possit. Sed mandare quemquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio, & literis. Itaq; suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid oratoriæ laudi nostra attulimus industria, multo situasosius philosophiæ fontes aperiemus, e quibus etiam illa manabant. Sed vt Aristoteles, vir summo ingenio, [n] scientiæ copia, cùm motus esset Isocratis rhetoris gloria, discere etiam cœpit adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere: sic nobis placet, nec priſtinũ dicendi ſtudium deponere, & in hac maiore, & vberiore arte versari. hãc enim perfectam philosophiam semper iudicaui, quæ de maximis quæstionibus copiosè posset, ornateq; dicere. in quam exercitationem [o] ita nos ſtudioſè operam dedimus, vt iam etiã ſcholas Græcorum mere habere audiremus: vt nuper tuum post discessum in Tusculano, cùm essent complures mecum familiares, [p] tentaui, quid in eo genere possem. vt enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutiùs facit:

[n] fort. ſcientia copia.

[o] ita nos ſtudioſè dedimus, vt iam.

[p] v.c. temptaui, non pl.

sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. Ponere iubebam de quo quis audire vellet: & id aut sedens, aut ambulans disputabam. Itaq; dierum quinq; scholas, vt Graci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, vt, cùm is, qui audire vellet, dixisset quid sibi videretur, tum ego contrà dicerem. hæc est enim, vt scis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem disserendi. nam ita facilimè, quod verisimillimum esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur. sed quò commodiùs disputationes nostræ explicentur, sic eas exponam, quasi agatur res, non quasi narretur, ergo ita nascetur exordium. A. Malum mihi videtur esse mors. M. Iis-ne, qui mortui sunt, an iis, quibus moriendum est? A. Vtrisq;. M. Est igitur miserum, quoniam malum. A. Certè. M. Ergo & ij quibus euenit iam, vt morerentur, & ij, quibus euenturum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miser? A. Prorsus nemo. M. Et quidem, si tibi constare vis, omnes, quicumque nati sunt, erunt-ne, non solum miseri, sed etiam semper miseri. nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset, neminem tu quidem eorum, qui viuerent, excipere: moriendum est enim omnibus: esset tamen miseriæ finis in morte: quoniam autem etiam mortui, miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. necesse est enim, miseros esse eos, qui centum millibus annorum antè occiderunt, vel potius omnes, quicunque

q al. quid verisimillimum esset, &c. al. quid verum, veriue simil.

* 3

r L. qui vmquam sunt. et ita q v.c.

s al. qui vmquam.

eunquenati sunt. A. Ita prorsus existimo. M. Dic, quaeso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transuectio Acheruntis, mentó sumam aquã attingens siti enectus Tantalus? num illud, quod Sisiphus versat, Saxum sudans nitendo, neq; proficit hilum? fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos, & Rhadamanthus, apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius: nec quoniam apud Graecos iudices res agetur, poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hac fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malũ. A. Adeóne me delirare censes, vt ita esse credam? M. An tu haec non credis? A. Minimè verò. M. Male hercule narras. A. Cur? quaeso, M. quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid negotij est, haec poëtarum, & pictorum portenta conuincere? M. Atqui pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa disserentium. A. Ineptè sanè. quis est enim tam excors, quem ista moueant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos vlli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi ergo sunt ij, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt.

f al. transitio Acherontis.

g L. vtrita credam? & ita v. 6.

x" sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam inconsideratè diceres. A. Quî tandem? M. Quem esse negas, eundem esse dicis. vbi est acumen tuum? cum enim miserũ esse dicis, tum cum, qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, vt ista dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse (verbi causa) M. Crassũ, qui illas fortunas morte dimiserit: miserum Cn. Pompeium, qui tanta gloria sit orbatus: y omnes denique miseros, qui has luce careant. M. Reuolueris eodem. sint enim oportet, si miseri sunt tu autem modò negabas eos esse, qui mortui essent; si igitur non sunt, nihil possunt esse, ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio. nam istud ipsum, non esse, cum fueris, miserrimum puto. M. quid miserius, quàm omninò nunquam fuisse? ita, qui nondum nati sunt, quia nõ sunt, miseri iam sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequàm nati. Ego autem nõ commemini, antequàm sum natus, z me miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, et quid de te recordêre. A. Ita locaris, quasi ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt, & non eos a miseros qui mortui sunt. M. Esse ergo eos dicis. A. Immò, quia nõ sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnantia te loqui non vides? quid enim tam pugnat, quàm non modò miserum, sed omnino quidquã esse, qui non sit? an in egressus porta Capena, cùm Calatini, Scipionũ, Seruiliorum,

x al sint.

y v. g. omnia.

z fort. me esse miser.

a fort. delenda hic vox (miseros)

nilorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantùm, miseros, ob idipsum, quia non sunt. M. Non dicis igitur, miser est. M. Crassus, sed tantùm, miser M. Crassus. A. Ita plane. M. Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pronuncies, id aut esse, aut non esse. an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronunciatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, vt [b] appellaremus ἀξίωμα: vtar post alio, si inuenero melius) [c] id ergo est pronunciatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. cùm igitur dicis, miser M. Crassus: aut hoc dicis, miser est M. Crassus, vt possit iudicari, verum id, falsumne sit: aut nihil dicis omninò. A. Age, iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorsisti, vt fatерer, qui omninò non essent, eos ne miseros quidem esse posse. quid? qui viuimus, cùm moriendum sit, nónne miseri sumus? quæ enim potest in vita esse iucunditas, cùm dies, & noctes cogitandum sit, iam, iámq; esse moriendũ? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione deiecteris? A. Quonam modo? M. quia, si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam, & sempiternũ malũ haberemus, in vita. A. nunc video calcem: [d] ad quem cum sit decursum, nihil sit præterea extimescendũ. M. sed tu mihi videris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis (vt Siculi)

[b] al. appellẽ. e q. v. c. id ergo, quod est pronunciatum, aut verum est, aut falsum.

[d] v. c. ad quã cùm & ita L.

li) sententiam sequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, si potero, Latinè. scis enim me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latinè. A. Et rectè quidem: sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M.

c Emori nolo: sed me esse mortuum nihili æstimo. A. Iam agnosco Græcum. sed quoniam coegisti, vt concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perfectè, si potes, vt ne moriendum quidem esse, miserum putem. M. Iam istuc quidem nihil negotij est. sed etiam maiora molior. A. Quo modo hoc nihil negotij est? aut quæ tandem sunt ista maiora? M. Quoniam, si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum; cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est. d id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Vbertim ista quæso, hæc enim spinosiora, prius, vt confitear, me cogunt, quàm vt assentiar. sed quæ sunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, si possim, non modo malum non esse, sed bonum etiam esse mortem. A. Non postulo id quidem, aueo tamen audire, vt enim non efficias quod vis, tamen, mors vt malum non sit, efficies. sed nihil te interpellabo.

e continentem o ationem audire malo. M. Quid? si te rogauero aliquid, nonne respondebis? A. Superbis id quidem esset, sed nisi quid necesse erit, ma o ne roges. M. Geram tibi morem, & ea,

quæ

c Ἀπὸ μὲν θανεῖν οὐ, θάνατον δ' οὐ μὲ διαφέρει. al. nihil æstimo.

d al. idem.

e συσχεῖν.

quæ vis, vt potero, explicabo, nec tamen quasi Pythius Apollo, certa vt sint, & fixa, quæ dixero: sed vt homunculus [i] vnus è multis, probabilia coniectura sequens: vltrà enim quò progrediar, quàm vt verisimilia [k] videam, non habeo certa dicent ij, qui & percipi ea posse dicũt, & se sapientes esse profitentur. A. Tu, vt videtur, nos ad audiendum parati sumus. M. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit primùm, est videndum sunt enim, qui discessum animi à corpore putent esse mortem, sunt, qui nullum censeant fieri discessum, sed vnà animum, & corpus occidere, animúmq; cum corpore extingui. qui discedere animum censent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quid sit porrò ipse animus, aut vbi, aut vnde, magna dissensio est. * alijs cor ipsum, animus videtur, ex quo excordes, vecordes, concordésq; dicuntur: & Nasicailles prudens, bis consul, Corculum, &

Egregiè cordatus homo catus [l] Aelius Sextus. Empedocles animum esse censet, * cordi suffusum sanguinem. alijs pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere. alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem, esse animum: sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse eedem, & locum [m] animum autem alij animam, [n] vt ferè nostri, declarant nominari. nam & agere animam, & efflare dicimus, & animosos, & bene animatos, & ex a-

animi

animus

animi

Διὸ τῶν πολλῶν.

k al. dicam.

mors quid sit

l al Ailius. * 8

m al. animum autem animam nostri declarant nominari. nq. v. cevt fe reipsum declarat semen.

n

animi

nimi sententea: ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus, ignis videtur: Sed hæc quidem, quæ dixi, [o]cor, cerebrum, animam ignem, vulgo: reliqua fere singulivt multi ante veteres, proximè autem Aristoxenus, musicus, idemq; philosophus, [p] intentionem ipsius corporis quandam, velut in cantu, & fidibus, quæ harmonia dicitur. sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tanquam in cantu sonos. Hic ab artificio suo non recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsũ quale esset, erat multo antè, & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quasi corpus, negauit esse, verùm numerum dixit esse, cuius vis (vt iam antea Pythagoræ visum erat) in natura maxima esset. eius doctor Plato triplicem finxit [q] animam: cuius principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit: & duas partes separare voluit, iram, & cupiditatem: quas locis discluſit: iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortũ, dissérentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustráq; animalia, & animantes appellari: negũt in homine inesse animum, [r] vel animam, nec in bestia: vimq;

o al. cor, sanguinem, cerebrum.

p q.v.c. ipsius corporis intentionem quandam.

q q.v.c. animi naturam, cuius pr.

r hoc totum, vel animam, abest à q.v.c.

vim q̃ omnem eam, quæ vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vinis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus vnum, & simplex, ita figuratũ, vt temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cùm quatuor illa genera principiorum esse: complexus, è quibus omnia oriuntur, quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens. cogitare enim & prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia memminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari hæc, & similia eorum, in horum quatuor generum nullo ineste putat. quintum genus adhibet, [t] vacuos nomine: & sic ipsum animum, [t] ἐντελέχειαν appellat nouo nomine, [*] quasi quandam continuatam motionem, & perennem. Nisi quæ me forte fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritũ enim illum magnũ quidem virum, sed leuibus, & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quadã fortuito, omittamus. Nihil est enim apud illum, quod non atomorum turba conficiat. Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est. [u] vtrùm igitur inter has sententias diudicare malumus, an ad propositum redire? A. Cuperem equidem vtrumque, si fieri posset sed est difficile confin-

t. ἀνυπόστατον. t. al. ἐντελέχειαν.

u. fort. vtrùm igitur inter has sententias diudicare malumus.

dere.

dere. quare si, vt ista non disseramus, liberari mortis metu possumus, id agamus: sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, aliàs. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius. efficiet enim ratio, vt quæcumq; vera sint earum sententiarum quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potius. nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus; certè, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore. [x] si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, extinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissoluetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omninò animum [y] dicat esse? His sententijs omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest: pariter enim cum vita sensus amittitur. non sentientis autem, nihil est, vllam in partem quod interfit. reliquorum sententia spem affert, si te fortè hoc delectat, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cælum, quasi in domicilium suum peruenire. A. Me verò delectat: ida, primùm ita esse: deinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim. M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? euolue diligenter ei is cum librum, qui est de animo: amplius quod desideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem sæpius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio om-

[x] al. si aer. mendosè.

[y] fort. dicit esse?

nis illa elabitur. M. Quid hoc? dásne aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? A. Do verè. M. Quid, si maneant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem. [2] iam istuc, coacti à te, paulò antè concessimus. M. Quo modo igitur, aut cur, mortem malum tibi videri dicis, quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus, aut non miseros, sensu carentes? A. Expone igitur, nisi molestum est, primùm animos, si potes, remanere post mortem: tum, si minùs id obtinebis: (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim istuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. Auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, vti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimùm: & primùm quidem omni antiquitate: quæ quo propiùs aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melùs ea fortasse, quæ erant vera, cernebat. itaque vnum illud erat institum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, [b] neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditùs interiret: idq; cùm multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cæremonijs sepulchrorum intelligi licet: quas maximis ingenijs prediti, nec tanta cura coliüissent, nec violatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque

q.q.v.e. illabitur. al. inlabitur. vnde fort. leg. dilabitur.

[1]

[a] fort. nam istuc coacti à te &c. fort. iam enim istuc, &c.

[b] fort. neque excessu è vita.

que delentem, sed quandã quasi migrationem, commutationemq; vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cœlum soleret esse: * in ceteris hum[a]nis c retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc, & nostrorum opinione,

* 10
c L. retineret, & permanerent tamen.

Romulus in cœlo d cum diis agit ævum.

d L. cum diis generalib. ævum Degit famæ ass.

vt famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indéq; perlapsus ad nos, & vsque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præsens habetur deus. hinc Liber Semele natus. eadémq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres: * qui non modò e adiutores in præliis victoriæ populi R. sed etiam nunciꝰ fuisse perhibentur. Quid? Ino, Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, f Matuta habetur à nostris? quid? totum propè cœlum, ne plures persequar, nónne humano genere completum est? Si verò scrutari vetera, & ex his ea, quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner: ipsi illi, maiorum gentium dij qui habẽtur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. quære, quorum demonstrentur sepulchra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quæ tradantur mysterijs: tum denique quàm hoc latè pateat, intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis pòst annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant quantum natura admonente cognouerãt: rationes, & causas rerum non tenebant, visis quibusdam sæpe mouebantur, hísque maximè nocturnis, vt viderentur ij, qui vita excesse-

* 11
e v.e. adiutores in præliis populi R. sed etiam victoriæ nunciꝰ fuisse P.

f At porro firmiſſ.

rant, viuere. f Vt porrò firmiſſimum hoc afferri videatur, cur deos eſſe credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cuius mentem non imbuerit deorũ opinio. multi de diis prana ſentiunt; id enim vitioſo more fieri ſolet. omnes tamen eſſe vim, & naturam diuinam arbitrantur. nec verò id collocutio hominum, aut conſenſus efficit: non inſtitutis opinio eſt confirmata, non legibus. Omni autem in re conſentio omnium gentium, lex naturæ putanda eſt. quis eſt igitur, qui ſuorum mortem primùm non eò lugeat, quòd eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem, luctũ ſuſtuleris. nemo enim mœret ſuo incommodo, dolent fortaſſe, & anguntur: ſed illa lugubris g lamentatio, fletuſq; mœrens, ex eo eſt, quòd eum, quem dileximus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idq; ſentire. Atq; hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq; doctrina. Maximum verò argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ ſint, h & maximè quidem, quæ poſt mortem futura ſint. Serit arbores, quæ alteri ſeculo proſint, vt ait Statius in Synephebis, quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſæcula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum adſpiciet baccam ipſe numquam: cur magnus leges inſtituta, i rempub. k conſeret. Quid procreatio liberorum? quid propagatio nominis? quid adoptiones filiorum?

g al. eiulatio.

h L. et maximæ quidem

i L. non ſeret. k L. non ſeret.

filiorum? quid testamentorum diligentia? quid ipsa sepulchrorũ monumenta, quid [k] elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quod illud? num dubitas, quin specimen naturæ capi deceat ex optima quaq; natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quam eorũ, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? abiit ad deos Hercules. nunquam abiisset, nisi, cùm inter homines esset, eam sibi viam munuisset. Vetera iam ista, & religione omnium consecrata. Quid in hac rep. tot, tantosq; viros ob remp. interfectos, cogitasse arbitramur? ipsâdmne vt finibus nomen suum, quibus vita terminaretur? Nemo vnquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem. licuit esse otiosè Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit (ne & vetera, & externa quæram) mihi: sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum: idq; in maximis ingeniis, altissimisq; animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viueret? loquor de principibus. quid poëtæ? nónne post mortem nobilitari volunt? vnde ergo illud?

[k] al. eclogia.

Adspicite ô ciues senis Ennij imaginis formã.
Hic vestrum panxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab iis, quorum patres affecerat gloria. Idemque,

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu
Faxit: cur? volito [l] *viuu' per ora virûm.*

Sed quid Poëtas? opifices etiam post mortem [m] *nobilitari volunt. quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minervæ, cùm inscribere non liceret?* [n] *Quid nostri philosophi? nónne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quòd si omnium consensus, naturæ vox est: omnésque qui vbique sunt, consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserũt: nobis quoque idem existimandum est. & si quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur (quia natura optima sint) cernere naturæ vim maximè: verisimile est, cùm optimus quisque maximè posteritati seruiat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed vt deos esse natura opinamur, qualésque sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: quain sede maneant, qualésque sint, ratione discendum est. cuius ignoratio finxit inferos, eásque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. in terram enim cadentibus corporibus, hísque humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt, quos auxerunt poëtæ. frequens enim consessu theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, monetur audien-*

l al. viuos.
m al. nominitari.
n al. Quid? nostri philosophi nonne, &c.

audiens tam grande carmen:

Adsũ, atq; aduenio o Acheronte, vix via alta, atque ardua,

o L. Acherunte.

Per ſpelũcas ſaxis ſtructas aſperis, pẽdẽtibus,

Maximis: vbi rigida cõſtat craſſa caligo inferũm. in tantúmq; valuit error, qui mihi quidem iam ſublatus videtur, vt corpora cremata cúm ſcirent, tamẽ ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi. animos enim per ſe ipſos viuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figurámque quærebant. inde Homeri tota νεκυια: inde ea, quæ meus amicus Appius νεκυομαντια faciebat: inde in vicinia noſtra Auerni lacus; Vnde animæ excitantur obſcura vmbra, aperto oſtio, * Alii p Acherontis, q falſo ſanguine, imagines mortuorum. has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium, laterumve & pulmonum vi, & figura poteſt. nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem eſt ingenij, reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. itaque credo equidem * etiam alios r tot ſæculis diſputaſſe de animis: ſed, quod literis exſtet, Pherecides ſ " Syrus t primùm dixit, animos hominum eſſe ſempiternos: antiquus ſanè, fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maximè confirmauit: qui cum Su-

13

p L. Acheruntis.

q fort. falſo ſanguine

14

r L. tot ſæculis: ſed, q.

ſ " Scrius.

t L. primus

perbo regnâte in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam [u] cum honore, & disciplina, tum etiam authoritate: multáque secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, vt nulli alij docti viderentur. Sed redeo ad antiquos, rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum. Platonem ferunt, vt Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cùm alios multos, tum Architam, Timæumq́, cognouisse, & didicisse Pythagoreà omnia: primúque de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod [x] Pythagoras, sed rationem etiam attulisse: quàm (nisi quid dicis) prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. A. Antu, cùm me in summam expectationem adduxeris, deseris? errare mehercule malo cùm Platone, quem tu quanti facias, scio, & quem ex tuo ore admirer, quàm cum istis vera sentire. M. Macte virtute. ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus, an, sicut pleraque, sic & hoc? quamquam hoc quidem minimè. persuadent enim mathematici, terram [y] in medio mundi sitam ad vniuersi cœli complexum quasi puncti instar obtinere; quod κέντρον illi vocant: eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, vt quasi partita habeant inter se, & diuisa momenta: vt terrena, & humida suopte nutu, & suo pondere ad pares angulos tu terram,

u al. cumhonore disciplæna, tum

x al. Pythagoram.

y v.c. in medio mundo sitam, &c. et ita l. al. in medio mundi loco s. al. ad vniuersi complexum.

terram, & in mare ferantur: reliquæ duæ partes, una ignea altera animalis, vt illæ superiores [z] in medium locum mundi grauitate ferantur, & pondere; sic hæ sursum rectis lineis in cœlestem locum subuolent, [*] siue ipsa natura superiora [a] appetente, siue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cum constent, perspicuum debet esse, animos cùm è corpore excesserint, siue illi sint animales, id est, spirabiles, siue ignei, [b] sublime ferri. si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quàm dilucide dicitur; aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant. horum igitur aliquid animus est, nec tam vegeta mens aut in corde, cerebróue, aut in [c] Empedocléo sanguine demersa iaceat. Dicæarchum verò cum Aristoxeno æquali, & condiscipulo suo, doctos sanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem vnquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, vt eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum verò situs, & figura corporis vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video: sed hic quidem, quantus eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat.

x v.c. in medium locum grauitate f. et Ital.

* 15

a L. appetentes.

15

b al. in sublime f.

c al. Empedocle.

Benè enim illo prouerbio Græcorum præcipitur: d Quam quisque nôrit artẽ, in hac se exerceat. Illam verò funditùs eyciamus indiuiduorum corporum, leuium, & rotundorum concursionem fortuitam: quam tamen Democritus concalefactam, & spirabilem, id est, animalem, esse voluit. is autem animus, qui, e si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, vt potissimùm videri video Panætio, superiora capessat necesse est. nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. ita, siue dissipantur procul à terris, id euenit: siue permanent, & conseruant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cœlum: & ab his perrumpatur, & diuidatur crassus hic, & concretus aër, qui est terræ proximus. calidior est enim, vel potiùs ardentior animus, quàm est hic aër: quem modò dixi crassum, atque concretum. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra f terreno principiorum genere confecta, ardore animi contalescunt. g accedit, vt eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem sæpe iam appello crassum, eumque perrumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. qui si permanet incorruptus, suíque similis: necesse est ita feratur, vt penetret, & diuidat omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, ventíque coguntur: quod & humidum, & caliginosum est, propter

d Ἐρώτησις τις ἐν ἔργοις εἶναι τέχνην.

e L. si est horum quatuor generum ex aliquo, ex quibus.

f fort. ex terreno pr. h. fort. Accedit cur eo facil.

propter exhalationes terræ, quam regionem cùm superanit animus, naturámq; sui similem contigit, & agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore solis temperato, ignibus insistit, & finem altiùs se efferendi facit, cùm enim sui similem & lenitatem, & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur, eáque ei domum naturalis est sedes, cùm ad sui simile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & sustentabitur ijsdem rebus, quibus astra sustentantur, & aluntur. cúmque corporis facibus inflammari soleamus ad omnes ferè cupiditates, eóque magis incendi, quòd ijs æmulemur, qui ea habeant quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus, h cúm, corporibus relictis, & cupiditatũ, & æmulationum erimus expertes: quódque nunc facimus, cúm laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus, & visere, id multo tum faciemus liberiùs: totósque nos in contemplãdis rebus, perspiciendisque ponemus, propterea quòd & naturà i inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi: & ora ipsa locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerũ cœlestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt. hæc enim pulchritudo etiam in terris * k patriam illam, & auitam (vt ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam, excitauit. præcipuè verò iuuentus ea, qui tum etiam

h fort. tum cum corp.

i L. inest in mentib. et ita v. c.

17.

k L. patriatamillam.

etiam, cùm has terras incolentes, circumfusi essent caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetrauit ea, l quæ est nominata in Argo, quia Argini in ea delecti viri, Vecti, petebant pellem inauratã arietis: aut ij, qui Oceani fretum illa viderunt.

l. quæ est nominata Argo, quia Argini in ea, dilecti viri v. m al. Argo, qua vecti Argini dilecti viri, Petebant illam pellem inauratam, aricus.

Euroram, Libyamq; rapax vbi dividit vnda: quod tandem spectaculũ fore putamus, cùm totam terram contueri licebit? eiusq; cùm situm, formam, circumscriptiones, tum & habitabiles regiones, & rursum omni cultu propter vim frigoris, aut caloris, vacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus.

28. n neque enim est vllus sensus in corpore, sed vt non solùm physici docent, verùm etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi perfectæ. itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: vt facilè intelligi possit, n animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mẽs, nisi id agat, & adsit. Quid, quòd eadem mente res dissimillimas cõprehendimus, vt colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? quæ nunquam quinque nuntijs animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur,

n νῦς ὁρᾷ, νοῦς ἀκούει.

vt

o vt idem omnium iudex solus esset. Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cùm, quò natura fert, liber animus pernexerit. nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio naturæ fabricata est: tamẽ terrenis, concretisq; corporibus sunt interspecta quodammodo. cum autem nihil erit præter animum: nullæ res obiectæ impedient, quo minus percipiat, quale quidque sit. Quamuis copiosè hæc diceremus, si res postularet, q quàm multa, quàm varia spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus. quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq; inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eumque venerantur, vt deum. liberatos enim se per eum dicunt grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu. quo terrore? quò metu? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?

q Acherontia templa; alta Orci, pallida
Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falsa esse cognouerit? ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina crediturí fuerint. Præclarum autem nescio quid adepti sunt, r qui didicerunt, se, cùm tempus mortis venisset, to-

o al. & is omnium iudex solus esset.

p al. quam multa, quam varia quant. spectacula, &c.

q L. Acherusia t. al. Acheruntia templa.

r al. quod.

tos

tos esse perituros quod vt ita sit (nihil enim pugno) quid habet istà res aut lætabile, aut gloriosum ? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. vt enim rationem Plato nullam afferret, (vide, quid homini tribuam) ipsa authoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, vt velle ceteris, sibi certè persuasisse videatur. sed plurimi contrà nituntur, animósque quasi capite damnatos, morte multant. neque aliud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, quis locus: [f] vt, si iam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurúsne in conspectum videatur animus? an tanta sit eius tenuitas, vt fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multóque obscurior, qualis animus in corpore sit, tanquam [t] alienæ domui, quàm qualis, cùm exierit, & in liberum cœlũ, [u] quasi in domum suam venerit. si enim quod nunquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certè, & Deum ipsum, & diuinum animum corpore liberatum, [x] cogitatione complecti

f L. aut, si iam possent.

t sic v.c.L. domi.

u „ al. quasi domum suã.

x v.c. cognitione.

plecti non possumus, Dicæarchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis esset intelligentia, nullum omninò animum esse dixerunt. est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, vt se quisque noscat. non enim, crede, id præcipit, vt membra nostra, aut staturam, figuramue noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. cùm igitur, γ nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animũ tuum. nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculũ. ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. hunc igitur nosse, nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum, sic, * vt tributum Deo sit. z hoc est, se ipsum posse cognoscere. Sed si, qualis sit animus, ipse animus nescit: dic, quæso, ne esse quidem se sciet? ne moueri quidem sciet? ex quo illa a ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in 6. lib. de republica.

γ γνῶθι σεαυτόν.

19

z hoc totum, hoc est, seipsum posse cognoscere, delet L. vt alienum.

a al. hoc ipsum.

Quod semper mouetur, id b æternum est. quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, viuendi quoq; finem habet necesse est. solum igitur quod seipsum mouet, quia nunquam c deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit quinetiam ceteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principij autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset id principiũ, quod gigneretur alium-

a q v.c. ratiocinatio est pl.

b ἀθάνατον

c fort. desinitur.

de.

de. quòd si nunquam oritur, nec óccidit quidem vnquam. nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud [d] creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia, ita fit, vt motus principium [e] ex eo sit, quod ipsum à semouetur. id autem nec nasci potest, nec mori: vel cócidat omne cœlum, fomnisq; natura consistat necesse est: nec vim vllam [g] nãcisceatur, [h] "qua primo impulsu moueatur. "Cùm "pateat igitur, æternũ id esse, quod seipsum mouet; quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimium est enim omne, quod pulsu agitatur externo. quod autem est [k] animatum, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est propria natura animi, atque vis; quæ si est vna ex omnibus quæ seipsam semper moueat: neq; nata certè est, & æterna est.

[d] fort. recreabit. [e] fort. id fit. [f] fort. omnisque terra, et consistant. [g] fort. nanciscantur, quæ primo impulsa mouentur, [h] "al. qua vt a primo. "20 [i] L. parcat igit. [k] q. v. c. animal.

*Licet concurrant plebeij omnes philosophi, (sic enim ij, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia dissident, appellandi videntur) non modò nihil vnquam tam eleganter explicabunt; sed ne hoc quidem ipsum quàm subtiliter conclusum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moueri: quod cùm sentit, illud vnà sentit. se vi sua, non aliena moueri: nec accidere posse, vt ipse vnquam à se deseratur. ex quo efficitur æternitas: nisi quid habes ad hæc. A. Ego verò facilè sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contrà venire: ita isti fuco lenitate. M. Quid illa tandem? num leniora censes, quæ declarant ineſſe animis hominum diuinaquædam? quæ si cernerem, quemadmodum nasci possent, etiam, quemadmodum interirent, viderem. * nam sanguinẽ, bilem, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum, &*

* 21.

tũm

totius corporis figuram videor posse dicere, unde concreta, & quo modo [l] facta sint. * per animum ipsum. si nihil esset in eo, nisi id, vt per eum viueremus, tam natura putarem hominis vitã sustentari, quàm vitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus viuere. item si nihil haberet animus hominis, nisi vt appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestijs. habet primùm memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium, quam quidem Plato [m] recordationem esse vult superioris vitæ. nam in illo libro, qui inscribitur Menon, pusionē quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic ille [n] respondit, vt puer: & tamen ita facile interrogationes sunt, vt gradatim respondens eo perueniat, [o] quasi geometrica didicisset. ex quo effici vult Socrates, vt discere, nihil aliud sit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim, quemuis, qui omnium rerum rudis esse videatur, bene interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri vllo modo posse, vt à pueris tot rerum, atque tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocant, haberemus; nisi animus, [p] antequàm corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. cumq; nihil esset, vt omnibus locis à Platone disseritur, (nihil enim

l fort. facta sint. Animo ipso, sin. 22.

m *desipien-tiæ.*

n fort. respondet.

o fort. quasi geometr.

p L. antequã in corpus intraſſet, rerum cogniſ.

enim ille putat esse, quod oriatur & intereat, idque solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore incluſus [q] agnoſcere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea planè videt animus: cùm tàm repentè in tam inſolitum, támque perturbatum domicilium immigrauit, ſed cùm ſe collegit, atque recreauit, tum agnoſcit ea reminiſcendo. ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror. quid eſt enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim? [r] aut vnde naturam? non quæro quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur; [s] quanta Theodectes; quanta is, qui à Pyrrho legatus ad ſenatum eſt miſſus, Cyneas; quanta nuper [t] Carneades; quãta, qui modò fuit, Sceptius Metrodorus; quanta noſter Hortenſius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo maiore ſtudio, & arte verſantur: quorum quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt. Quorſum igitur hæc ſpectat oratio? quæ ſit illa vis, & vnde ſit, intelligendum puto. non eſt certè nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima ſit animus, [u] igniſue, neſcio: nec me pudet, vt iſtos, fateri neſcire quod neſciam. Illud ſi vlla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima, ſiue animus ſit animus, eum iurarem eſſe diuinum.

q fort. cognoſcere.

r fort. aut vnde natam?

s l. quanta Themiſtocles, quanta is, q.

t l. Carmadas, & ita v.c.

u l. igniſue.

Quid

* Quid enim, obsecro te, * terrâne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso cœlo, aut fata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. sine id quidem: at, quantum sit, profectò vides. quid igitar? vtrum[y] capacitatem aliquam in animo putamus esse, quo, tanquam in aliquod vas, ea, quæ meminimus, infundantur? absurdum id quidem; qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi ceram, animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? [z] Quid illa vis, quæ tandem est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio, atque excogitatio dicitur? ex hâcne tibi terrena, mortalique natura, & caduca concreta ea videtur? [a] aut qui primus, (quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est) omnibus rebus imposuit nomina? [b] aut qui dissipatos homines congreganit, & ad societatem vitæ conuocauit? [c] aut qui sones vocis, qui infiniti videbãtur, paucis literarum notis terminauit? [d] aut qui errantium stellarum cursus, [e] congressiones, [e] institutiones notauit? omnes magni: etiam superiores, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras inuenerunt: à quibus mansuefacti, & excolti, à necessarijs artificijs

x L. Quid enim? obsecro te, t.

y fort. capacitatem aliquam animum put.

z L. quid? illa vis, quæ tandem est, q. al. Quid illa vis? quæ tandem est? quæ, &c.

a L. aut quis primus, &c. et ita v. c.

b L. aut quis.

c L. aut quis.

d L. aut quis.

e L. institutiones nor.

artificijs ad elegantiora defluximus, nam & auribus [f] oblectatio magna ex parte est inuenta & temperata varietate, & natura sonorum & astra suspeximus, [g] tum ea, quæ sunt infixa certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. quorum conuersiones, omnesq; motus [h] qui animus vidit, is docuit, similem animum suum eius esse qui ea fabricatus in cœlo esset. nam cùm Archimedes lunæ solis, quinq; errantium motus in sphæram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis Deus, vt tarditate, & celeritate dissimillimos [al.] motus vna regeret conuersio. Quod si [i] in hoc mundo fieri sine Deo non potest, ne in sphæra quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vi diuina videntur. vt ego aut poëtam grauem, plenumq; carmen sine cælesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi maiore fluere, abundantem sonantibus verbis, uberibusq; sententijs. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, vt Plato ait, donum, vt ego, inuentum deorum? hæc nos primùm ad illorum cultum, deinde ad iura hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemq; animi erudiuit: eademq; ab animo, tanquam ab oculis, caliginem [k] dissipulit, vt omnia superiora, infera, prima, vltima, media videremus

[f] q.v.c. oblectatio magnam partem est inuenta, temp. [g] al. eum ea. [h] fort. qui animo vidit.

[i] al. hoc in

[k] sic plerique; v.c. q. al. depulit et ita [l] al. expedit

prorsus

prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas, quid est enim memoria rerum, & verborum? quæ inuentio? profectò id, quod nec in Deo quidquam maius intelligi potest. non enim ambrosia deos, aut nectare, aut [m] iuuentute, pocula ministrante, lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à dijs raptum ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret, non iusta causa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat diuina mallem ad nos, quæ autem diuina? videre, sapere, inuenire, meminisse. [n] Ergo animus, qui, vt ego dico, diuinus, vt Euripides audet dicere, Deus est. & quidem si deus, aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam vt illa natura cœlestis & terra vacat, & humore: sic vtriusque harum rerum humanus animus est expers. sin autem est quinta quædam natura [o] inducta: primùm hæc & dearum est, & animorum. Hanc nos sententiam secuti, eis ipsis verbis in consolatione hæc expressimus.

Animorum nulla in terris origo inueniri potest: nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atq; fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil ineſt, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, & cõplecti possit præsentia; quæ sola diuina sunt. nec inuenietur vnquã, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. singularis est igitur quædam natura, atq; vis animi, seiuncta ab

[l] al. nisi deo qui lena quidquam.
[m] l. Iuuentute.
[n] l. Ergo animus vt ego dico, diuinus est: vt Euripides audet dicere, deus, &c.
[o] l. inducta primum hæc &c

his vſitatis, notiſque naturis. Ita quidquid eſt illud, quod ſétit, quod ſapit, quod vult, quod viget, cœleſte & diuinum eſt, ob eámque rem æternum ſit neceſſe eſt. Nec verò Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera, ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, & mouẽs, ipſáq; prædita motu ſempiterno.

Hoc è genere, atque eádem è natura eſt humana mens. Vbi igitur, aut qualis eſt iſta mens? vbi tua, aut qualis? poteſne dicere? an, ſi omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te vti licebit? non valet tantum animus, vt ſeſe ipſe videat. at, vt oculus, ſic animus ſeſe non videns, alia cernit. non videt autem, quod minimum eſt, formam ſuam, fortaſſe: quamquam id quoque: ſed relinquamus: vim certe, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. qua facie quidem ſit, aut vbi habitet, ne quærendum quidem eſt. vt, cùm videmus ſpeciem primùm, candorémque cœli, deinde conuerſionis celeritatem tantam, quantam cogitare non poſſumus: tum viciſſitudines dierum, atque noctium, commutationéſque temporum p *quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorumque omnium moderatorem & ducem ſolem, lunamq́, accretione,* q *& diminutione luminis, quaſi faſtorum notantem, & ſignificantem dies, tum in eodem orbe in* XII. *partes diſtributo,*

p al. quadripertitas.

q Et demi-nutione.

distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè seruantes, disparibus inter se motibus, nocturnámque cœli formam vndique sideribus ornatam: tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi vniuersi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum: quarum altera, quam nos incolimus " sub axe posita ad stellas septem, vnde (uesa " Suis. Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur iras: altera australis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀντίχθονα, ceteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut vrantur calore: hic autem, vbi habitamus, non intermittit suo tempore

Cœlum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificæ pampinis pubescere,
Ramis baccarum vbertate incuruescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis prata conuestiri:

l. bacarum. t L. incuruescere, et ita Nonius.

tum, multitudinē pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda: hominémque ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorúmque cultorem: atque hominis vtilitati agros omnes, & maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cùm cernimus, possumúsne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, vt Platoni videtur: vel, si semper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? sic mentem

hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides: tamen vt Deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine virtutis, [u] vim diuinam mentis agnoscito. In quo igitur loco est? credo equidem in capite: & cur credam, [x] afferre possum: sed de hoc aliàs: nunc [y] vbi sit animus, certè quidem in te est: Quæ est enim natura? Propria puto, & sua. sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modò video, vt Deum noris, & si eius ignores & locum, & faciem: sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi planè in physicis hospites sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil commentatum, nihil duplex. quod cum ita sit, certe nec secerni, nec diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest: nec interire igitur. est enim interitus quasi discessus, & secretio, ac [z] direptus earum partium, quæ ante interitum [a] iunctione aliqua tenebantur. his, & talibus adductus Socrates, nec patronũ quæsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitq; liberam cõtumaciam, à magnitudine animi ductam, non a superbia, & supremo vitæ die de hoc ipso multa disseruit, & paucis ante diebus, cùm facile posset educi è custodia, noluit: [b] & cùm pene in manu iam mortiferum illud tenens poculum,

u L. vim diuinam mentis agnoscito. x al. multa afferre possum: al. ratione afferre possum. y L. vbi vbi sit.

z L. direptus earum partium, quæ ante interitum a iunctione aliqua teneb. his, & talibus adductus Socrates, nec patronũ quæsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitq; liberam cõtumaciam, à magnitudine animi ductam, non a superbia, & supremo vitæ die de hoc ipso multa disseruit, & paucis ante diebus, cùm facile posset educi è custodia, noluit: b & cùm pene in manu iam mortiferum illud tenens poculum.

lum, locutus ita est, vt non ad mortẽ trudi, vt rùm in cœlũ videretur ascenaere. ita enim cẽ seb. t, itaque disserui. duas esse vias, du, lucesque cursus animorum è corpore excedentium. nam qui se humanis vitijs contammassent, & se totos libidimbus c dedissent, quibus cœcati velut domesticis vitijs, atq, flagitijs, se d inquinassent, vel in repi. b. violanda fraudes inexpiabiles concepissent, ijs deiumquoddam iter esse, secli sũ à concilio deorum qui autem se integros castosq, e seruauissent, quibusq fuisset minima cum corporibus contagio, se, eque ab his semper seuocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facile patere. itaque commemorat, f vt cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo diuinationem habere videantur, quæ prouidentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis, & doctis esse faciendum. nec verò de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis acciderer, diligenter de animo cogitantibus, quod ijs sæpe visi venit, * 25. g qui acriter oculis deficientem solem intuerentur, vt adspectum omnino amitterent: sic mentis acies h se ipsam intuens, nonnunquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam i amittimus. Itaque dubitans, circumspectans, hæsitans, * multa aduersa reuertens, k tanquam ratis in mari immenso, nostra vehitur

c sic tres v. c. al. dedidissent.
d v. c. inquinauissent.
e v. c. seruassent.
f L. vt cygnis qui
* 25. g L. qui acribus oculis d. h v. c. seipsa intuens
i al. amittit.
* 26 k tanquam in nauie, in mari immenso nostra vehitur ratio.

vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis, Cato autem sic abijt è vita, vt causam morien-di nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniussu huc nos suo de-migrare. cùm verò causam iustam Deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: ne ille medius fidius, vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa [l] vincula carceris ruperit, leges enim vetant. sed tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocatus, atq; emissus, exierit. tota enim philosophorum vita, vt ait idem, [m] commentatio mortis est. nam quid aliud agimus, cùm à voluptate, id est, à corpore, cùm a re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cùm à Repub. cùm à negotijs omni seuocamus animum? quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad ipsum [n] aduocamus, secum esse cogimus, maximeq; à corpore abducimus? secernere autem à corpore animum [*o] nec quidquam aliud est, quàm emori discere. quare hoc commentemur, mihi credite, disiungamusq; nos a corporibus, id est, cõsuescamus mori, hoc & dum erimus in terris, [p] erit illi cœlesti vitæ simile: & cùm illuc ex his [q] vinculis emissi feremur, minùs tardabitur cursus animorũm qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cùm soluti sunt, tardiùs ingrediuntur, vt ij, qui ferro vincti multos annos fuerũt. quò cùm venerimus cũ deorũ q[uo]

l c. e. vincla.

m μελέτη θανάτου.

n v. c. auocamus.

x 37

o al. nil quidquam aliud est, al. nec quidquam aliud est.

p v. c. illi erit cœli.

q v. c. vinclis.

nam hæc quidē vita mors est: quā lamētari possem, si liberet. A. Satis tu quidē in consolatione es lamētatus: quam cùm lego, nihil mali, quàm has res relinquere, his verò modo auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidē celeriter, * r & siue retardabis, siue properabis. volat enim ætas. tantū autē abest ab eo, vt malū mors sit, quod tibi diuū videbatur, vt vereāre, ne homini nihil sit nō malū aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: siquidem vel dij ipsi, vel cum dijs futuri sumus. A. Quid refert? adsunt enim, qui hæc non probent. M. Ego autem [s] nūquam ita te in hoc sermone dimittam vlla vti ratione, vt mors tibi videri malū possit. A. Quî potest, cùm ista cognouerim? M. Quî possit, rogas? cæteræ venusti contra dicentium, non solùm Epicureorum, quos equidē non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque [t] contemnit: acerrimè autem, deliciæ meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem disseruit. is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem vsuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos, semper negant. num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. vt videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo ad quidem: etsi nihil nimis oportet confidere. mouemur enim sæpe aliquo acutè concluſo: labamus,

* 28
r L. et siue retractabis.

s L. nunquam te ita ex hoc sermone dimittam, vlla vti ratione mors tibi v.

t a q. v. e. verbum, contemnit, abest

u al. labamus mutamusque sententiam. clarioribus etiam in reb. in est aliqua obscuritas.

u labamus, mutamusq. sententiam clarioribus etiam in rebus. in his est enim aliqua obscuritas. id igitur si acciderit, simus armati. A. Sane quidem: sed, ne accidat, prouidebo. M. numquid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos diuattam. eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore eùm exceſſerint, ſed non ſemper? A. Iſtos verò qui, quod tota in hac cauſa difficillimũ ſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore vacante: illud autem, quod non modò facile ad credẽdũ eſt, ſed eo cõceſſo quod volunt, cõſequẽs, id certè no dant, vt, cùm diu permanſerit, ne intereat. M. Bene reprehendis. & ſi iſto modo res habet. Credamus igitur Panætio, à Platone ſuo x diſſentienti. quẽ enim omnibus locis diuinum, quem ſapiẽtiſſimũ, quem ſanctiſſimũ, quem Homerum philoſophorum appellat, huius hanc vnam ſententiam de immortalitate animorum non probat. vult enim, quod nemo negat, quidquid natum ſit, interire: naſci autem animos, quod declarat eorum ſimilitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non ſolùm in corporibus appareat. alterãm autem affert rationem: nihil eſſe, quod doleat, quin id ægrum eſſe quoq; poſſit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos: ergo etiam interire. Hæc refelli poſſunt. ſunt enim ignorantis, cùm de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu ſemper vacet, non de partibus iis, in quibus agitudi-

x dissentiente

nes

nas, iræ, libidinésque versentur? quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente, & disclusas putet. Nam similitudo magis appâret in bestijs: quarum animi sunt rationis expertes. hominum autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi magni refert quales in corpore locati sint. multa enim è corpore exsistunt, quæ acuant mentem: multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse: vt ego me tardiorem esse non nolim fateri. enumerat multos: idq; quasi probat, ratione, cur ita fiat affert. Quod si tanta vis est in harum mentis inuolucris, quæ gignuntur ex corpore, quæ sunt autem, quæcunque sunt, quæ habitudines efficiant: nihil necessitatis affert, cur nascatur animi similitudo. omitto similitudines. vellem adesse posset Panætius, vixit cum Africano. quæ verem ex ea cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie vel patris: vitâ, omnium perditorum ita similis, vt esset facile deterrimus, cuius etiam similis P. Crassi, & sapientis, & eloquentis hominis, nepos, multorúmque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filij. Sed quid agimus? obliti sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cùm satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego vero memineram: sed te de æternitate disputem aberrare à proposito facilè patiebar.

a al. dicuntur. *29.

z fort. Item.

a al. ea autem sunt. *30

b L. Cur nascantur animi similitudo.

c fort. facie, patris.

d L. teterrimus.

e L. aberrare à proposito.

tiebar. M. Video te alta spectare, & velle in cœlum migrare. spero fore, vt contingat id nobis, sed fac, vt isti volunt, animos non remanere post mortem, video nos, si ita sit, priuari spe beatioris vitæ. mali vero quid affert ista sententia? fac, animũ sic interire, vt corpus. num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? nemo id quidem dicit: etsi Democritum insimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidem igitur sensus remanet. ipse enim nusquam est. f vbi igitur malum est, quoniam nihil tertium? g an, quoniam ipse animi discessus à corpore, non sit sine dolore? vt credam ita esse. quàm est id exiguum? & falsum esse arbitror: & fit plerumque sine sensu: nonnunquam etiam cum voluptate: totúmque hoc leue est, qualecumque est. fit enim ad punctum temporis. illud angit, vel potiùs excruciat, discessus ab omnibus iis, quæ sunt bona in vita. Vide, ne à malis dici verius possit. quid ego nunc lugeam vitam hominum? verè & iure possum. sed quid necesse est, cùm id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quærimus. h Hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur, vt is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi, hac au-

f l. vbi igitur malum est? quoniã nihil tertium est, an, et ita v.c. g fort. an ipse animi discessus &c.

h v.c. Et quidem hoc a Cyrenaico Hegesia sic cop.

ditis, mortem sibi ipsi [i] consciscerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cùm nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiecisse, lecto Platonis libro. cius autem, quem dixi, Hegesiæ liber est, ἀποκαρτερῶν, quòd [k] à vita quidam per inediam discedens, reuocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incommoda. possem id facere, & si minùs, quàm ille, qui omnino viuere expedire nemini putat. [l] omitto alios. etiámne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatijs, ornamentisq; priuati, certè, si antè occidissemus, mors nos à malis, nõ à bonis abstraxisset? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullũ à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus: [n] è quibus decem, & septem iusta vxore natis: in vtroque eandem habuit fortuna potestatem: sed vsa in altero est. Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes, neptes in rogum imposuerunt: Priamum autem, tanta progenie orbatum, cùm in aram confugeisset, hostilis manus interemit. Hic si viuis filijs, incolumi regno occidisset:

[o] Adstante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis,

vtrùm tandem à bonis, an à malis discessisset? tũ profectò videretur à bonis. At certè ei melius euenisset, nec tam flebiliter illa cauerentur,

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo

[i] L. conciscerent. et ita o. v. c.

[k] l. e vita.

[l] v. c. mitto alios.

[m] l. etiamne nobis expedit qui et dom. et for. solat. ornq. pr. certe, si ante occ. mors n. a mal. non a b. abstraxisset.

[n] l. e quibus decem et septem iusta vxore nati. al. e quibus septemde. cim iusta vx. n.

[o] fort. stante ope barb.

Priamo vi vitam eustari,
Ionis aram sanguine turpari.

p L. Quasi vero ista, vel quadquam tum potuerit ei melius accidere. quòd si antè occidisset, tamen euentum omnino amisisset: hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari, cùm grauiter agrotaret Neapoli, melius est factum, coronati Neapolitani fuerunt: nimirum etiam Puteolani vulgò ex oppidis q publicè gratulabantur. Ineptum sanè negotium, & Graculum: sed tamen fortunatum. Vtrùm igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an a malis discessisset? Certè a miseris. non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus armis sumpsisset: non domũ reliquisset: non ex Italia fugisset: non, exercitu amisso, nudus, in seruorum ferrum, & manus incidisset; non liberi deflerent: non fortunæ omnes à victoribus r possiderentur. quo, si mortem tum obisset, in amplissimis fortunis occidisset: is propagatione vitæ quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non euenerit, tamen quia possunt euenire, sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam: proinde quasi s aut plures fortunati sint, quàm infelices, aut certi quidquam sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos

q L. publice ei gratulabantur.

r al. possessæ essent.

s al. aut plures sint felices quam infelices.

quia

vitæ commodis, idq; esse miserum. certè ita dicant necesse est. An potest is qui non est, re vlla carere? [t] triste enim est nomen ipsum carendi, quia [u] subijcitur hoc vis: habuit, non habet: desiderat, requirit, indiget. opinor hæc incommoda sunt carentis. caret oculis, odiosa cæcitas. liberis, orbitas. valet hoc in vinis: mortuorum autem [x] non vitæ modo commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. de mortuis loquor, qui nulli sunt nos qui sumus, [y] num aut si cornibus caremus, [z] aut pennis, [*a] sit qui id desideret? certè nemo. quid ita? quia, cùm id nõ habeas, quod tibi nec vsui, nec natur i aptum sit, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, vt ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. hoc igitur probè stabilito, & fixo, illud excutiendum est, vt sciatur, quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. CARERE igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. inest enim velle in carendo, nisi cùm sic, tanquam [b] in febri, dicitur, alia quadam notione verbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cùm aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facilè patiare. [c] carere, enim malo, id non dicitur; non enim esset dolendum. dicitur illud bono carere quod est malum. sed ne vinum quidem bono ca-

t v.c. triste est enim nomẽ.
u v.c. subiicitur.
x v.c. non modo vitæ comm.
y al. num est si cornibus.
*a al num aut cornibus.
z v.c. aut pinnis.
*34 a L. sit qui dixerit & ita v c.
*34 b v.c. in febre.
c fort. carere malo autem, non dicitur.

ret

ret, [d] si eo non indiget: sed in vino intelligi tamen potest, regno carere: dici hoc in te satis subtiliter non potest: posset in Tarquinio, cùm regno esset expulsus. at in mortuo ne intelligi quidem potest. carere enim, sentientis est: nec sensus in mortuo est: ne carere quidem igitur in mortuo est. quanquam quid opus est in hoc philosophari, cùm rem non magnopere [e] egere philosophia videamus? Quoties nō modò ducto-res nostri, sed vniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent: non vno bello pro patria cadentes [f] Scipiones Hispania vidisset, [g] Paullum Æmilium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum, num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. [i] At ipsum odiosum est, sine sensu esse. Odiosum, id esset carere. cum verò perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipsum nō sit: quid potest esse in eo odiosum, [k] qui careat, nec sentiat? quanquam hoc quidem nimis sæpe. [l] sed eò, quòd hoc ineſt omnis animi contractio, ex motu mortis. qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo, & corpore consumpto, totoq; ani-

[d] v. c. si non eo indiget.

[e] v. c. philosophia egere videamus? et ita L.

[f] fort. duos Scipiones. gal. Paullum, et Geminum Cannæ.

[g] v. c. nec enim miser potest quisquam esse, sensu p. et ita L.

[i] q. v. c. At ipsum odios.

[k] o. v. c. qui nec careat, f. et ita L.

[l] fort. sed id eo, quod,

mante deleto, & facto interitu vniuerso, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil, is planè perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc cuile bellum, quàm ego illo viuo fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si haec post trecentos, & quinquaginta ferè annos euentura putaret, & ego doleam, si ad decem^m millia annorum gentem aliquam^n vrbem nostram potituram putem? quia tanta caritas patriae est, vt eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quae propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitae nunquam longè potest abesse, quo minùs in omne tempus reipub. suisque consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, aeterna moliri, non gloriae cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessariò gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. natura verò sic se habet, vt, quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors, quae vt nihil pertinuit ad nos ante ortum; sic nihil post mortem pertinebit. in quo quid potest esse mali, cùm nullus nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non axingit, quam qui leuiter eum faciunt, somni simillimam volunt esse:

n v. c. milia
n al. vrbe nostra potu

quasi verò quisquam ita nonaginta annos velit vivere, vt, cùm sexaginta confecerit, reliquos dormiat; [o] *ne sues quidem id velint,* [p] *non modò ipse. Endymion verò, si fabulas audire volumus,* [q] *nescio quando in Latmo obdormiuit,* [r] *qui est mons Cariæ, nondum, opinor,* [s] *experrectus. num igitur eum curare censes, cùm Luna laboret, à qua consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? quid curet autem, qui ne sentit quidem? habes somnum imaginem mortis, eámque quotidie induis. Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cùm in eius simulachro videas esse nullum sensum? Pellantur ergo istæ ineptiæ pæne anniles, ante tempus mori, miserum esse. quod tandem tempus? natura-ne? At ea quidem dedit vsuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præstituta die, Quid est igitur, quòd queraare, si repetit cùm vult? ea enim conditione acceperas, Idem, si puer parvus occidit,* [*] *æquo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbiùs exigit natura, quod dederat. Nondum gustaverat, inquiunt, vitæ suauitatem: hic autem iam sperabat magna: quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere. cur in vita secus?* [t] *Quanquam non malè ait Callimachus, multo sæpius lacrymasse Priamum, quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur.*

cur

[o] L. nec sues quidem id velint. Endymion verò, &c. [p] hoc totum non modò ipse, non comparet in v.c. nec agnoscio L. [q] al. qui nescio q. [r] al. qui est mons Cariæ, nondũ, &c. [s] v.c. est experrectus, et it L.

[*] 37

[t] fort. Quanquam non malè Callimachus multo sæp.

cur? * nam, reor, u non illis, si vita longior daretur, posset esse iucundior. nihil est enim profectò homini prudentia dulcius, quam, vt cetera auferat, affert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nónne modò pueros, modò adolescentes, in cursu á tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus? sed quia vltrà nihil habemus, hoc longum dicimus. omnia ista, perinde vt cuique data sunt, x pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. ✗ Apud Hypanim fluuium, qui ab Europæ parte in pontum influit, ✗ Aristoteles scit bestiolas quasdam nasci, quæ vnum diem viuant. Ex his igitur, hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. confer nostram longissimam ætatem cum æternitate, in eádem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omnes ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totámque vim bene viuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac despicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus mollissimis effeminamur, vt, si anie mors aduentet, quàm Chaldæorum promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destitutique videamur. Quòd si expectando, & desiderãdo pẽdemus animo, cruciamis, angimur:

*38

u L. non vllis si vita long. fart. nullis, si

x L. pro rata parte ita aut longa, &c. ita v.c.

& c. n. 195

y v.c. prò, di. amm.

y proh dij immortales, *z quàm optabiliter iter illud incœpimus est, quo confecto, nullæ reliquæ curæ, nulla sollicitudo futura sit! quàm me delectat Theramines, quámque elato animo est! et si enim flemus, cùm legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. qui cùm coniectus in carcerem triginta iussu tyrannorum, *a venenum vt situs b obbibisset, reliquum sic e poculo eiecit, vt id resonaret. quo sonitu reddito, ridens, b Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat tetertimus. Græci enim in conuiuijs solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lusit vir egregius extremo spiritu, cùm iam præcordijs conceptam mortem contineret: verèq; ei, qui venenum præbuerat, mortem est eam auguratus, quæ breui consecuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem, malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis pòst annis scyphum Socrates, eodem scelere iudicum, quo tyrannorum, Theramenes, quæ est igitur eius oratio, qua facit eum Plato vsum apud iudices, iã morte multatum?*

z L. quàm illud iter iucundum esse debet, quo cons. & ita v.c.

*40

a L. obduxisset: & ita o.v.c.

b ωσπίνω τοῦτο τῷ καλῷ Κριτίᾳ Xenobh. ἀπομνημ. β. Κριτία τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ

c ἢ χρὴ τὰ παρόντα, μεταβολὴν τύχης δοκεῖν τοῦτο τὸ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον ἀποδημεῖν; ἢ ἐὰν ἄρα ἀφῇς αὖ ἅπαντας ὁ θάνατος.

Magna me, inquit, spes tenet, iudices, bene mihi euenire, quòd mittar ad mortẽ, necesse est enim, alterũ de duobus, vt aut sensus omnino mors omne auferat, e aut in alium quendam locum ex his loci morte migretur, quãobrem, siue sensus extinguitur, & somno similis est, qui nonnunquam, etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert, dii boni, d quid lucri est emori? aut quã multi dies reperiã

reperiri possunt, qui tali docti anteponantur, cui simillis futura est perpetuitas omnis consequentis tẽporis? quis me beatior? [c] sin vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse, mortem, in eas oras, quas, qui è vita excesserunt, incolũt, id multo iam beatius est, te cùm ab iis, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum; conuenire éq; eos, qui iustè, & cum fide vixerint. hæc peregrinatio mediocris vobis videri potest; vt verò colloqui cũ Orpheo, Musæo Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? equidem sæpe mori, si fieri posset, vel é, vt ea, quæ dico, mihi licere inuenire. quanta delectatione autem afficirer, cùm Palamedé cùm Aiacé, cùm aliis, iudicio iniquorum circumuentos conuenirem tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit Troiã, & Vlisis, Sisyphíque prudentiam: nec ob eam rem, cùm hæc exquirerem, sicut hic faciebam, capite dãnarer. ne vos quidé iudices, ii, qui me absoluistis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono mali quidquã euenire potest, nec viuo, nec mortuo: [h] nec vnquã eius res à diis immortalibus negligentur. nec mihi ipsi hoc accidit [k] fortuitò. ne verò iis à quibus accusatus sum, aut à quibus cõdemnatus, habeo quod succenseam, nisi quòd mihi nocere se crediderunt. [l] & hoc quidé hoc modo. nihil autem melius, [m] æstimo. Sed tempus est inquit, iam hinc abire me, vt moriar, vos, vt vitam agatis: vtrùm autem sit melius, dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem.

[c] εἰ δ' αὖ οὕτω ἀπονήμη σίς ἐστιν ὁ δὴ λεγόμενος, ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, πάντα ταῦτα ἀληθῆ ἔστι τὰ λεγόμενα, & ἐπὶ πόσῳ ἂν τις δέξαιτ' ἂν ὑμῶν.

[c] fort æstimetis.

[h] οὐδ' ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τοῦδε πράγματα.

[k] fort. negligentur.

[k] ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου.

[l] L. Et hæc quidem hoc modo.

[m] L. extremo.

Næ ego hoc paulo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. etsi, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, vtrùm melius sit. nam dixit antè. sed summillud, nihil vt affirmet,

zevet ad extremum. nos autem teneamus, vt
nihil censeamus esse malum, quod sit à natura
datum omnibus: intelligamúsque si mors ma-
lum sit, esse sempiternum malum. nam vita mi-
sera, mors finis esse videtur. [m] *mors si est mi-*
sera, finis esse nullius potest. Sed quid ego Socra-
tem, aut Theramenem, præstantes viros virtu-
tis, & sapientiæ gloriâ, [o] *commemoro, cùm La-*
cedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem
proditum est, mortem tantopere contempserit,
vt, cùm ad eam duceretur, damnatus ab Epho-
vis, & esset vultu hilari, atque læto dixisset que
ei quidam inimicus, Contemnísne leges Lycur-
gi? responderit, Ego verò illi maximam gra-
tiam habeo, qui me ea pœna multauerit, quam
sine mutatione, & sine versura possem dissol-
uere. O virum Sparta dignum: vt mihi qui-
dem, qui tam magno animo fuerit, innocens dã-
natus esse videatur. Tales innumerabiles no-
stra ciuitas tulit. Sed quid duces, & principes
nominem, cum legiones scribat Cato sæpe [p] *ala-*
cres in eum locum profectas, vnde redituras se
non arbitrarentur? Pari animo Lacedæmony
in Thermopylis occidêrunt. in quos Simonides.

[q] *Dic hospes Sparta, nos te hîc vidisse iacẽtes*
Dum sanctis patriæ legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? [r] *Pergite animo*
forti, Lacedæmony: hodie apud inferos fortas-
sè cœnabimus. fuit hæc gens fortis dum Lycur-
gi leges vigebant. è quibus vnus, cùm [s] *Perses*

[m] L. mortis, si est misera.

[o] L. commemoro?

[p] v. c. alacris.

[q] Ὦξεῖν' ἀγγελον Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε Κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι νεκύσιμοι.

[r] fort. Prandete anobis, &c.

[s] ὁ Τρηχίνιος ξέρξης, &c. Herod. lib. 5.

hostis

hostis in colloquio dixisset, glorians, Solem præiaculorum multitudine, & sagitarum non videbitis: in vmbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. qualis tandem Lacæna quæ cùm filium in prælium misisset, & interfectum audisset, Idcirco, inquit, genueram, vt esset qui pro patria [t] mortem non dubitaret occumbere. Esto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim reipub. disciplina. quid? Cyrenæum Theodorum, philosophum non ignobilem, nónne miramur? eni cum Lysimachus rex crucem minaretur, Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: [u] Theodori quidem nihil interest, [x] humine, an sublime putrescat. cuius hoc dicto admoneor, vt aloquid etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, iis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulo ante dicta sunt. de qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus, cùm enim de immortalitate animorum disputauisset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet, Multam verò, inquit, operam, amici, frustrà consumpsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc asclaturum, neque quidquam mei relicturum. Veruntamen, Crito, si me assequi [y] potueris, aut sicubi nactus eris, vt tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemome vestrûm, cùm hinc excessero, consequetur.

t v.c. mortem non dubit. occumb. L. morti non dubitaret occumb.

u Θεοδώρῳ οὐδὲν μέλει, ποτερον ὑπὲρ γῆν, ἢ ὑπὸ γῆς σήπεται.

x "al putrescit.

y al. poteris.

quetur. Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes,[a] & id quidem sentiens, sed, vt Cynicus, asperius, [a] proici se iussit inhumatum. tum amici, Volucribúsne, & feris? Minimè verò inquit: sed bacillum [b] prope me, quo abigam, ponitote. Quî poteris? illi: non enim senties.

[a] fort. eadem quidem sentiens. [a] v.c. proici bq. v.c. propter mo qd ita L.

Quid igitur mihi ferarum laniatus obeerit, nihil sentienti? Præclarè Anaxagoras, qui cùm Lampsaci moreretur, quærentibus amicis, vellétne Clazomenas in patriam, [c] si quid accidisset afferri: Nihil necesse est, inquit. vndique enim ad inferos tantundem viæ est. Totáque de ratione humationis vnum tenendum est: ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue vigeat, in corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum. Sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles lacerávitque eum, & sentire, credo, putat, ergo [d] hic vlciscetur, vt quidem sibi videtur: At illa sicut acerbissimam rem maret. Vidi videre quod me passa agerrimè, [e] Currn Hectorem quadrijugo raptarier, quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector? melius Accius, & aliquando sapiens Achilles, Immò enimuerò corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli. Non igitur Hectora traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris. * Ecce alius exoritur:

[c] L. si quid ei accidisset, referri.

[d] fort. hic cum vlciscetur. [e] v.c. Hectorem curru quadrijugo rapi.

terra,

qui matrem dormire non sinat. Mater te apello, quæ curam somno suspenso leuas, Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.--- Hæc cùm pressis, & flebilibus modis, quibus totis theatris mœstitiam inserant, concinuntur: difficile est, non eos, qui inhumati sunt, miseros iudicare: ——priùs quàm fera, volucresque: metuit, ne lacceratis membris minùs bene putatur: ne combustis, non existimet.

Eheu relictas semiassi regis denudatis ossibus,
Perfectum sanie & tabo tutum fœdè diuexarier.
Non intelligo, quid sentiat, cùm tã bonos [f] septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem; [*] cùm [g] inuitos etiam mortuos insultent. Excoriatur luculentis sanè versibus apud Ennium Thyestes, primùm vt naufragio pereat Atreus dirum hoc sanè: talis enim interitus non est sine graui sepultura inania,

[*] Ipse summis saxis fixus asperis,
Emiseratus, lacere pectus, saxa spargens tabo,
Sanie, & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabant, quàm ille latere pendens, cuius hic cruciatum [h] censet optare, quàm essent dura, si sentirent nulla sine sensu sunt. Illud verò perquam inane. [*] Neque sepulchrum, [i] quò recipiat, habeat portum corporis? Vbi, remissa humana vita, corpus requiescat à malis. Vides, quanto hæc

f fort octenarios.
g v.c pœnituntur.
h oestrum suum Xiphil.
[*] 46
i fort. quò recipiatur, &c. fort. quod recipiat. &c. fort. quò recipiatur, hab.

k. l. quanto in errore versetur. sic v. c. fort. quanto hic in errore versetur.

k *hæc in errore versentur. portum esse corporis, & requiescere in sepulchro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quidque curandum. Sed quid singulorum opiniones animaduertam, nationũ varios errores perspicere cùm liceat? condunt Ægyptij mortuos, & eos domi seruant: Persæ etiam cera circumlitos*

l. v. c. condiunt, vsq. & ita l.

l *condiunt, vt quam maximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur: eamque optimam illi esse censent sepulturam. permulta alia colligit Chrysippus, vt est in omni historia curiosus, sed ita tetra sunt quædam, vt euitet, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, no neglegendus in nostris: ita tamen, vt mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id curent viui, sed ita, vt intelligant,*

m nihil id.

m *nihil ad mortuos pertinere, sed profectò mors tum æquissimo animo oppetitur, cùm suis se laudibus vita occidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfecto functus est munere. multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerunt: quæ vitam potuissem obire, nihil enim iam acquire-*

batur;

batur? [n] cumulata erant officia vitæ: cum fortuna bella reſtabant. quare, ſi ipſa ratio minùs perficiet, vt mortem negligere poſſimus: at vita actа perficiat, vt ſatis, ſuperque vixiſſe vidcamur, quanquam enim ſenſus [o] abierit, tamen ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non ſentiant, mortui non carent. etſi enim nihil in ſe habeat gloria, cur expetatur: tamen virtutem tanquàm vmbra ſequitur. verùm multitudinis iudicium de bonis, ſi quando eſt, magis laudandum eſt, quàm illis ob eam rem beati. Non poſſum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur Lycurgum, Solonem, legũ & publicæ diſciplinæ carere gloria: Themiſtoclem, Epaminondam, bellicæ virtutis. antè enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij [p] trophæi memoriam: priuſq; Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deſecet Curium, Fabricium, Coruinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios, quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam famæ populari, ſed veræ bonorum laudi metiens, fidenti animo, ſi ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognouimus: ſecundas vero ſuis rebus volet etiam mori non enim tam [q] cumulus bonorum, iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. hanc ſententiam

[n] v.e. cumulata erant officia vitæ cum fortuna bella reſt. al. cumulata erant officia vitæ fortunæ bella reſt. [o] fort. abierit, tamen ſuis, & propr. ita L.

[p] v.e. tropæi met ita L.

[q] cumulus bonorum

tiam significare videtur Laconis illa vox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, vno die duos suos filios victores Olympia vidisset, accessit adsenem, & gratulatus: Morere Diagora, inquit, non enim in cœlum ascensurus es. Magna hæc, [a] & niminm fortasse Graci putant, veltum potiùs putabant, isque, qui hoc Diagoræ dixit, permagnam existimans, tres Olympionicas vnaex domo prodire, cunctari illum diutiùs in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, vt mihi videbar, respondera m. concesseras enim, nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, vt plura dicerem, quod in desiderio, & luctu hæc est consolatio maxima. nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorẽ, modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. illa fusticio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in ys malis. quib, vulgò opinantur. hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eóque fui fortasse longior. A. Tu longior? non mihi quidem, prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperem: posterior, vt modò non nollem, modò non laborarem. * omni autem ratione illud certè perfectum est, vt mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus? an iam hanc artem planè relinquimus? A. Tu verò

[a] "fort. nimia.

* 48 ſL. oratione illud c.p.et ita o.v.e.

istam

istam ne reliqueris, quam semper ornasti; & quidem iure. illa enim te, si verè loqui volumus ornauerat. sed quinam est iste epilogus? audeo enim audire, quidquid est. M Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec verò ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primùm Argiæ sacerdotis, Cleobis & Biton filij, prædicantur. nota fabula est: cùm enim illam ad soleune, & * 49
statum sacrificiũ curru vehi ius esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarentúrq; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modò nominaui, veste posita, corpora oleo perunxerunt: ad iugum accesserunt. ita sacerdos aduecta in fanum, cùm currus esset ductus à filijs, precata à dea dicitur, vt illis † præmium daret pro pietate, quod † al. pertinet
maximum homini dari posset à deo: post epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse: manè inuentos esse mortuos. simili precatione Trophonius, & Agamedes, vsi dicuntur: qui, cùm Apolloni Delphis templum ex ædificassent, venerantes deum, petierunt mercedem, nõ paruam quidem operis, & laboris sui: nil certi. sed quod esset optimum homini. quibus Apollo se id daturum ostendit post eius dici diem tertium: qui vt illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij concessissent, vt præter ceteros diuinaret, mortem, esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cùm à

Alida

Midæ captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur. docuisse regem, NON NASCI HOMINI LONGE *optimum esse? proximum autem, quam primùm mori? qua est vsus sententia in Cresphonte Euripides.*

[t] *Nam nos ducebat cœtus celebrãtes domũ,*
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus?
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finisset graues.
Omnes amicos laude, & lætitia exsequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Elisium, cùm grauiter filij mortem mœreret, venisse in Psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis tres huiusmodi versiculos datos:

[x] *Ignaris homines in vita mentibus errant:*
Euthynous [y] *potitur fatorum munere læto,*
Sic fust vtilius finiri ipsi, tibi.

His, & talibus auctoribus vsi. [z] *confirmant causam, rebus à dijs immortalibus iudicatam,* [a] *Alcidamus quidam, rhetor antiquus, inprimis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum, cui rationes eæ, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis non defuit. claræ verò mortes pro patria oppetitæ, non solùm gloriosæ, rhetoribus. sed e-*

[t] Ἐχρῆν μὲν ὑμᾶς σύλλογον ποιεῖσθαι, τὸν ζῶντα τῶν κακῶν εἰς ὃν ἐρχόμενα ἔχει. τὸν δὲ θανόντα, ὡς πᾶσιν τὰ πάντα μεμόχθηκεν, χαίροντας, εὐφημοῦντας, ἐκπέμπειν δόμων.

[u] Fori, ecce.

[x] Ἡ γὰρ ἀφρὼν, νήπιε Ἡλυσιάδαι βροτῶν φρένες ἀμφίδρομοι. Εὐθύνους κεῖται μοῖρα θανάτου λῷστον τοῦτο. Οὐκ ἂν γὰρ ζῶσιν ταῦτ' ἐμοὶ οὐδ' ἐσοῖ. οὐδὲ τοκεῦσι.

[y] L. potitur, ἤτορων nanc leto. al. potitur fatorum munere leto. [z] L. confirmant causam à dijs immortalibus iudicatam. [a] L. Alcidamas q.

tiam

iam beatæ videri solent. repetunt ab Erechtheo: cuius etiam filiæ cupidè mortem expetierunt pro vita ciuium: Codrum, qui se in medios immisit hostes, simulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quid oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore. [b] Menœceus verò non prætermittitur: qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, vt hostium sanguis eluciatur suo. Veniant inde ad propria. Harmodius in ore, & Aristogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. nostros non curiat: quos enumerare [c] magnum est: ita sunt multi quibus videmus optabiles fuisse mortem cum gloria. quæ cùm ita sint, magna tamen eloquentia est vtendum, atque ita velut superiore è loco concinendum, vt homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in medijs vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniventem somno consopiri sempiternò? quod si fiat, Melior Ennij, quàm Solonis oratio. hic enim noster,

Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu faxit.

At verò sapiens ille,

Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amarore, vt celebrent funera cum gemitu. (micis

[b] L. Menœceus.

[c] EQVE longum est.

[d] Μηδὲ μοι κλαύσαιτε θανάτῳ μόλοι, ἀλλὰ φίλοισιν Καλλείπειν θανὼν ἄλγεα, ἢ γοεῦσαι.

Nos

Nos verò, si quid tale acciderit, vt à deo denuntiatum videatur, vt exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus, emittíque nos è custodia, & leuari vinculis arbitremur. vt aut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiáq; careamus: sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen simus animo, vt horribilem eum diem aliis, nobis fausti rum putemus, nihilq; in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. non enim temerè, nec fortuitò sati, & creati sumus, sed profectò fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano:

51 *nec id gigneret, aut aleret, quòd cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potiùs paratum nobis, & perfugium putemus. quò vtinam velis passis peruehi liceat. sin reflantibus ventis*

e v. c. reiciemur. *reiciemur, tamen eodem paulo tardiùs referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, id ne miserum esse vni potest? Habes epilogum, nequid prætermissum aut relictum putes.*

A. Ego verò & quidem fecit etiam iste mi epilogus firmorem. M Optimè, inquam. sed

fv. c. valitudini. *nunc quidem f valetudini tribuamus aliquid, cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimùm quæ leuationem habeant ægritudinem, formidinum, cupiditatum: qui*

g al in omni. *g omni è philosophia est fructus vberrimus.*

M. TVL.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM AD M. BRVTVM,

LIBER II.

DE TOLERANDO DOLORE.

NEoptolemus a quidē apud Ennium philosophari fiet aut, necesse esse, sed paucis: nām omnino haud placere. Ego autem, Brute, necesse quidē mihi esse arbitror philosophari: nam quid possum, præsertim nihil agens, agere melius? sed non paucis vt ille. difficile enim est, in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint aut pleraq; aut omnia. nam nec pauca, nisi e multis, eligi possūt; nec, qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur. sed in vita tamen occupata, atq; vt Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipsa multum sæpe prosunt, & ferunt fructus, si non tantos, quāti ex vniuersa philosophia percipi possunt: tamen eos quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum valet ad animum metu liberandum. nam qui id, quod vitare non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest. sed qui, non modò quia necesse est mori, verum etiam

a fort. apud Ennium philosophari quicum sibi sit necesse esse, &c.

quia nihil habet mors, quod sit horrendū, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam vitam comparat. quanquam non sumus ignari, multos studiose contrà esse dicturos, quod vitare nullo modo potuimus: nisi nihil omnino scriberemus. etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis est enim illa facultas, [b] & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quémque sperandi sibi, eundem & bene dicendi finē proponerent, &, cùm obruerentur copia sententiarum, atque verborum, ieiunitatem, & famem se malle, quàm vbertatem, & copiam dicerent, vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipsis qui id sequi se profitebantur, ignotum: qui iam conticuere, pænè ab ipso foro irrisi: quid futurum putamus, cùm adintore populo, quo vtebamur antea, nunc minimè nos vti posse [c] videamur? fort. videant? deamus? est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta, & inuisa: vt vel, si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit: vel, si eam, quam nos maximè sequimur, conetur inuadere, [d] magna habet, possit auxilia [e] reliquorum philosophorum disciplinis, nos autem vniuersæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio. Pro Academia autem quæ dicenda erant, satis ac

[b] L. et effectrix eloq.

[c] v.c. videamur fort. videant?

[d] v. c. magna possit habere.

[e] L. à reliquorum, &c. al. è reliq.

cura

curatè in Academicis quatuor libris explicata arbitramur: sed tamen tantum abest, vt scribi contra nos nolimus, vt id etiam maximè optemus: in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionibus, dissentionibusque viguisset. quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, vt huius quoq; generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem, sic vt reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atque industria sua maiores nostri transtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili, venit ad summum, vt iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, senescat, breuiq; tempore ad nihilum ventura videatur. [f] philosophia nascatur Latinis quidem literis ex his temporibus, eámque nos adiuuemus: nosq; ipsos redargui, refelliq; patiamur. quod si ferant animo iniquo, qui certis quibusdam, destinatisque sententijs quasi addicti, & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, vt, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. nos, qui sequimur probabilia, nec vltra id, quàm quod verisimile occurrerit, progredi possumus, [*] & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati sumus. Quòd si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum est multitudinem, quæ

[f] fort. Philosophia igitur nascatur Latinis, &c.

scripserunt: eadem enim dicuntur à multis, ex quo libris omnia referserunt. quod accidet etiam nostris, si ad hæc studia plures confluxerint. sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam disserendi elegantia, ratione & via philosophantur. est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse Latini saepè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim: sed quia profitentur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque disserte, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè scribere: lectionem sine vlla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipsi non laborant: cur legendi sint nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. nam, vt Platonem, reliquósque Socraticos & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè consectantur: Epicurum autem, & Metrodorum non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. nobis autem videtur, quidquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorum[h] lectioni[i] decere. nec, si ipsi minùs consequi possumus, idcirco minùs id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum, Acade-*

g.v.c. mediocriter quidem doctus ign. fort. nemo ne mediocriter quidem doct.

h.v.c. lectioni erit a l. fort. debet. et. erit a v.c.

Academiæque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes disserendi, nõ ob eam causam solùm placuit, quòd aliter non posset, quid in unaquáque re verisimile esset, inueniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio: qua princeps usus est Aristoteles: deinde eum qui secuti sunt. nostra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, instituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumpsimus. itaque cùm ante meridiem[k] *dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus: post meridiem in Academiam descendimus, in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, vt actũ, disputatúmque est. Est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam*[l] *inductus exordio. A.* DICI NON POTEST, *quàm sim hesterna disputatione tua delectatus, vel potius, adiutus. etsi enim mihi conscius sum, nunquam me nimis cupidum fuisse vitæ, tamen obij batur interdũ animo metus quidam, & dolor cogitanti, fore aliquando finem huius lucis, & amissionem omnium vitæ commodorum. hoc genere molestia sic, mihi credo, sum liberatus, vt nihil minùs curandum putem. M. Minimè mirum id quidem. nam efficit hoc philosophia: me-*

[k] λῆξει.

[l] al. ductus.

detur animis: inanes sollicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. sed hæc eius vis non idem potest apud omnes: tum valet multum cùm est idoneam complexa naturam. FORTES enim non modò fortuna adiuuat, vt est in vetere prouerbio, sed multò magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis. te natura excelsum quendam videlicet, & alium, & humana despicientem genuit. itaq; facilè in animo forti contra mortem habita insedit oratio. sed hæc eadem num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, a quibus inuenta, disputata, conscripta sunt? quotus enim quisque philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita constitutus, vt ratio postulat? qui disciplinam suam, non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet? qui obtemperet ipsi sibi, & decretis suis pareat? videre licet alios tanta lenitate, & iactatione, ys vt fuerit non didicisse melius: alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum seruos: * vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. Vt enim, si grammaticum se professus quispiam, barbarè loquatur, aut si de musica canat is, qui se haberi velit musicum, haud turpior sit, quòd in eo ipso peccet, cuius profitetur in scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est, quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur, artemque vitæ ex-

* Quæ sequuntur, non plane intelligo.

f f 3

fessus, delinquit in vita. A. Nónne verendum igitur, si est ita, vt dicis, ne philosophiam falsa gloria exornes? quod est enim maius argumentum, nihil eam prodesse, quàm quosdam perfectos philosophos turpiter viuere? M. Nullum verò id quidem argumentum est, nam vt agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur, [n] falsúmque illud, ac improbè,

[o] Et si in segetem sunt deteriorem datæ
Fruges, tamen ipsæ suapte natura enitent:

si animi non omnes culti fructum ferunt. atq; vt in eodem simili versèr, vt ager, quamuis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest: [p] sic sine doctrina animus. ita est vtraque res [q] vna sine altera debilis. cultura autem animi, philosophia est: [r] quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos, eáque mandat his, &, vt ita dicam, serit, quæ adulta fructus vberrimos ferant. Agamus igitur, vt cœpimus. dic, si vis, de quo disputari velis, A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. Etiámne maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam citò de sententia esse deiectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres. quid enim minùs est [s] dignum, quàm tibi quidquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ vt effugias, quis est non modò non recusandus, [t] sed vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo.

[n] L. falsóque illud atque imp.
[o] L. Etsi segetem sunt in deteriorem datæ Pr.
[p] L. sic nec sine doctr.
[q] vna, abest ab o. v. c.
[r] v. c. hæc extr. et ita l.
[s] L. te dignum.
[t] o. v. c. sed non vltro appet. et ita l.

quare ne sit sanè summum malum dolor: ma-
lum est certè. M. Videsne igitur quantum, bre-
uiter admonitus, de doloris terrore deieceris?
A. Video plane: sed plus desidero. M. Expe-
riar equidem: sed magna res est, animoq; mihi
opus est non repugnante. A. Habebis id quidem:
vt enim beri feci, sic nunc rationem, quò ea me
cumq; ducet, sequar. M. Primùm igitur de im-
becillitate multorũ, & de variis disciplinis phi-
losophorũ loquar: quorum princeps & author ita-
te, & antiquitate Socraticus Aristippus non du-
bitauit summum malum dolorẽ dicere. u deh im-
ad hanc eneruatam, muli. brẽq; sententiam sati
docilem se Epicurus præbuit. x hunc post Rhodi-
us Hieronymus, dolore vacare, summum bonu
dixit tãtum in dolore duxit mali. ceteri, præte
Zenonẽ, Aristonem, Pyrrhonẽ, idem fere, quo
modò tu: malum illud quidem, sed alia peior
ergo id, quod natura ipsa, & quædam genero
virtus statim respuit, ne dolorẽ summum malu
dicere, apposito; de decore, sententia depell
rere, in eo magistra vitæ tot secula y permane
philosophia. quod huic officium, qua laus, qua
decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corp
ris velit, qui dolorem summum malum sibi e
persuaserit? quam porrò quis ignominiam, qua
turpitudinem non pertulerit, vt effugiat dol
rem, si id summum malũ esse decreuerit? z * qu
autem non miser non modò tunc, cùm premet
summis doloribus, si in his est summum malu

u q v e de-
inde ad hanc
eneruatam.
x sic v. c. al.
post hunc.

y al. permã-
nere philoso-
phia non
plac.

z * al. quis
adhuc est infe-

ſed etiã cùm ſciet id ſibi poſſe euenire; & quis eſt, cui non poſſit; ita ſit, vt omnino nemo poſſit eſſe beatus. Metrodorus quidem eum perfectè putat beatum, [a] cui corpus bene conſtitutum ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poſſit eſſe? Epicurus verò ea dicit, vt mihi quidem riſus captare videatur. affirmat enim quodam loco, ſi vratur ſapiens, ſi crucietur: expectas fortaſſe dum dicat, Patietur, perferet, non ſuccumbet: Magna mehercule laus, & eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna: ſed Epicuro homini aſpero, & duro non eſt hoc ſatis: In [b] Phalaridis tauro ſi erit, dicet, Quàm ſuaue eſt hoc! quàm hoc non curo! Suaue etiam? an parum eſt, ſi nõ amarũ? at id quidem illi ipſi, qui dolorem, malũ eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari: aſperum, difficile, odioſum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui ſolũ hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturum. ego à te nõ poſtulo, vt dolorem eiſdẽ verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, vt ſcis, voluptarius. ille dixerit ſanè idem in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. * ego tantam vim non tribuo [c] ſapientiæ contra dolorem. * [d] ſi fortè in perferendo, officio ſatis eſt vt lætetur etiam, non poſtulo. triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiẽdum, tolerãdumq́ difficilis. Aſſiro Philoctetam, ni concedendum

[a] τέλος ἀγαθῶν, τὸ σαρκὸς εὖ διακεῖσθαι καὶ τούτου πεποιθέναι βέβαιον

[b] q. v. c. Phalaridis.

* 8

[c] L. ſapienti. * 9

[d] L. de fortem in perſe. et ita v. c. al. Si fortis in perferendo eſſ.

dum est gementi. ipsum enim Herculem videbat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum consolabantur: cùm E viperino morsu venæ viscerum, Veneno imbutæ tetros cruciatus cierent. itaque exclamat auxilium expetens, mori cupiens. Heu quis salsis fluctibu' mandet Me ex sublimi vertice saxi? Iam iam absumor: conficit animam Vis vulneris, vlceris æstus. Difficile dictu videtur, eum non in malo esse, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videamus Herculem ipsum, quitum dolore frangebatur, cùm immortalitatem ipsa morte quæreb.tur. quas hic voces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cùm Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam induisset, inhæsissetque ea visceribus, ait ille,

• Ω πολλὰ δὴ κἀγὼ θερμὰ κἀλόγω κακὰ, &c.

*10 f. l. exanclatum. al exantlatum, al. exanclata.

*11 c χλοερὸν alium. b. al. Ex. d. ἐμοῦ δὲ

c *O multa dictu grauia, perpessu aspera,*
Quæ corpore exãtlato, atq; animo pertuli.
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tamũ inuexit tristis Eurystheus mali,
Quantum una vecors Oenei partu edita.
Hæc me irretiuit veste furiali inscium,
Quæ lateri inhæret eius morsu lacerat viscera,
Vrgensq; grauiter pulmonũ haurit spiritus:
d *Iam e decolorem sanguinẽ omnẽ exsorbuit:*
h' *Sic corpus clade horribili absũptũ extabuit.*
Ipse illigatus peste interimor textili.
Hos non hostilis dextra, non i terra edita

Mala

Moles gigantum, non biformato impetu
Centaurus ictus corpori [k] infixit meo,
Non Graia vis, non barbara vlla immanitas,
Non saeua terris gens relegata vltimis, (puli:
Quas peragrans, vndiq; omnẽ hinc feritatẽ ex-
Sed fœminea vi, fœminea interimor manu,
O nate, verum hoc nomen vsurpa patri,
Ne me occidentem matris superet caritas.
Huc arripe ad me manibus abstractam pijs.
Iam cernam, méne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illachryma patris pestibus:
Miserere: gentes nostras flebunt miserias.
[l] Heu virginalem me ore ploratum edere,
Quem vidit nemo vllis ingemiscentem malo?
Sic [m] fœminata virtus afflicta occidit,
Accede nate, assiste, miserandum adspice
Euisceratum corpus lacerati patris.
Videte cuncti, túque cœlestûm sator,
Iace, obsecro, in me vim coruscam fulminis.
Nunc, nunc [n] dolorẽ anxiferi torquẽt vertices:
Nunc serpit ardor. ô antè victrices manus,
O pectora, ô terga, ô lacertorum tori,
Vestrône pressu quondam Nemeæus leo
Frendẽs efflauit grauiter extremum halitum?
Hæc dextra Lernam [o] tetrã mactata excetra,
Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
Erymanthiam hæc vastificam abiecit belluam:
Hæc à Tartarea tenebrica abstractum plaga
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem,
Hæ te emittentem multiplicabili

[k] L. inflixit.

[l] L. Heu virginali more plo. tatum edere, Soph. ὅσις, ὡς παρθέν', βεβρυχα κλαίαν.

[m] al. Effeminata.

[n] L. dolorũ.

[o] L. tetra.

Draconem, auriferã obtutu adseruãtẽ arborẽ,
Multa alia victrix nostra lustrauit manus,
Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.
Possumusne nos contemnere dolorem, cùm ipsu
*12 Herculem tamen tolerantem dolere videamus?
Veniat Æschylus non potea tantùm, sed etiam
Pythagoreus. sic enim accepimus. quo modo
fert apud eum Prometheus dolorem, quem ex-
cipit ob furtum Lemnium, *P vnde ignis lucer
mortalibus, dum diuus eum Prometheus do-
ctus clepsisse dolo, pœnasque Ioui fato expen-
disse supremo. Has igitur pœnas pendens, affix-
us ad Caucasum hæc dicit.

*12 P L. vnde ig-
nem mortalibus Diuisse
eluet doctus. Prometheus Clepsisse dolo, pœnasque Ioui Fato expendisse supremo.

q Titanum *r soboles, socia nostri sanguinis,
Generata cœlo, adspicite religatum asperis
Vinctumq; saxis, nauem vt horrisono freto
Noctem pauentes timidi adnectunt nautæ.
Saturnius me sic infixit Iupiter,
Iousque numen Mulciberi[t] ascisci manus:
Hos ille cuneos fabrica crudeli inferens,
Perrupit artus: qua miser solertia
Transuerberatus, castrũ hoc furiarũ incolo
Iam tertio me quoque funesto die,
Trisli aduolatu, aduncis lacerans vngulis
Ioxis satellis pastu dilaniat fero.
Tum iecore opimo sarta & satiata affatim
Clãgorẽ fundit vastum, & sublime aduolat
Pinnata caudæ nostrum adulat sanguinem.
Cùm verò adesũ inflatu renouatum est iecur
Tum rursus retrò auida se ad pastus refert

q Hæc Æschyli tragœdia non exstat.

*14 r L. suboles. sors. arciuit.

t L. vulcani

Sic hunc custodem mœsti cruciatus alo:
Qui me perenni vivum fœdat miseria.
Namq; vt videtis, vinclis constrictus Iouis,
Arcere nequeo diram volucrem à pectore.
Sic me ipse vidua pestes excipio anxias,
Amore mortis terminum [a] inquirens mali. a "anquirés.
Sed longè à lato numine asspellor Iouis.
Atq; vetusta seclis glomerata horridis,
Luctifica clades nostro infixa est corpori:
[x] Ex quo liquatæ solis ardore excidunt
Guttæ, quæ saxa assiduè instillant Caucasi. x ἐξ οὗ χρόνου vel ἐξ οὗ ἀνίατος.
Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & si hunc miserum, certè dolorem, malum. A. Tu quidem adhuc meam causam agis, sed hoc mox videro. interea vnde isti versus? non enim agnosco. M. Dicam hercule. etenim rectè requiris. videsne abundare me otio? A. Quid tum? M. Fuisti sæpè, credo, cùm Athenis esses, in scholis philosophorum. A. [*] Verò, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etsi tum nemo erat admodum copiosus, verumtamen versus ab his admisceri orationi. * 24.
A. Ac multos quidem à Dionysio Stocio. M. Probè dicis. sed is quasi dictata, [y] nullo delectu, nulla elegantia. [z] Philo & proprium numerum, [a] & electap e nata, & loco adiungebat. Itaque postquam adamaui hanc quasi semilem declamationem, studiosè equidem vtor nostris poetis, sed sicubi illi defecerint, ver ti ipse multa de Græcis, ne quo ornamento in
* 25.
y L. nullo delectu.
z L. Philo noster, et proprietate v.c.
a o, v. c. et locata poemata L.

hoc genere disputationis careret Latina ora-
tio. Sed vidésne, poëtæ quid mali afferant? la-
mentantes inducunt fortissimos viros: molli-
unt animos nostros: ita sunt deinde dulces, v
non legantur modo, sed etiam ediscantur. sic
ad malam domesticam disciplinam, vitámque
umbratilem, & delicatam cùm accesserunt e
tiam poëtæ, nervos omnes virtutis elidũt. rect
igitur à Platone educuntur ex ea ciuitate,
quam finxit ille, cùm mores optimos, & optimã
reipub. statum exquireret. At verò nos, doct
scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus,
b & didicimus: hanc eruditionem liberalem, &
doctrinam putamus. Sed quid poëtis irascimur?
virtutis magistri philosophi inuenti sunt, qui
summum malum dolorem dicerent. at tu ado-
lescens, cùm id tibi paulo antè dixisses videri
rogatus à me, etiámne maius quàm dedecus
verbo de sententia destitisti. rogo hoc idem E-
picurum: maius dicet esse malum, mediocrem
dolorem, quàm maximum dedecus. in ipso enim
dedecore mali nil esse, nisi sequantur dolores.
quis igitur Epicurum sequitur dolor, cùm ha
ipsum dicit, summum malum esse dolorem, qu
dedecus maius à philosopho nullum exspecto
quare satis mihi dedisti, cùm respondisti maiu
tibi videri malum, dedecus, quam dolorem. ha
ipsum enim si tenebis, intelliges, quàm sit obs
stendum dolori, nec tam quærendum est, dolor
malúmne sit, quàm firmandus animus ad dolo-
re

b L. et disci-
mus.

vem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non sit malum: quasi de verbo, non de re laboretur. Quid me decipis Zeno? nam cùm id, quod mihi horribile videtur, tu omnino malum esse negas, capior, & scire cupio, quo modo id, quod ego miserrimum existimem, ne malum quidem sit. [c] Nihil est, inquit malum nisi quod turpe, & vitiosum est. Adineptias redis. illud enim, quod me angebat, non eximis. scio dolorem nō esse nequitiam. desine id me docere: hoc doce, doleā, nēcne doleā, nihil interesse. [*] Nunquam quidquam, inquit, ad beatè quidem viuendum, quod est in una virtute positum: sed tamen est reiciendum. Cur? Asperum est, contra naturam, difficile perpessu, triste, durum. Hæc copia verborum est, quod omnes vno verbo malum appellamus, id tot modis posse dicere. definis tu mihi, non tollis dolorē, cum dicis asperum, contra naturam, vix quod ferri, tolerariq; possit: nec mentiris: sed re succumbere non oportebat, verbis gloriantem, [*] dum nihil bonum, nisi quod honestum: nihil malum, nisi quod turpe. [*] [d] Optare hoc quidem est, non docere. illud & melius, & verius: omnia quæ natura aspernatur, in malis esse: quæ asciscit, in bonis. hoc posito, & verborum concertatione sublata, tantum tamen excellet illud, quod rectè amplexantur isti, quod honestum, quod rectum, quod decōrum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur, vt omnia

c sic o.v.c.

4 17

* 18

19

d fort. Captare hoc quidem est.

nia praterea, quæ bona corporis, & fortuna putantur, perexigua, & minuta videantur: [c] nec malum quidem vllum, nec, si vnum in locum collata omnia sint, cum turpitudinis malo [f] comparanda. Quare, si vt initio concessisti, turpitudo peius est, quàm dolor: nihil est planè dolor, nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur, gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, [g] tum dignitas, tum decus aderit [h] tuâ, in ea intueberis, te continebis: cedet profectò virtuti dolor, & animi inductione languescet. aut enim nulla virtus est, [i] aut contemnendus est omnis dolor. prudentiámne vis esse, sine qua ne intelligi quidem vlla virtus potest? quid ergo? ea patiétúrne te quidquam facere [k] nihil proficientem, [k] & laborantem? an temperantia sinet te inmoderatè facere quidquam? an coli iustitia poterit ab homine propter vim doloris enuntiante commissa, prodente conscios, multa officia [l] relinquente? [m] Quid fortitudini, comitibúsque eius magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum despicientiæ, quo modo respondebis? afflictúsne, & iacens, & lamentabili voce deplorans, [n] audies, O virum fortem? Te verò, ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam. [o] Amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. Ecquid scis igitur, si quid de Corinthiis tuis amiseris, posse habere te reliquam supellectilem saluam: virtutem autem si vnam amiseris

e L. ne malú quidem vllum, &c. et ita o. v. c.

f L. comparandum.

g o. v. c. tum honestas, tú dignitas, tum decus, &c. et ita L.

h L. dúmque in ea intueberis, et te continebis

i L. aut contemnendus omnis dolor. et ita o. v. c.

k fort. et frustrà laborantem

l al. negligente

m L. Quid fortitudini, &c.

n al. audieris

o fort. Aut amittenda igitur, &c.

seris : & si amitti non potest virtus: sed si vnam confessus fueris te non habere, nullam te esse habituru. Num igitur fortem virum nunc magno animo, num patientem, num grauem, num humanum contemnentè potes dicere? * p aut Philoctetam illum, (quàm te enim malo dicere: sed illa certè non fortis)

Qui iacet q in lo lo humido,
Qui exulat, quietus, omnium fremitus,
r Resinando multum si bulos voces refert.

Non ego dolorem, dolorem esse nego. cur enim fortunato dissimulare? sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliqua patientia: si nulla est, s quid exornamus philosophiam? aut quid eius nomine gloriosi sumus? Pungit dolor. Vel fidicula sanè. Nudus es, da iugulum. Intectus vulcanus armis, id est fortitudine, resiste. hoc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis, relinquet, & deseret. * t Cretum quidem leges, quas siue Iupiter, siue Minos finxit, de Ioue quidem sententia, vt parce serunt: itémque Lycurgi, laboribus eruditum iuuentutem, venando, currendo, esuriendo sitiendo, algendo, æstuando. Sparte verò pueri ad aram sic verberibus accipiuntur, t vt multus è visceribus sanguis exeat: nunquam etiam, vt ibi fui, audiebam, ad necem: quorum non modò nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem. Quid ergo? hoc pueri ferunt, viri ne possunt? u & quod mos valet, ratio non valebit?

* 24 p L. aut Prometheum, aut Philoctetam illum? Illos enim, quàm te, malo dicere, &c.

q o.v.e. in loco humido et ita L.

r L. resonando multum. leb.

* 25 s al. quid exornamur philosophiam?

* 26

t v.c. vt multis, è visceribus sanguis ex.

u v.c. et mos valet, ratio non valebit? et sic pl.

x πόνον. y λύπην, ἄλγος.

Interest aliquid inter x laborem, & y dolorem. Sunt finitimæ omnino, sed tamen differunt aliquid. labor est functio quædam vel animi, vel corporis grauioris operis, & muneris dolor autem, motus asper in corpore, z à sensibus alienus. * Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quàm nostra, vno nomine appellant. itaque industrios homines, illi studiosos, vel potius amantes doloris appellant: nos commodiùs laboriosos, aliud est enim b laborare: aliud c dolere. ô verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas, Græcia! aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. cùm varices secabantur C. Mario: dolebat. cùm æstu magno ducebat agmen: laborabat. est inter hæc quædam tamen similitudo. consuetudo enim laborum perpessionem dolorum efficiet faciliorem. itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas transtulerunt: quæ ceteris in vrbibus mollissimo cultu, parietum vmbris occultantur. illi autem voluerunt nihil horum simile esse apud Lacænas virgines: quibus mayis palæstra, Eurotas, puluis, labor, d militia in studio est, quam fortibus barbaræ. virgo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquam, impellitur, e feruntur, f abiiciuntur, cadunt. & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. * b Militiam verò, nostram dico, non Spartiatarum

z L. alienus à sensibus et ita v.c.

a φιλοπόνους.

b πονεῖν. c λυπεῖσθαι, ἀλγεῖν.

d L. militia studio est et al. feruntur. f v.c. abiiciuntur.

26

g L. Militia verò, nostrã dico, non Spartiatarũ quorum proceritas agmen ad motum, ad tibiam: nec a lituo vllas sine anapæstis pedum mutationes quam laboriosa est! Nihi exercitus, &c.

*ti atarum, quorum procedit admodum, ad tibiam, nec adhibetur ulla fine anapæstis pedibus hortatio. Nostri exercitus primùm undè nomen habeant vides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria ferre, si quid ad usum velint: ferre vallum, nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. arma enim membra militis esse dicunt. quæ quidem ita gerunturæptè, vt, si usus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, ut membris pugnare possint. Quid exercitatio legionum? * b quid ille cursus, clamor, quanti laboris est; ex hoc ille animus in prœlijs paratus ad vulnera. adhuc pari animo inexercitatum militem: mulier videbitur. cur; tantum interest inter nouum, & veterè exercitũ: quantum experti summus. tus tyronem, plerumque melior: sed ferre laborem, contemnere vulnus, consuetudo docet. quin etiam videmus ex acie afferri sæpè saucios, & quidem eodem illum, & inexercitatũ, quamuis leuiter, cluratus turpissimos edere. at verò ille exercitatus, & vetus, ob eámque rem fortior, meæcum moàò requirens à quo obligetur,

c 26

*27 b v.e quid? ille cursus, concursus, clamor, &c. etita L.

i T. O Patrocle, inquis.

¡O Patrocles, (inquit) ad vos aduenienti auxilium, & vestras manus peto,
Priusquam oppeto malam pestem, mandatam hostili manu: (consilere,
Neque sanguis ullo potis est pacto profluens

Si quæ sapientia magis vestra deuitari mors
potest: (plent porticus:

k L. Æsculapi. *Namque* k *Æsculapij liberorum sancij op-*
Non potest accedi.

Certè Euripylus hic quidem est. hominem
l Lequis tot verba tanto, ie luctu continuatur? vide, *exercitatũ, vbi tantũ luctus cõtinuatur? vide,*
quàm non flebiliter respondeat: rationem etiam asserat, cur æquo animo sibi ferendum sit.

Qui alteri exitium parat,

m L. Patroclus. *Eum scire oportet sibi paratam pestem, vt*
participes parem. Abducet m *Patrocles, credo,*
vt collocet in cubili, vt vulnus obliget, si quidem homo esset: sed nihil vidi minùs. quærit enim, quid actum sit.

Eloquerentes Argiuũ prælio vt se sustinet.
Non potest affari tantum doctis, quantum fa-
ctis suppetit Laboris. * *Quiescè igitur, & vul-*
n v.c. obligat et ita L. o al. Etiam si Eurypylus non posset, posset Æsopus. P ἀκρατὴς. *nus* n *alliga.* o *Etiam si Eurypylus posset, non*
posset Æsopus. Vbi fortuna Hectoris. Nostram acrem ad rem inclinatam: & cetera explicat in dolore. sic est enim P *intemperans militaris in forti viro gloria. ergo hæc veteranus miles facere poterit: doctius vir, sapiensq; non poterit? Ille verò melius, ac non paulò quidem. sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor: nondũ de ratione, & sapientia. Aniculæ sæpe mediam biduũ, ac triduum ferunt subdu-*
q Sic aliquot v. c. al. Iouẽ, Iouem O iuuenc. *cibum vnũ diem athletæ: Iouem Olympium, eum ipsum, cui se exercebit, implorabit: ferre nõ posse clamabit. Cõsuetudinis magna vis est.*

peruo-

permittant venatores in nive: in montibus vri se patiuntur. inde pugiles [r] cestibus contusi, ne ingemiscunt quidem. sed quid hos, [s] quibus Olympiorum victoria, consulatus ille antiquus vid tur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter vitare? quàm sæpe apparet nihil eos malle, quàm vel domino satisfacere, vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quærant, quid velint, [t] satisfactum ijs sit, se velle decubere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultum mutauit unquam? quis non modo stetit, verùm etiam decubuit turpiter? quis cùm decubuisset, ferrũ recipere iussus, collũ contraxit? tanta exercitatio, meditatio, consuetudo valet, ergo hoc poterit

Samnis, spurcus homo, vita illa dignus, loco sq. vir natus ad gloriam, illam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret? crudele gladiatorum spectaculum, & inhumanum nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit [u] vt nunc fit. cùm verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse molle, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortem disciplina. De exercitatione, & consuetudine, & commentatione dixi. agedum, nunc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. E. Egone vt te impediam? atque quidem vellem; ita me adeo cedendum

[r] al. cæstibus, [s] al. quibus Olympiorũ nihil antiqui. ius videtur.

[t] L. si tacit. factum iis non sit, &c. forte non fac. factum sit, &c.

[u] al. si satisfactum non sit.

[u] fort. vt nunc fit: quidam hic.

tua ducit oratio. M. Sitne igitur malum dolor, nescio, Stoici viderint, qui contortulis quibusdam ac minutis conclusiunculis, nec ad sensus permanantibus, effici volunt, non esse malum, dolorem. ego illud, quidquid sit, tantum esse, quantum videatur, non puto: falsáque eius visione, & specie moueri homines atque vehementius, doloremq; [x] eius omnem esse tolerabilem. vnde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modò dixi, quo facilius oratio progredi possit longiùs? Inter omnes igitur hoc constat, nec doctos homines solùm, sed etiam indoctos, virorum esse fortium, & magnanimorum, & [y] patientium, & humana vincentium, toleranter dolorem pati. nec verò quisquam fuit qui cum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & postulatur à fortibus, & laudatur, cum fit, id aut extimescere veniens, aut non ferre præsens, nónne turpe est? Atqui vide, ne, cùm omnes rectæ animi affectiones, virtutes appellentur, non sit hoc proprium nomen omnium: sed ab ea vna, quæ ceteris [z] excellat, omnes nominatæ sint. appellata est enim à viro virtus: viri autem propria maximè est fortitudo. [a] cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. vtendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potiùs, si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. Quæres fortasse, quo modo: & rectè. talem enim medicinam philosophia profitetur.

x L. eis omnem esse tol.

y καρτερι-κῶν.

z q. v. c. excellebat, fort. excelleat.

a o. v. c. cuius munera duo sunt maxima et his, L.

tetur. venit Epicurus, * homo minimè malus, vel potiùs vir optimus: tantum monet, quantum intelligit: Neglige, inquit, dolerem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter audiamus. Si summus dolor est, inquit, brevem esse necesse est, * Itera dum eadem ista mihi. non enim intelligo, quid summum dicas esse, quid breve. Summum, quo nihil sit superius: breve, quo nihil brevius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me brevitas temporis vindicabit, antè pene, quàm venerit. sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, benè planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil enim dolet, nisi pes. possunt oculs: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet latitiæ plus, quàm molestiæ. [b] Nunc egò nõ possum, tantum hominem, nihil sapere dicere, sed nos ab eo deridèri puto. ego summum dolorẽ (summum autem dico, etiam si decem atomis est major) non continuò dico esse brevem: multósque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. * sed homo [c] cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, vt sciam, quid summum dicat in dolore, quid breve in tempore. [d] Omittamus igitur hunc, nihil prorsus dicentem: cogámúsque confiteri, non esse ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem,

* 32

[b] L. hunc ego non possum.

* 13 al. catus, et ita Non.

[d] o. v. c. Omittamus hunc igitur, &c. et ita L.

malorum omnium maximum dixerit. quamuis idem forticulum se in torminibus, & in strangu-
ria sua præbeat. aliunde igitur est quærenda medicina & maximè quidem, si quid maximè consentaneum sit, quærimus ab ijs, quibus quod honestum sit, summum bonum: quod turpe, summum videtur malum. his tu præsentibus gemere, & te vellare non audebis profectò. loquetur enim eorum voce virtus ipsa tecum. Tunc, cùm pueros Lacedæmone, adolescentes Olympiæ barbaros in arena videris excipientes grauissimas plagas, & ferentes silentio, si tetro te dolor aliquis peruellerit, exclamabis, vt mulier? non constanter, & sedatè feres? Fortia non potest: natura non patitur. Audio pueri ferunt gloriæ dicti: ferunt pudore alij, multi metu: & tamen veremur, vt hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatur? Illa verò non modò patitur, verùm etiam postulat. nihil enim habet præstantius, nihil, quod magis expetat, quàm honestatem, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus. Hisce ego pluribus nominibus vnam rem declarari volo, c sed vtor, vt quàm maximè significem, pluribus. volo autem dicere, illud homini longè optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua sponte laudabile: * quod quidem citius dixerim solum, f quàm summum bonum. Atq; vt hoc de honesto, sic de turpi contraria. nihil tam tetrum,

c v. e. sed vtor.

* 34

f v. eo, quàm non summũ bonum.

nihil

ihil tam aſpernandum, nihil homine indigniꝰ. ued ſi tibi perſuaſum eſt: principiò enim dixi, plus in dedecore mali tibi viderꝰ, quàm in oloreꝰ reliquũ eſt, vt iuſte tibi imperes. quanquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, vt alter imperet, alter pareat: non inſcitè emen dicitur. eſt enim animus in partes duas diributus: quarum altera, rationis eſt particeps, altera expers. cùm igitur præcipitur, vt obis metipſis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coerceat temeritatem. eſt in animis omnium rè natur à molle quiddam, demiſſum, humile, eruatum quodammodo, & languidum. h ſi ihil eſſet aliud: nihil eſſet homine deformius. id præſtò eſt domina omnium, & regina ratio, ua i connixa per ſe, & progreſſa longiùs, ſit erfecta virtus. hoc vt imperet illi parti animi, ua obedire debet, id videndum eſt viro. quomodo inquis, velut ſeruo dominus, vel ut mperator militi, vel ut parens filio. ſi turpiſſimè ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem, k ſi ſe lamentis muliebriter, lacrymiſq; edet, vinciatur, & conſtringatur amicorum, ropinquorumque cuſtodiis. ſæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, vt famulos, vinclis, ac uſtodia arceamus. qui autem erunt firmiores, ec tamen robuſtiſſimi, hos k admonitu ſimili oortebit, vt bonos milites revocatos, dignitatem ueri. non nimis in Nyptris ille ſapientiſſimus

a q.v.c. tributus.

b v.c. et L. fi nil eſſet aliud.

i al. connixa.

k v.c. ammonitu.

Græcia

Græcia sanctius lamentatur, vel moditè potius.
Pedetentim inquis) ite, & sedato nisu, ne suc-
cussu arripiat maior dolor.

Pacuuius hoc melius, quàm Sophocles, apu-
illum enim perquàm sublimiter Vlysses lamen-
tatur in vulnera: tamen huic leuiter gemen-
illis ipsi, qui ferunt saucium, personæ grauitate
intuentes, non dubitarunt dicere:

Tu quoq; Vlysses, quanquam grauiter cernimus ictum,
Nimis es pæne animo molli, qui consuetus in armis ætatem agere.

Intelligit poëta prudens, ferendi doloris consue-
tudinem, esse non contemnendam magistram.
Atq; ille non immoderatè magno in dolore,
Retinete, tenete, opprimite,
Vlcus nudate. heu miserum me, excrucior.
Incipit labi: deinde illico desinit,
Operite, abscedite, iamiam dimittite.
Nam attrectatus, & quassu saucium amplifi-
catis dolorem.

Vidésne, vt obmutuerit, non sedatus corporis
sed castigatus animi dolor? itaque in extremis
Neptris alios quoque obiurgat, idque moriens:
Conqueri fortunam aduersam, non lamen-
tari decet. (ditus.

Id viri est officiū: fletus muliebri ingenio ad-
Huius animi pars illa mollior rationi sic parui-
vt seuero imperatori miles prudens. In quo vi-
ro erit perfecta sapientia (quem adhuc nos qui-
d-

al. attactu, non plac.

em [m] videmus neminem: sed philosophorum ntentijs, qualis futurus sit, si modò aliquan- o fuerit, exponitur) is igitur, siue ea ratio, quæ it in eo perfecta, atque absoluta, sic illi parti aperabit inferiori, vt iustus parens probis fi- jis: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, ulla molestia: eriget ipse se, suscitabit, in- ruet, armabit, vt, tanquam hosti, sic obsistat olori. quæ sunt ista arma? contentio, confir- atio, sermóque intimus, cùm ipse secum, Ca- e turpe quidquam, languidum, non virile. ob- erfentur species honestæ [n] animo: Zeno pro- ouatur Eleates, qui perpessus est omnia poti- s, quàm consciis delendæ tyrannidis indica- et. de Anaxarcho Democritio cogitetur, [o] qui ùm in manus Cypri Nicocreontis regis inci- isset, nullum genus supplicij [p] deprecatus est, eque recusauit. Calanus Indus, indoctus, ac arbarus, in radicibus Caucasi natus, sua vo- luntate, viuus combustus est. nos, si pes condo- luit, si dens, sed fac totum dolere corpus, ferre non possumus. opinio est enim quædam effemi- nata, ac leuis, nec in dolore magis, [q] quàm ea- dem in voluptate: qua cùm liquescimus, flui- musque mollitia, apis aculeum sine clamore ferre non possumus. At verò C. Marius, rusti- canus vir, sed plane vir, cùm secaretur, vt su- prà dixi, principio vetuit se alligari: nec quis- quam ante Marium solutus dicitur esse sectus. ur ergo posteà alij? valuit authoritas. videsne igitur

m L. vidimus.

n q. v. e. verè meadosè.

o al. qui cùm Cypri in manus Nicocreontis reg.

p παρητήσατο.

q al. quàm in voluptate.

igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idē Marius ostendit, crus enim alterum non prabuit ita & tulit dolorē vt vir, &, vt homo maiorem ferre sine causa necessaria noluit. totum igitur in eo est, vt tibi imperes. ostendi antē quod esset imperandi genus, atq; hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi

r q.v. e. dignissimum sit.

r dignum sit, nō solùm animum comprimit sed ipsum etiam dolorem nescio quo pacto mitiorē facit. vt enim fit in prælio, vt ignauus mules, ac timidus, simul ac viderit hostem, s abiecto scuto fugiat, quantū possit, eb eámq; causam pereat nonnunquam, etiam integro corpore, cum ei, qui steterit, nihil tale euenerit: sic, qui doloris speciem ferre non possunt, t abiciunt se, atq; ita afflicti, & exanimati iacent: qui antē restiterunt, discedunt sæpissimè superiores: u sunt enim quædam animi similitudines cum corpore: vt onera contenta corporibus facilius ferantur, remissis opprimant: simillimè animus intentione sua depellit pressum omnem ponderum: remissione autem sic vrgetur, vt se nequeat extollere. Et, si verum quærimus, in omnibus officijs persequendis animi est adhibenda contentio. ea est sola efficax tanquam custodia. sed hoc quidem in dolore x maximè est prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid seruiliter, muliebriterue faciamus, inprimisque resistatur, ac y reijciatur Phi-

s ϛείλαντων κοπίδων.

t v. e. abiciant se.

u L. e. (sunt enim quædam animi simil. cum corpore.)

x 36

y v. e reiciatur.

*lectetaus ille clamor. ingemiscerem nonnunquam viro concessum est, atque rarò: exultatus ne mulieri quidem. & hic nimirum est fletus, y quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerunt. nec verò unquam ne ingemiscit quidem vir fortis, ac sapiens, nisi fortè vt se intendat ad firmitatem, vt in stadio cursores exclamant quàm maximè possunt. faciunt idem, cùm exercentur, athletæ, pugiles verò, etiam cùm ferunt aduersarium, in iactandis z cestibus ingemiscunt: non quòd doleant, animóue succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior. quia? qui volunt exclamare maius, num satis habent latera, fauces, linguam intendere, * è quibus a elicio vocem, & fundi videmus? toto corpore, * atque omnibus b vngulis, vt dicitur, contentionem vocis asseruiunt. genu meherculè. M Antonium vidi, cùm contentè c ipse pro se lege Varia diceret, terram tangere. vt enim d balistæ lapidum & reliqua tormenta telorum, eo grauiores emissiones habent, quo sunt contenta, atque adducta vehementius: sic vox, sic cursus, sic plaga, hoc grauior, quo est missa contentius. cuius contentionis cùm tanta vis sit, si gemitus in dolore adconfirmandum animum valebit, vtemur. si erit ille gemitus e lamentabilis, si imbecillus, si abiectus, si flebilis: ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidem gemitus*

y ferunt.

z al. cæstib.

* 37.
a L. elici. * 28
b vngunt. vngunculis.
c q v c. pro scripte lege Varia lect. d l. balistæ.

e quæ. clamentabilis, non pl.

si leuationis aliquid afferret, tamen videremu
quid esset fortis, & animosi viri. cùm verò ni
hil imminuat doloris, cur frustrà turpes es
volumus? quid est enim fletu muliebri vi
turpius? atque hoc præceptum, quod de dolo
re datur, patet latiùs. omnibus enim rebus, n
solùm dolori, simili contentione animi resisten
dum est. ira exardescit: libido concitatur.
eandem arcem confugiendum est: eadem su
arma sumenda. sed quoniam de dolore loqu
mur, illa omittamus. ad ferendum igitur dol
rem placidè, & sedatè, plurimum proficit, ta
pectore, vt dicitur, cogitare, quàm id honestu
sit. sumus enim natura, vt antè dixi, (dice
dum est enim sæpius) studiosissimi, appetenti
simique honestatis, cuius si quasi lumen aliqu
adspexerimus, nihil est, quod, vt eo potiamu
non parati sumus & ferre, & perpeti, ex h
cursu, atque impetu animorum ad veram la
dem, atque honestatem, illa pericula adeunt
in prælijs, non sentiunt viri fortes in acie vu
nera: vel sentiunt, sed mori malunt quàm tu
tillum modò de dignitatis gradu dimoueri. fu
gentes gladios hostium videbant Decij, cùm
in aciem eorum irruebant. his leuabat omne
vulnerum metum nobilitas mortis, & glori
num tum ingemuisse Epaminondam putas, cu
vnà cum sanguine vitam effluere sentiret? i
perantem enim patriam Lacedæmonijs relin
quebat, quam acceperat seruientem: hac su
solatu

{L. demo. uerti. et ita v.c.

solatia, hæc fomenta summorum dolorum. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philosophos me reuocas, qui in aciem non sæpè prodeunt. è quibus homo sanè leuis Heracleotes Dionysius, cùm à Zenone fortis esse diuiciſſet, [a] à dolore deductus est, nam cùm ex [a] 39 g fort. deuictus est, et ita L.
venibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset. quem cùm Cleanthes condiscipulus rogaret, quanam ratio eum de sententia deduxisset, respondit, Quia, cùm tantum operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possum: satis esset argumenti, malum esse dolorem, plurimos autem annos in philosophia consumpsi, nec ferre possum: malum est igitur dolor. Tum Cleanthem, cùm pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse:

Audisne hæc Amphiarae sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. At non noster [h] Possidonius: quem & sæpe ipse vidi, & id dicam, quod soleb. u narrare Pompeius: se, cùm Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse [i] Possidonium: sed cùm audiuisset eum graviter esse ægrum, quòd vehementer eius artus laborarent, voluisse tamen nobilissimum philosophum [k] visere: quem vt vidisset, & salutauisset, honorificèque, verbis prosequutus esset, molesteque se dixisset ferre, quòd eum non posset audire. at ille, Tu verò, inquit, potes: nec committam, vt dolor

h L. Posidonium.

i L. Posidonium.

k al. videre.

corporis

corporis efficiat, vt frustrà tantus vir ad me
venerit. Itaque narrabat, eum grauiter, &
copiosè de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod
honestum esset, cubantem disputasse: cumque
quasi faces ei doloris admouerentur, sæpe dix-
isse, Nihil agis dolor: quamuis sis molestus,
nunquam te esse confitebor malum. Omnióque
l o.v.e.contemptu omnes clari, & nobilitati labores l contemnuen-
do fiunt etiam tolerabiles. Vidimúsne, apud
quos eorum ludorum, qui Gymnici nominantur,
magnus honos sit, nullum ab ijs, qui in id certa-
men descendant, deuitari dolorem? apud quos
m L. vigeat. autem venandi, & equitandi laus m viget, qui
n L. petis- hanc n petessunt, nullam fugiunt dolorem. Quid
sunt nullum de nostris ambitionibus, quid de cupiditate ho-
cos fugere norum loquar? quæ flamma est, per quam non
dolorem? cucurrerint ij, qui hæc olim puncta singula
colligebant? itaque semper Africanus Socra-
ticum Xenophontem in manibus habebat, cu-
ius inprimis laudabat illud, quod diceret, eos-
dem labores non esse æquè graues imperatori,
& militi, quòd ipse honos laborem leuiorem fa-
aq.v.c in ceret o imperatorum. sed tamen hoc euenit, vt
peratorium. in vulgus insipientium opinio valeat honesta-
tis, cum ipsam videre non possint. itaque fama,
& multitudinis iudicio mouentur, vt id hones-
tum putent, quod à plerisque laudetur. Te au-
tem, si in oculis sis multitudinis, tamen eius iu-
p v.e.idem dicio stare nolim, nec, quod illa putet, p idem
putare pulcherrimum, tuo tibi iudicio est vten-
dum.

dum. tibi si rectè probanti placebis, tum non modò tuteviceris, quod paulo antè præcipiebam, sed omnes, & omnia. Hoc igitur q tibi propone: amplitudinem, & quasi quandam exaggerationem quàm altissimam animi, quæ maximè eminet r contemnendis, & despiciendis doloribus: unam esse omnium rerum pulcherrimam, eoq; pulchriorem, si vacet populo, sineq; plausum captans, se tantùm ipsa delectet. quanetiam nubi quidem laudabiliora videntur omnia. quæ sine venditatione, t & sine populo teste fiunt: non quòd fugiendus sit, (omnia enim bene facta in luce se collocari volunt) sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia melius est. Atque inprimis meditemur illud, vt hæc patientia dolorum, quam sæpe iam animi intentione dixi esse firmandam, in omni genere se æquabilem præbeat. sæpe enim multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam vtilitatis suum, & libertatem u tenerent, vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt idem omissa contentione dolorem morbi ferre non possunt. neque enim illum, quem facile tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius, & gloria. itaque barbari quidem, & immanes, ferro decertare acerrimè possunt: ægrotare viriliter non queunt. Græci autè homines non satis animosi. sed prudentes, vt est captus hominum, satis hostem adspicere * x non possunt, sed idem morbos toleranter, atq; humane

q v.c. propone tibi amp.

r al. in contemnendis, non plac.

s q.v.c. neque plausum captet, sed se tantum, &c.

t al. et sine populo recte fiunt.

u al. tueretur.

* 39.

x v.c. non possunt. eidem morbos, &c. et ita l.

*ferunt. At Cimbri, & Celtiberiiu prælio exultant, lamentantur in morbo: nihil enim potest esse æquabile, quod non à certa ratione proficiscatur. sed cùm videas, eos qui aut studio, aut opinione ducantur, in eo persequendo, atque adipiscendo, dolore nõ frangi: debes existimare aut non esse malum dolorem; aut, etiamsi, quidquid asperum, & alienúmque à natura sit, id appellari placeat malum: tantulum tamen esse, vt à virtute ita obruatur, vt nusquam appareat. quæ meditare, quæso, dies, & noctes. latiùs enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de vno dolore, occupabit. nam si omnia fugiendæ turpitudinis, adipiscendaque honestatis causa faciemus, non modò stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præsertim cùm paratum sit illud ex hesterna disputatione perfugium. vt enim sicui nauiganti, quem prædones insequantur, deus quis dixerit, Eiice te de naui: præstò est qui excipiat: vel delphinus, vt Arionem Methymnæum, vel equi Pelopis illi Neptunij, qui per vndas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, & quò velis, perferent: omnem omittat timorem: sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, * 41 si tanti non sint, vt ferendi sint, quò sit confugiendum, vides. Hac ferè hoc tempore putaui esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minimè verò: nèque hiduo duarum rerum, quas maximè timebam,*

y q.v.c. alienumque natura sit.

* 41 g. L. si tanti sint, vt ferendi non sint.

spere

ſpero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepſydram, ſic enim [a] duximus. [b] ſed tibi hoc video non poſſe deberi. A. Ita prorſus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuiſque optimis ſtudijs obſequemur.

[a] al. diximus. [b] L. et tibi hoc video, &c.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM LIBER III.

DE ÆGRITVDINE LENIENDA.

QVidnam eſſe, Brute, cauſæ putem, cur, cum conſtemus ex animo, & corpore, corporis curandi, tuēdiq́, cauſa [c] quæſita ſit ars eius, atq; utilitas, deorū immortalium inuentioni conſecrata: animi autē medicina, nec tam deſiderata ſit antequam inuenta, nec tam culta poſteaquàm cognita eſt, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inuiſa? An quòd corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non ſentimus? ita ſit, vt animus de ſe ipſe tum iudicet, tum idipſum, [d] quod iudicat, ægrotet. quòd ſi tales nos natura genuiſſet, vt eam ipſam intueri, & perſpicere, eademque optima duce eurſum vita conficere poſſemus: haud erat ſanè,

[c] fort. quæſita ſit ars, eiuſque vulnera.

[d] o. v. o. quo iudicatur, ag. et ita Z.

e q.v.c.quod quisquam ratione, ac doctrinam requireret.

e quod quisquam rationem, ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit ignoscos, quos celeriter malis moribus, opinionibúsque

f L.depraua tam, sic r. al. depraua tos sic r.

f depraúatis sic restinguimus, vt nusquã natura lumen appareat. sunt enim ingenijs nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatã vitam natura perduceret, nunc autem, simul atque editi in lucẽ, & suscepti sumus, in omni continuò prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur: vt panè cum lacte nutricis errorum suxisse videamur. g cùm verò parentibus redditi,

g al. deinde L. demum magistris traditi sumus: &c, et ita q.v.c.

Id est, magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat. accedunt etiam poetæ: qui cùm magnam speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus; cùm verò accessit eodem, quasi maximus quidã magister, populus, atq; omnis vnaquæq; ad vitia consentiens multitudo, tum planè inficimur opinionum prauitate, h à naturáq; ipsa à scisimus: vt nobis i optimam naturam inuidisse videantur, qui nihil nullius bonum, nihil magis expetendum, nihil præstantius bonoribus, imperijs, populari gloria iudicauerunt. ad quam fruitur optimus quisq;, verámq; illam bonestatem expetens, k quam vnam naturam maxime inquirit, in summa humanitate versatur, consectatúrque l nullam eminentẽ effigiem vir-

h q.v.c. à natura quæ scisimus et ita L.

i q.v.c. optime natum non plac.

k q.v.c. quam vna natura gnax.

l L. nullam eminentem.

tutis

tutis, sed adumbratam imaginẽ gloriæ, est enim gloria, solida, quædam res, & expressa, non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute.* ea virtuti resonat, [m] tanquam imago gloriæ. quæ quia rectè factorum plerumque comes est, non est a bonis viris repudianda. Illa autem, quæ se eius imitatricem esse vult, temeraria, atque inconsiderata, & plerumque peccatorum, vitiorumq; laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam eius pudicitiæ imitemq; corrumpit. quæ cæcitate homines, cùm quædam præclara etiam cuperent, eaq; nescirent nec vbi, nec qualia essent funditus aly euertunt suas ciuitates, alij ipsi occiderunt. atq; hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quàm cursus errore fallantur. Quid qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine ferantur: quorumq; ita perturbantur animi, vt non multum absint ab insania, [n] quod insipientibus contingit omnibus, his nullane est adhibenda curatio? vtrum quod minùs nocent animi ægrotationes, quam corporis? an quod corpora curari possint, animorũ nulla medicina sit? At & morbi perniciosiores, plurisque sunt animi, quàm corporis. hi enim ipsi odiosi sint, quòd ad animum [o] pertinent, cumq; sollicitant: animúsque æger, vt ait Ennius, semper errat, neq; pati, neque perpeti potest: cupere nunquam desinit, quibus duobus morbis (vt

* 4

[m] fort. tanquam imago voci quæ q. fort. tanquam imago quæ q.

[n] libri vulg. quod insipientibus contingit: his nihil.

[o] v.c. pertineant, cumque sollicitent ita I.

omittam alios) ægritudine, & cupiditate, quæ tandem possunt in corpore esse grauiores? quæ verò probari potest, vt sibi mederi animus non possit, cùm ipse medicinam corporis animus inuenerit, cúmq; ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura [p] valeat, nec omnes qui se curari passi sunt, continuò etiam conualescant: animus autem, qui se sanari voluerint, præceptísque sapientum parüerint, sine vlla dubitatione sanentur? Est profectò animi medicina, philosophia: cuius auxilium non, vt in corporis morbis, petendum est foris: omnibúsque opibus, [q] viribúsque, vt nosmetipsi nobis mederi possimus, [r] elaborandum est. quam quam de vniuersa philosophia, [s] quantopere & expetenda, & colenda esset, satis, vt arbitror, dictum est in Hortensio. de maximis autem rebus nihil ferè intermisimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Vt enim in Academiam nostram descendimus, inclinato iam in [t] post meridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam disserendi. Tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, [u] iracundiæ? hæc

[p] q.v.c. valeant, et ita L.

[q] viribúsque, abest a q.v.c o.v.c. elaborandum quanquam et ita L.

[r] elaborandum est. quam quam de vniuersa philosophia, [s] quantopere & expetenda, & colenda esset, satis, vt arbitror, dictum est in Hortensio. de maximis autem rebus nihil ferè intermisimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus, de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Vt enim in Academiam nostram descendimus, inclinato iam in [t] post meridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam disserendi. Tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, [u] iracundiæ? hæc

[s] L. quantopere et exp. et ita o.v.c.

[t] al. pomeridianum.

[u] fort. cupiditates? fort. iucunditates.

enim ferè sunt eiusmodi, quæ Græci πάθη appellant: ego poteram morbos, & id verbum esset è verbo: sed in consuetudinem nostram non caderet. nam misereri, invidere, gestire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eosdem motus concitati animi, rectè, ut opinor pertubationes dixerimus: morbos autem non satis usitatè: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi verò isto modo. M. Hæccine igitur cadere in sapientem putas? A. prorsus existimo. M. Næ ista gloriosa sapientia × non magno æstimanda est, siquidem non multum differt ab insania. A. Quid? tibi omnisne animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis sæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita, & moribus, philosophia manauit. A. Quonam tandem modo? M. Quia nomen insaniæ significat mentis ægrotationem, & morbum, id est, insanitatem, ψ & ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam. omnes autem pertubationes animi, morbos philosophi appellant: negantq;, stultum quenquam his morbis vacare. qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniunt. sanitatem enim animorum, positam in tranquillitate quadam, constantiáq; censebant. his

× L. non magni.

ψ q. ἀ c. et ægrotum animum, &c. non pl.

rebus mentem vacuam,* appellarunt insaniam, propterea quòd in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit. Nec minùs illud acutè, quòd animi affectionem, lumine mentis carentem, nominauerunt amentiam, eandemq; dementiam. ex quo intelligendum est, eos, qui haec rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quòd à Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. qui enim animus est in aliquo morbo (morbos autem, hos a perturbatos motus, vt modò dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quam id corpus, quod in morbo est. ita fit, vt sapientia, sanitas sit animi: insipientia autem, quasi insanitas quaedam, quae est insania, eademq; dementia. multoq; melius haec notata sunt verbis Latinis, quàm Graecis: quod alibi quoq; multis locis reperietur. sed id aliàs: nunc quod instat. Totum igitur id, quod quaerimus, quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat. *a enim sanos intelligis necesse est, quorum mens, quasi morbo, perturbata nullo sit. qui contrà affectos sensus, hos insanos appellari necesse est. itaq; nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm b exisse ex potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur ad libidine aut iracundia, quanquam ipsa iracundia, libidinis est pars. sic enim definitur iracundia, vlciscendi libido. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt

ἐκφρόνων.

a q.v.c. eos enim sanos, quoniam insipientes necesse est, &c.

b ἐξίεσθαι τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως.

in potestate mentis: cui regnum totius animi à natura tributum est. Graeci autem μανίαν vnde appellent, non facilè dixerim. eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi. hanc enim insaniam, quae iuncta stultitiae patet latius, à furore disiungimus. Graeci volunt illi quidem, sed parùm valet verbo: quẽ nos furorẽ μελαγχολίαν illi vocant. quasi verò atrabili solùm mens, ac non saepe vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmaeonem, Aiacem, Orestem furore dicimus. qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulae. itaque non est scriptum, SI INSANVS, sed SI FVRIOSVS ESSE INCIPIT. stultitiam enim censuerunt, id est, inconstantiam sanitate vacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitae communem cultum, atque vsitatum. furorem autem esse rati sunt, mentis ad omnia caecitatem. quod cum maius esse videatur, quàm insania, tamen eiusmodi est, vt furor in sapientem cadere possit, non possit, insania. sed haec alia quaestio est. nos ad propositum reuertamur. [c] Cadere, opinor, in sapientem aegritudinem tibi dixisti videri. A. [d] Ego verò ita existimo, M. Humanum id quidem quòd ita existimas. non enim silice nati sumus: [e] sed est naturale in animis tenerũ quiddam, atque molle, quod aegritudine, quasi tempestate, quatiatur. Nec absurdè Crantor ille qui

*6 al. insanam.

c sic o.v.e. fort. Cadere igitur in sap. d q.v.e. Et verò ita L. e al. sed est natura in animis, &c.

qui in nostra Academia vel inprimis fuit nobilis.

Minimè, *inquit*, assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest vlla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, *inquit*; sed si fuerim, sensus adsit siue sentiatur quid, siue auellatur à corpore. [f] nam istuc nihil dolere, non sine magna merecde contigit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.

f τὸ γὰρ ἀνόσιον τοῦτο εὐχ ἅπαν μεγάλου ἐγγίνεται μισθοῦ πρὸς αὐτῶν τεθνηκὸς ἀπὸ ζῶντος ἔχειν σῶμα τοῦτον, ἐνταῦθα δὲ λυπεῖν.

Sed videamus, ne hæc oratio sit hominum assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini; nos aut em audeamus non solùm ranos amputare miseriarum, sed omnes radicum fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortasse, sta sunt stirpes altæ, stultitiæ, sed relinquetur id solum, g *quod est necessarium. illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos curandos: sanabimur, si volemus, & progrediar quidem longiùs: non enim de ægritudine solùm, quamquam id quidem primùm, sed de omni animi, vi ego posui, perturbatione, h morbo, vt Græci volunt, explicabo. Et primò, si placet. Stoicorum more agamus, qui breuiter adstringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam* CONFIDENS *mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis est. qui autem est fidens, is profectò*

g q.v.c. quo erit necessa. tum al. quod necessarium erit.

h al. vt Græci volunt, morbo, explicabo.

non extimescit. discrepat enim à timendo, confidere. atque in quem cadit ægritudo, in eundem timor. quarum enim rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem impendentes, & venientes timemus. ita fit, vt fortitudini ægritudo repugnet. verisimile est igitur, in quem i *cadit ægritudo, in eundem cadere timorem & infractionem quandam animi, & demissionem.* k *in quémque ea cadunt, in eundem cadit vt seruiat,* * *vt victum* l *se quandoque esse fateatur. qua qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem, & ignauiam. non cadunt autem hæc in virum fortem. igitur ne ægritudo quidem. at nemo sapiens, nisi fortis. non cadit ergo in sapientem ægritudo. præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi: qui magni animi, inuictum: qui inuictus, eum humanas res despicere, atque infra se positas arbitrari. despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. omnes autem sapientes, fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus, non est probè affectus* m *ad suum munus fungendum: & reliquæ partes,* n *totúmue corpus, à statu cùm est motum, deest officio suo, & muneri: sic conturbatus animus, non est aptus ad exsequendum munus suum. munus autem animi est, ratione benè uti: & sapientis animus, ita semper affectus est, vt ratione optimæ*

i v.e. cadat.

k v.c. quæ in quemcadunt in eund. et ita L. * 7

l L. aliquando esse se fateatur.

m περὶ τὸ ἐνεργεῖν.

n fort totumque corp.

optimè vtatur. nunquam est igitur perturbatus, at aegritudo, perturbatio est animi. semper igitur ea sapiens vacabit. ° Verisimile etiam illud est, qui sit temperans, quem Graeci σώφρονα appellat, eámque virtutem σωφροσύνην vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam sed haud scio, an rectè ea virtus frugalitas appellari possit quod angustiùs apud Graecos valet: qui frugi homines χρησίμους appellant, id est, tantummodo vtiles. at illud est latius. est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quae apud Graecos vsitatum nomen nullum habet, sed haberi potest ἀκλεια. nam est innocentia, affectio talis animi, quae noceat nemini. reliquas etiam virtutes frugalitas continet. quae nisi tanta esset, & si ijs angustijs, quibus plerig, putant, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatũ Sed quis nec qui, propter metum, praesidium reliquit, quod est ignauiae: nec qui, propter auaritiam, clam depositum non reddidit, quod est iniustitiae: nec qui propter temeritatem, male rem gessit, quod est stultitiae, frugi appellari solet, eò tres virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiam, frugalitas ? complexa est. & si hoc quidem, commune est virtutum, omnes enim inter se * nexae, ¶ & coniugatae sunt. reliqua igitur, & quarta virtus, vt sit ipsa frugalitas, necesse est. eius enim videtur esse proprium, motus animi appe-

eqv.e. Veri etiam simile all.

p sic o.v.c. vulg. quidem amplexa est. * & q. L. et iugatae sunt.

appetentis regere & ſedare, ſemperque adverſantem libidini, moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. cui contrarium vitium negligentia dicitur. Frugalitas, vt opinor, a frugi: quanihil melius è terra oritur. negligentia ab eo, (etſi hoc erit fortaſſe durius: * ſed tentemus: & luſiſſe putemur, ſi nihil ſit) ab eo, * quod ne quidquam eſt in talis hominis: ex quo idem, nihili dicitur. qui ſit frugi igitur, vel, ſi mauis, moderatus, & temperans, cum neceſſe eſt eſſe conſtantem: qui autem conſtans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam aegritudine. & ſunt illa ſapientis: ab vitiis igitur à ſapiente aegritudo. itaque non inſcitè Heracleotes Dionyſius ad ea diſputat, quae apud Homerum Achilles queritur, hoc, vt opinor, modo,

Corq; meũ penitus turgeſcit triſtibus iris,
Cum decore, atque omnino orbatum laude recordor.

Nũ manus affectare tũ eſt, cùm in tumore eſt? aut num aliquod quod iam membrum tumidum, ac turgidum, non vitioſe habet? ſic igitur inflatus, & tumens animus, in vitio eſt. ſapientis autem animus ſemper vacat vitio, nunquam turgeſcit, nunquam tumet. at iratus animus, eiuſmodi eſt: nunquam igitur ſapiens irascitur. nam ſi iraſcitur, etiam concupiſcit. proprium eſt enim irati cupere, à quo laeſus videatur, ei quàm maximum dolorem inurere. qui

* 9
* 10
r fort nec quidquam eſt et ita L.

Ἰλιάδ. ιῶ. τα, Ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ ἐπιῶ τ' ἐχείνε κλήσσαι, ὃς μ' ἀσύ φηλον ἐν ἀϊστοῖσιν ἔρυξε, Ἀτερέως ὥστε τὸν ἄπιμον μετὰ πᾶσιν.

r L. aut num quod membrum, &c. al. num quoppiam memb.

qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnoperè letari ex quo sit, vt alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in sapientem, ne vt irascatur quidem cadet. [u] si autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia: qua quoniam vacat, ægritudine etiã vacabit. etenim si sapiens in ægritudinẽ incidere posset, posset etiã in misericordiã, posset in inuidentiam: (non dixi in inuidiam, quæ tũ est, cùm inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia rectè dici potest, vt effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod verbum dictum est à nimis intuendo fortunam alterius, vt in Menalippe.

Florem quisnam liberũm inuidit meũm?

malè Latinè videtur. sed præclare [x] Actius, vt enim videre, sic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. nos consuetudine prohibemur: poeta ius sunm tenuit, & dixit audaciùs.) Cadit igitur in eundem, & misereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduersis, idem alicuius etiam secundis dolet. Vt Theophrastus interitum deplorans Callisthenis, sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summáque fortuna sed ignarum, quemadmodum rebus secundis vti conueniret. Atque quemadmodum misericordia, ægritudo est ex alterius rebus aduersis: sic inuidentia, ægritudo est ex alterius rebus secundis. in quẽ igitur cadit misereri, in eundẽ etiam inuidere. non cadit

u al. fin.

x al. Accius: L. Attius.

dit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. quòd si hoc ægrè ferre sapiens soleret, misereri etiam soleret. abest ergo à sapiente ægritudo. Hæc sic dicuntur à Stoicis, concludunturque contortiùs. sed latiùs aliquanto dicenda sunt, & diffusiùs. sententijs tamen vtendum est eorum potissimùm, qui maximè sorti, &, vt ita dicam, virili vtuntur ratione, atque sententia. nam Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil vberius, nihil eruditius, nihil grauius, y mediocritatem vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sanè probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum est. nos autem id agimus, vt id in sapiente nullum sit omnino. nam vt corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est: sic, si in animo est ita mediocritas, caret sanitate. itaque præclarè nostri, vt alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominauerunt. hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellunt. vocant enim πάθος, id est, morbum, quicunq; est motus in animo turbidus. nos meliùs. ægrise um corporibus simillima est animi ægritudo, at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens. ipse etiam metus, non est morbi admodum similis, quanquam ægritudini est finitimus, sed propriè, vt ægrotatio in corpore, sic

y al. mediocritates.

y o. v. c. sic in animo istæ mediocritas caret sanitate. tert. ita l.

ægritudo

ægritudo in animo, nomen habet non ſeiunctum a dolore. doloris igitur huius orgio nobis explicanda eſt, id eſt, cauſa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. nam, vt medici, cauſa morbi inuenta, curationem eſſe inuentam putant: ſic nos, cauſa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. Eſt igitur cauſa omnis in opinione, nec vero ægritudinis ſolum, ſed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ ſunt genere quatuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio ſit animi motus vel rationis expers, vel rationem aſpernans, vel rationi non obediens, iſque motus aut boni, aut mali

a al. conſtituetur. *opinione a citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter diſtributæ ſunt. nam duæ ſunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas geſtiens, id eſt, præter modum elata lætitia, opinione præſentis magni alicuius boni: altera, vel cupiditas recte, vel libido dici poteſt:*

b fort. opinati futuri magni boni. *quæ eſt immoderata appetitio b opinati magni boni, rationi non obtemperans, ergo hæc duo genera, voluptas geſtiens, & libido, bonorum opinione turbantur: vt duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus, opinio magni mali impendentis, & ægritudo, eſt opinio magni mali præſentis: & quidem recens opinio*

c fort. vt eo rectum vid. d L. quas in vitam. *talis mali, vt in eo rectum c videatur eſſe angi. d autem eſt, vt is, qui doleat, oportere opinetur ſe dolere: his autem perturbationibus, d quæ*

in vita hominum ſtultitia [c] *quaſi quaſdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum eſt, ſi volumus hoc, quod datum eſt vitæ, tranquillè, placidéque traducere.* [f] *ſed ceteras aliàs: nunc ægritudinem, ſi poſſumus, depellamus. id enim ſit propoſitum: quandoquidem eam te videri tibi in ſapientẽ cadere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo. tetra enim rei eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione velit, vt ita dicam, remiſſaque fugienda. qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à ſocero Oenomao rege Hippodamiam raptis* [g] *nactus nuptijs? Iouis iſte quidem pronepos. támne ergo abiectus, támne fractus?*

Nolite (inquit,) hoſpites, adire [h] *ad me ſtlico*
Ne contagio meà bonis, vmbráue obſit:
Tanta vis ſceleris in corpore hæret.

Tu te, Thyeſta damnabis, orbabiſque luce propter vim ſceleris alieni? quid? illum filium Solis nonne patris ipſius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabuit:
Lachrymæ per edere humore exſangues genas:
Situ nidoris barba, pectore horrida, (nas:
Atque intonſa inſuſcat pectus illuuie ſcabrũ.

Hæc mala, ô ſtultiſſime [i] *Æacta, ipſe tibi addidiſti,* [k] *nõ erant in iis, quæ tibi caſus inuexerat, & quidem inueterato malo,* [l] *cùm tumor animo reſediſſet. eſt antè ægritudo, vt docebo, in opinione mali recentis, ſed mœres videlicet*

[c] o.v.e. quaſi quaſdam furias immittit, atque inc. ſq.v.e. ſed cetera aliàs

[g] L. nactu'ſt.

[h] L. ad me illico iſtis.

[i] v.c. rogem ipſe tibi.

[k] v.c. non inerant in iis, et ita L.

[l] o.v.c. cùm tumor animi reſ. at ita L.

regni desiderio, non filiæ. illam enim oderat, & iure fortasse. regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mœrore se conficientis, quòd imperare nō liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat. vsque eò imperio carere non poterat. Tarquinio verò quid impudentius, qui bellum gereret cum iis, qui eius non tulerunt superbiam? is, cùm restitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inque ea urbe senio, & ægritudine esse confectus. Hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, vt ægritudine opprimatur, id est, miseria? * nam cùm omnis perturbatio, miseria est, tum carnificina est, ægritudo, habet ardorem libidinis, lenitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo maxime quadam, tabem, cruciatum, [m] afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planèque conficit. hanc nisi eximus sic, vt abiiciamus, miseria carere non possumus. At hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cùm quid ita visum sit, vt magnum quoddam malum adesse, & vrgere videatur. Epicuro autem placet, opinionem mali, ægritudinem esse natura, vt, quicunque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuò in ægritudine. Cyrenaici non omne malo ægritudinem effici censent, sed insperato, [n] nec opinato malo. est id quidem non mediocre

* 11

m al. afflictationem.

n L. et nec opinato malo. etita 3.7.6.

ad ægritudinem augendam. videntur enim omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

Ego, cùm genui tum [o] moriturum sciui, & ei rei sustuli.

[*] Præterea ad Troiam cum missi ad defendendam Græciam.

¶ Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas mittere.

Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum, leuiat eorum aduentum, quæ uenientia longè antè videris. itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur. licet enim, ut sæpe facimus, in Latinum illa conuertere.

[r] Nam, qui hæc audita à docto meminisset uiro,

Futuras mecum comment. bar miserias:
Aut mortẽ acerbã, aut exilij mœstam fugã,
Aut semper aliquam molẽ meditabar mali:
Vt, si qua innecta diris is casa foret,
Ne me imparatum cura laceraret[s] rerum.

Quod autẽ Theseus à docto uoce audisse dicit, id de sepso loquitur Euripides fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt, nunciata morte filij, dixisse, Scibam me genuisse mortalem. quæ uox declarat, ys esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem non est dubium, quin omnia, quæ mala putantur, sint improuisa grauiora. itaq; quanquam non hæc unaris efficit maximam ægritudinem:

[o] o.v.c. moriturus.

[*] 10 p.o.v.c. ob defendendam Græciam L. al. Scibã.

[r] Ἐγὼ δὲ τοῦτο παρὰ σοῦ τῶν μαθὼν Εἰς φρενῆλας ἦλθον, συμφορᾶς τ' ἐκαλλίμην, φυλάξ τ' ἐμαυτῷ πρόσθεν ἐμῆς θανατῶσ τ' ἀσπορος κἀπαίδευτος ἄλλας. ὡδὲ ὡς ἐσ τὸν πάντα τὸν ἔπειτα χρόνον μὴ πάθω τι δεινόν.

[s] o.v.c. laceret L.

tamen, quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans, & diuina sapientia, perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere: nihil admirari, cùm acciderit, nihil, antequàm euenerit, non euenire posse arbitrari. (imò,

Quamobrẽ omnes, cum secundæ res sunt max-
Meditari secum oportet, quo pacto aduersam
arumnam ferant:
Pericula, damna, exsilia peregrè rediens sem-
per cogitet, (bum filiæ.
Aut filij peccatũ, aut vxoris mortẽ, aut mor-
Communia esse hæc: fieri posse: vt ne quid
animo sit nouum:
Quidquid præter spem eueniat, omne id de-
putare esse in lucro.

u alèe philos. Ergo hoc Terentius[u] à philosophia sumptũ cùm tam commodè dixerit, nos, è quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, &
x al. hinc est. constantius sentiemus?[x] hic est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem
y vultu, abest ab o.v.c. nec agnoscit L. [y] vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & reuertentem. nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius: sed tranquilla, & serena. sic enim accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cùm nemo is, à qua is fingitur, nulla

fieret

fieret mutatio. Quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus, & euentus: quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulq; iudico, malum illud, opinionis esse, non naturæ. si enim in re esset, cur fierent prouisa leuiora? sed est, ijsdem de rebus quod dici possit subtilius, si priùs Epicuri sententiam viderimus: qui sensit, necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa antè prouisa, & expectata sint, siue inueterauerint, nam neq; vetustate minui mala, nec fieri præmeditata, leniora: stultamq; etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cùm venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angi, aut accipiendo aut cogitando, malo. leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. parère enim censet, animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus habetem aciem ad miserias contemplandas: à quibus cùm [a] cecinit receptui, impellit rursum, & excitat ad conficiendas, totaq; mente contrahendas varias voluptates. quibus ille & prateri-

[a] ἐσήμηνε τὸ ἀναχλησιν.

H 3 rarum

[x] al. esset.

tarum memoria, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus. Epicurei dicunt suo. * sed, quæ dicant, [b] videamus quo modo negligamus. Principio malè reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim, quod tam obtundat, eleneté, agritudinem: quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit; quam meditatio conditionis humanæ: quam vitæ lex, commentatioq; parendi: quæ non hoc affert, vt semper mœreamus, sed vt nunquam. neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cùm hæc cogitat, sed tum vel maximè sapientiæ fungitur munere. vtrumque enim consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ [c] fruatur officio, & aduersis casibus tripliciconsolatione sanetur. primum, quòd posse accidere diu cogitauerit, quæ cogitatio vnamaximè molestias omnes * extenuat, [d] & delenit: deinde, [e] quòd humana ferenda intelligit: postremò, quòd vidit nullum malum esse, nisi culpam, culpam autẽ nullam esse, cùm id, quod ab homine non potuerit præstari, euenerit. Nam [f] euocatio illa, quam affert, cùm à contendendis nos malis auocat, nulla est. non est enim in nostra potestate, fodicantibus ijs rebus, quas mala esse opinemur, dissimulatio, vel oblitio. lacerant, vexant, stimulos admouent, ignes ad-

bibent

* 13 [a] L. videamus. quomodo negligamus.

[c] L. fungatur off.

* 14 [d] q. v. cet. delunt. [e] al. quod humanè ferenda intell.

* 15 [f] fort auocatio illa.

hibent, respirare non sinunt. Et tu obliuisci iubes, quod contra naturam est? quod à natura datum est auxilium, extorquet, inueterati doloris? est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato. Quid iaces? aut quid mœres? aut cur succumbis, cedisque fortunæ? & quæ peruellere te forsitan potuerit, & pungere, non potuerit certè vires frangere. magna vis est in virtutibus. eas excita, si fortè dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto esse coget, vt omnia, quæ possint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia, quæ est eadem moderatio: à me quidem paulo antè appellata frugalitas: quæ te turpiter, & neqniter facere nihil patiatur. Quid est autem nequius, aut turpius effœminato viro? ne iustitia quidem sinet ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loci. quæ tamen ita dicet, dupliciter esse te iniustum, cùm & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortalium, & grauiter feras, te, quod vtendum acceperis, reddidisse. prudentia verò quid respondebis, dicenti virtute se esse contentam, quo modo ad bene viuendum, sic & ad beate? quæ si extrinsecus

g al. quæ vt te peruellere forsitan p.

h al. ociatæ

relegata pendeat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua complexa nihil quærat aliunde: non intelligo, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expetenda videatur. Ad hæc bona me si reuocas, Epicure, pareo, sequor, vtor te ipso duce, obliuiscor etiam malorum, vt iubes, eóque facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda censeo, sed traducis cogitationes meas ad voluptates, quas? corporis, credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. numquid est aliud? recténe interpretor sententiam tuam? solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus, hoc dicit, * & hoc ille k Græculus, me audiente, Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat: eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretq; se fruiturũ aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore nõ interueniente: aut, si interueniret, si summus foret, futurũ breuẽ: si productior, plus habiturum iucundi, quam mali: hæc cogitantem fore beatum, præsertim si & l antè præceptis bonis contentus esset, nec deos extimesceret. m Habemus formam Epicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil vt possit negari. Quid ergo? huiusne vitæ propositio, & cogitatio aut n Thyestẽ leuare poterit, aut Ætã de quo paulo ante dixi, aut Telamonem, pulsum patria, exsulantem, atq; egentem? in quo hæc admiratio fiebat?

Hiccine

i al. ante.

k forte acrieulus, fort. acocholus.

l al. ante perceptis b. * 27

m fort. formulam.

n al. Thyestam.

*Hiccine est Telamonius ille, modò quem gloria ad cœlum extulit?

* L. Hiccine.

? Quem spectabant? cuius ob os Graij ora obuertebant sua.

pL. quem ad. spectabant q q v.c. simul animus. rem condidit, mendosè.

Quòd si cus, vt ait idem, simul animus cum re concidit, à grauiores illas antiquis philosophis petenda medecina est, non ab his voluptarijs. quam enim isti bonorũ copiam dicunt? fac sanè summum bonum esse, non dolere. quanquam id non vocatur voluptas. sed non necesse est nunc omnia. idne est, quo traducti luctum leuemus? sit sanè summũ malum, dolere. in eo igitur, qui non est, si malo careat, continuòne fruitur summo bono? quid tergiuersamur, Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatẽ, quam tu idem, cùm os perfricuisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, nec nec in eo quidem libro, qui continet omnem disciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. Nec quidẽ habeo quod intelligã bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur: detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaues motiones, siue quæ aliæ voluptates in tutohomine gignuntur quolibet sensu. * Nec verò ita dici potest, mentis lætitiam solam esse in bonis. Lætantem enim mentẽ ita noui, spe eorum omniũ, quæ suprà dixi, fore vt natura ijs potiens, dolore careat. Atq; hæc quidem his verbis, quibus vt intelligat, quã voluptatem norit Epicurus, deinde paulo infrà, SAEPE QVAESIVI (inquit)

* 18

(inquit) ex iis, qui appellantur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi vellent voces inanes fundere. nihil ab his petui cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias nihil aliud dicent, nisi eam vitam, quæ efficiantur ea voluptates, quas suprà dixi. Quæ sequuntur, sin eadem sententia sunt: totúsq; liber, qui est de summo bono, refertus & sententijs, verbis talibus est. Ad hanccine igitur vitam Telamonem illum reuocabis, vt leues ægritudinem? & si quem tuorum afflictum mœrore videris, huic adsidens, non potiùs, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? aut non hortabere vt audiat voces potiùs, quàm Platonis? expones, quæ spectet florida, & varia? fasciculum ad nares admouebis? incendes odores? & sertis redimiris iubebis, & rosa? Si verò aliquid etiam: tum plane lustum omnem absterseris? Hac Epicuro confitenda sunt, aut ea, quæ modò expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abijciendus. est enim confertus voluptatibus. quærendum igitur, quemadmodum agritudine priuemur eam, qui ita dicat:

---pol mihi fortuna magis nunc desit, quã genus.
Namque regnum suppetebat mihi: vt scias
quanto è loco,
Quantus opibus, quibus de rebus lapsa fortuna occidat.

Quid? huic calix mulsi impingendus est, vt

* 19 v L. vitæ. sfor. in eandem sententiam sunt: & sta L.

† L. hydraulici hort. etiam q. v. c. al. hydraulih.

‡ q. v. c. non habent hic cepulationem, &c.

x al. accidat.

plorare de finat, aut aliquid eiusmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

Ex opibus summis opis egens Hectora tua.
Huic subuenire debemus, quærit enim auxiliũ.
Quid petam præsidij, aut exsequar? quóue
nunc auxilio, aut fuga
Freta sim? arce, & vrbe orba sum. quò ac-
cedam? quò applicem,
Cui nec ara patriæ domi stant: fracta, &
disiectæ iacent
Fana flamma deflagrata: tecti alti stant
parietes,
Deformati, atque abiete crispa.
Scis quæ sequantur: & illud imprimis:
O pater, ô patria ô Priami domus,
Septem altisono cardine templum:
Vidi ego te, adstante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis
Auro, ebore, instructam regificè.

O poëtam egregium: quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur... sentit omnia repentina, & inopinata esse grauiora. exaggeratis igitur regis opibus, quæ videbantur sempiterna fore, quid adiungit?

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam eiutari,
Iouis aram sanguine turpari.

Præclarum carmen. est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. eripuimus hunc agritudinem. quo modo? collegemus in culcitra plumea.

7 L. et nec opinata, ea ita v.c.

9 L. in culcitra plum. ea ita o.v.c.

a alii, hedichrum, mendosè.

* 29 BL. videamus et cibi.

b fort. ne intelligere quidam te alia.

c al. quid ergo? tu Ep.

d fort. esse voluptatem.

e 28

nea: psaltriam adducamus: [a] cedrum incendamus: demus scutellam dulciculæ potionis: [a] aliquid [b] prouideamus & cibi. Hæc tandem bona sunt, quibus ægritudines grauissimæ detrahantur? tu enim paulo ante [c] ne intelligere te quidē alia bona dicebas. reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si quid esset bonum, conueniret. Dicet aliquis: [d] Quid? ergo tu, Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè, video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur; non de moribus. quamuis spernat voluptates eas, quas modò laudauit: ego tamē meminero, quod videatur ei summum bonum, non enim verbo solùm posuit, voluptatē, sed explanauit quid diceret. Saporem, inquit, & corporū complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur. Num fingo? num mentior? cupio refelli. quid enim laboro, nisi vt veritas in omni quæstione explicetur? At idem ait, non crescere voluptatem dolore detracto: summamq; [e] voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis tria magna peccata: vnum, quod secum ipse pugnat. modò enim, ne suspicari quidem se quidquam bonum, [*] nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autē summam voluptatem esse, dolore carere. potéstne magis secū ipse pugnare? alterum est peccatum, quòd cum in

natura

natura tria sint. vnum gaudere: alterum, dolere: tertium, nec gaudere, nec dolere: hic putat primum, & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. tertium peccatum cõmune cum quibusdam, quòd, cum virtus maximè expetatur, eiusq; adipiscendæ causa philosophia quæsita sit, ille à virtute summũ bonũ seperauit. At laudat, & sæpe virtutem. Et quidem C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset, & effudisset ærariũ, verbis tamen defendebat ærariũ, Quid verba audiã, cùm facta videam? Piso ille frugi semper cõtra legẽ frumentariam dixerat. f L. frug. lege lata, consularis ad frumentum accipiendum venerat. animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantem. quærit audiente populo R. qui sibi constet, cùm ea lege frumentum petat, quã dissuaserat. Nolim, inquit, mea bona Gracche, tibi viriim diuidere liceat: sed, si facias, partem petam. Parùmne declarauit vir grauis, & sapiens, lege Sempronia patrimoniũ publicum dissipari? lege orationes Gracchi: patronũ ærarij esse dices. Negat Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur. negat vllam insapienti vim esse fortunæ: tenuẽ victũ antefert copiose. negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatẽ. Dicat quamlibet. nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age, si voluptatem nõ intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur eius esse, qui

dolore

dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. g Et conqueruntur quidem Epicurei, viri optimi (nam nullum genus est minùs malitiosum) me studiosè dicere contrà Epicurum. Ita credo de honore, aut de dignitate contendimus. h mihi summum in animo bonum videtur, illi autem in corpore; mihi in virtute, illi in voluptate. & illi pugnant: & quidem vicinorum fidem implorant. multi autem sunt, qui statim connolent. ego sum is, qui dicam me non laborare, * i actum habiturum quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipso cum alius M. Catoni, alius L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio unquam fuit. hi nimis iracunde agunt, præsertim cùm ab his non satis animosè defendatur sententia, pro qua non in senatu, non in concione, non apud exercitum, neque apud censores dicere audeant. sed cum istis alias, & eo quidem animo; nullum vt certamen instituam: verum dicentibus facilè cedam. tantùm admonebo: si maximè verum sit, ad corpus omnia referre sapientem: sive, vt honestiùs dicam, nihil facere, nisi quod expediat: sive omnia referre ad vtilitatem suam: quoniam hæc plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeant, gloriosè loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum aegritudinem censent existere, si nec opinatò quid exciderit. est id quidem magnum, vt suprà dixi, etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum

g L. Et queruntur quidem.

h fort. mihi summum in animo bonum positum videtur.

* 23 i L. ratum habiturum quod eger.

antè non sit, [k] id fieri vehementius, sed non sunt in hoc omnia: quanquam hostium repens aduentus magis aliquanto conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quàm antè prouisa, terret nauigantes vehementius: & eiusmodi sunt plerique, sed cùm diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia subita videri maiora, & quidem ob duas causas: primùm, quòd, quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur: [l] deinde cùm videtur præcaueri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum malum agritudinem acriorem facit. quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, vt eisdem malis manentibus non modò lenitur agritudo, sed in plerisque tollatur. Carthaginenses multi Romæ seruierunt. Macedones, rege Perse capto, vidi etiam in Peloponneso, cùm essem adolescens, quosdam Corinthios, hi poterant omnes eademilla de Andromacha deplorare.

k L. id fieri vehementius. *23

l al. deinde quòd videtur. &c. al. deinde quia v.

Hæc omnia vidi. [m] Sed & iam decanuerant fortasse. eo enim erant vultu, [n] oratione, omni reliquo motu, & statu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: magisque me mouerant Corinthi subitò adspectæ [o] parietum ruinæ, quàm ipsos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio casuum vetustatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi, quem ille e Carthagine misit consolandi causa ad captiuos

m L. sed iam decauerant. n fort. ornatu

o L. parietinæ, et ita v c.

captiuos ciues suos. in eo est disputatio scripta Carneadis: quam se ait in commentarium retulisse. cùm ita positum esset, videri fere in aegritudine sapientem, patria capta: quæ Carneades contrà dixerit, scripta sunt. Tantaque tur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inueterata ne desideratur quidem. nec si aliquot annis post idem ille liber captiuis missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus. sensim enim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio dederat, usus docet, minora esse ea, quæ sint visa maiora. Quid ergo opus est, dicet aliquis, ratione, aut omnino consolatione p vlla, quæ solemus uti, cùm leuare dolorem merentium volumus? q hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatũ videri. r Atqui s tolerabilius fert incommodum, qui cognouerit, necesse esse id homini tale aliquid accidere. hæc enim ratio de ipsa summa mali nihil detrahit: tantum modò affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset: neque tamen genus hoc orationis in consolando non valet: sed id haud scio an plurimum. ergo ista nec opinata non habent tantam vim, vt aegritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortasse grauius: * non id efficiunt, vt ea, quæ accidant, t maiora videantur. quia recentia sunt, videntur, non quia repentina. duplex est igitur ratio

p v. cilla, et ita l.

q al. hoc.

r al. aut qui tol. fere anc. q. cog. necesse esse id hom. tale aliquid accidere s s l. tolerantius f.

* 24

t l. maiora sint videntur quia recentia sunt, non quia rep.

ver

veri reperiendi, non in ijs solum quæ mala, sed in ijs etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis, & quanta sit, quæremus, vt de paupertate nonnunquam. cuius onus disputando leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca sint, quæ natura desiderat: aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Carilianum illud.

Sæpe est etiam sub palliolo fordido sarientia. Cùm enim paupertatis vna, eademq; sit vis, quidnam dici potest, quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alij negent se ferre posse? huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non enim solum id continet ea disputatio, vt cognitionem afferat generis humani; sed significat, tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agitur: multi patientes paupres commemorantur. De contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter ipsum beatiores? eorumq; qui priuatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatum vita laudatur: nec sileturillud potentissimi regis [n] ἀναπεπταμένον, [x] qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quòd inglorius sit, ata ignobilis ad supremum diem perueniturus. similiter commemorandis exemplis, & bitates quoq; liberorum redicatur, eorumq; qui grauius ferunt, luctus eorum exemplis leniuntur. sic perpessio ceterorum

[n] L. anapæsticum.
[x] ζηλῶ σε γεραιὲ δ' ἀγλαΐας ὃς ἀκύμονα βίον ἐπέρασας ἀγανὸς ἀλαίνων τᾶς δ' ἐν τιμαῖς ζηλῶ.

rorum facit, vt ea, quæ acciderent, multò minora, quàm quanta sint existimata, videantur. ita fit sensim cogitantibus, vt quantum sit ementita opinio, appareat, atque hoc idem

y L. Telamo. y Telamon ille declarat.

Ego cùm genni, moriturũ sciui: & Theseu,
Futuras mecum commentabar miserias.

& Anaxagoras, *Sciebam me genuisse mortalem.* His enim omnes diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant, eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas. & mihi quidem videtur idem fere accidere ys, qui ante meditantur, quod ys quibus medetur dies: nisi quòd ratio quædam sanat illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatum sit, esse maximum, nequaquam esse tantum, vt vitam beatam possit euertere. hoc igitur efficitur, vt ex illo nec opinato plaga maior sit; non vt illi putant, vt cum ducibus pares casus euenerint: is modo ægritudine afficiatur, cui ille nec opinato casus euenerit. itaq; decuntur nonnulli in mœrore, cum de hac cõmuni omniũ conditione audissent, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuũ esse posset expers malorum grauius etiam tulisse. Quocirca Carneades, vt video nostrũ scribere Antiochum, reprehendebat Chrysip. solebat laudãtẽ Euripidẽs, carmẽ illud

z Mortalis nemo est, quem non attingat dolor.
Morbus q3. multi sunt humandi liberi,
Rursum creandi: : mors q3 est a finis omnibus.

z Ἐφυμὲν ἅπαντες, ὅστις ἐπονεῖ βροτῶν
ἡμῖν ἀπ' ἀρχῆς τέκνα, χ' ἕτερος αὐξητὰ παρέα.
Αὐτὸς τεθνήξει, κἀτάδ' ἄχθεται βροτοῖς.
Εἰς γὰρ ὁρῶντες τὴν δ' ἀναγκαίαν ὡς ἐχεῖ μόνον δεῖ' εἶναι, ὥστε κἀπιμνησθῆναι.

a al. finita.

Quæ generi humano angorem ne quidquam afferunt,

Reddenda est terræ terra. tum vita omnibus
Metenda, vt fruges. sic iubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad leuandam ægritudinẽ pertinere. id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione aliorum malorum, [b] ad maleuolos consolendos esse accommodatum. mihi verò longè videtur secus: nam & necessitas ferendæ conditionis humanæ quasi cum Deo pugnare [c] cohibet, admonétque esse hominem: quæ cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorum, non vt animum maleuolorum oblectet, affertur, sed vt ille, qui mœret, ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderatè, & tranquille tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt, qui ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis ex quo ipsam ægritudinẽ λυπην [d] Chrysippus quasi λυσιν id est, solutionem totius hominis appellatam putat. quæ tota [e] posset euelli, explicata, vt principio dixi, causa ægritudinis. est enim nulla alia nisi opinio, & iudicium magni præsentis, atque vrgentis mali, itaque & dolor corporis, cuius est morsus acerrimus, perfertur spe proposita boni: & actia atas honestè, ac splendidè, tantam affert consolationem, vt eos, qui ita vixerint, aut non [f] attingat ægri-

b o. v. c. ad malueolos.

c L. prohibet.

d L. Plato in Cratylo ante Chrysippum, *e* al. potetit.

f al. tangat.

tudo, aut perleuiter, pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem mali, cùm illa etiam opinio accessit, oportere: rectum esse: ad officium pertinere: ferre illud ægrè, quod acciderit: tum denique efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio. ex hac opinione sunt illa varia, & detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percussiones. Hinc ille [g] Agamemnon Homericus, & idem Accianus.

Scindens dolore identidem intonsam comam.

In quo facetum illud Bionis, [h] perinde stultissimum regem in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mœror leuaretur. Sed hæc omnia faciunt, opinantes ita fieri oportere. Itaque & Æschines in Demosthenem inuehitur, quòd is [i] septimo die post filiæ mortem hostias immolasset. At quam rhetorice? quam copiosè? quas sententias colligit? quæ verba contorquet? vt licere quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu suorum quam grauissimè mœrere oportere. ex hoc euenit, vt in animi doloribus alij solitudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte.

[k] Qui miser in campis mœrens errabat Aleius.

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternum, credo, in luctu silentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatē quandam, & rabiem, fingi

g ἐκ δὲ πολλὰς ἐκκεκλῆς ἀπὸ θυμοῦ ἔλκετο χαίτας. Iliad. proiuide. h ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ τῆς θυγατρὸς τοῦ τετελευτηκυίας, ἱερεῖα θύσαι, καὶ τὰ νομιζόμενα ποιῆσαι. σὺ φαινομένης λευκὴν ἔθηκε τὴν κεφαλήν, ἵνα δοκῇ, &c.

i ἐπὶ ζώντι τοῖς ὁ κατὰ πεδίον τὸν Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο, ὃν θυμὸν κατὰ ἤϊθεον, πάτον αὐτὸς ἀλείνων.

fingi in canem esse conuersam. sunt autem alij, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, vt illa apud Ennium nutrix.

Cupido cœpit miseram nunc me proloqui
Cælo atque terræ [m] Medeæ miserias.

Hæc omnia recta, vera debita putantes, faciunt in dolore: maximèq; declaratur, hoc quæsti officij iudicio fieri, quòd si forte, cum in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, reuocant se rursus ad mœstitiam, peccatique se insimulant, quòd dolore interm iserint. pueros verò matres, & magistri castigare etiam solent, nec verbis solùm sed etiam verberibus. si quid in domestico luctu hilariùs ab ijs factum est, aut dictum: plorare cogunt quid? ipsa remissio luctus cùm est consecuta, intellectúmque est nihil profici mœrendo, nónne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Tarentinus [n] ipse se puniens, [o] id est, ἑαυτὸν τιμωρούμενον.

Decreui tantisper me minus iniuriæ.

Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser.
Hic decernit, vt miser sit. num quis igitur quidquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem. Malo se dignum deputat, nisi miser sit. vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. quid, quod ves ipsa lugere prohibet? vt apud homerum quotidianæ neces, interitúsq; multorum sed datorem mœrendi afferunt: apud quem ita dicitur.

[l] Ὦ σοὶ ἐγὼ μέλεος μὲν ἐγὼν ἀλαός τε, πέρι πάντων λάξαι μοῖρα κιχεῖν δὲ καὶ οὐδὲ Μοιρίδιος τύχοι.

[m] L. Media.

[n] ἑαυτὸν τιμωρούμενον

[o] L. hoc totum, id est. ἑαυτὸν τιμωρούμενος de let vt alienum.

[b] *Namque nimis multos, atque omni luce,*
[d] *cadentes*
Cernimus: vt nemo possit mœrore vacare,
Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos
Fruno animo, & luctum lachrymis finire diurnis.

Ergo in potestate est [r] *abijcere dolorem, cùm velis, tempori seruientem. An est vllum tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est,* [t] *cui non ponendæ curæ ægritudinis causa seruiamus? constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo, miserrimóque spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarentur, & vt salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari, lamentarique cœpisse. timor igitur abijt ægritudinem potuit repellere,* [s] *ratio ac sapientia vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quam cum est intellectum, nihil profici, & frustrà esse susceptum? si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest. voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinem confitendum est. idque indicatur eorum patientia, qui cum multa sint sæpe perpessi, faciliùs ferunt, quidquid accidit: obdurùisséque se contra fortunam arbitrantur: vt ille apud Euripidem.*

Si

---

[b] Νῆλύ τ' ἀλίνου πολλοὶ καὶ ἄπορ' ὁμιλοῦντα πάντα, πῶς ἔστι ποτὲ κἄτης ἀνάπτερον ἐξευρεῖν πόνου. Ἀνὰ χρὴ μὲν παθεῖν εὖ ὅστις κεκτήσεται, Νικᾶν δ' ὑμὲν ἐγγυᾶς ἐπ' ἦμαρ ἀκμὴν ἀκύμονα.

[d] Cadentes mendosè.

[r] Vq. vt abijcere.

[s] L. cui non ponendæ ægritudinis causa seruiamus? constabat, eos, qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cùm in illo ipso acerbissimo, miserrimóque spectaculo sibi timerent, quòd se classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarentur, & vt salutem adipiscerentur fuga: posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari, lamentarique cœpisse. timor igitur abijt ægritudinem potuit repellere, sortè ratio ac sapientia vera non poterit? Quid est autem, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quam cum est intellectum, nihil profici, & frustrà esse susceptum? si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest. voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinem confitendum est. idque indicatur eorum patientia, qui cum multa sint sæpe perpessi, faciliùs ferunt, quidquid accidit: obdurùisséque se contra fortunam arbitrantur: vt ille apud Euripidem.

* Si mihi nunc triſtis primùm illuxiſſet dies,
Nec tam ærumnoſo nauigauiſſem ſalo:
Eſſet dolendi cauſa, vt inſecto equulei
Freno repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam x ſubiectus miſeriis, obtorpui.

* Εἰ μὲν τόδ' ἦμαρ ἦν πρὸ τοῦ τὸν ἦν χαυνούμενον Καὶ μὴ μαχραὶ δὴ διὰ πόνων ἐν αὐλῶνι, Εἰκὸς ἀπαλάζειν ἦν αὖθις νεάζυγα. Πῶλον, χαλινὸν ἀρτίως δεδεγμένον Νῦν δ' ἀμβὰς εἶμι, κἀκαπιστυκῶς κἀκῶς. Εσδ' ὅτε δὴ τάδε τοῦτα, νὴ μᾶλλόν μακρὸς Χρόνος μαλεξήκυνῦν δ' ἐτ' ἰὼ. Εἶσαι καλῶν.

Defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leuiores, y intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam, cauſam, atque fontem eſſe mœroris. Philoſophi ſummi, necdum tamen ſapientiam conſecuti, nonne intelligunt, in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes: neque inſipientia vllum maius malum eſt: neque tamen lugent. quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & æquum, & ad officium pertinere, ægrè ferre, quòd ſapiens non ſis. quod idem affingimus huic ægritudini, in qua luctus ineſt: quæ omnium maxima eſt. Itaque Ariſtoteles, veteres Philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent, Philoſophiam ſuis ingenijs eſſe perfectam, ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe: ſed ſe videre, quod paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tempore Philoſophiam planè abſolutam fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturam dicitur, quòd ceruis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet: hominibus, z quorum maximè interfuiſſet: tam exiguam vitam dedisſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, vt, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum vita

x v.c. ſubactis miſeriis.
y i. intelligi neceſſe eſt, opinionem, non rem ipſam, cauſam, &c.
z v.c. quorùm id max.

erudiretur, querebatur igitur se tum, cùm illa videret cæpisset, extingui. Quid? ex ceteris Philosophis nonne optimus, & grauissimus quisque confitetur, multa se ignorare? & multa sibi etiam, atque etiam esse discenda? neque tamen, cùm se in media stultitia, qua nihil est peius, hærere intelligant, ægritudine premuntur. nulla enim admiscetur opinio officiosi doloris. quid, qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus? ferens filium consularem qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amissis filijs: qualis M. Cato, prætore designato, mortuo filio: quales reliqui, quos in consolatione collegimus. Quid hos aliud placauit, nisi quòd luctum & mœrorem esse non putabant viri? Ergo id quod alijs rectum opinantes, ægritudini se solent dedere, turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contrà dicuntur hoc. Quis tam demens, vt sua voluntate mœreat? natura affert dolorem, cui quidam Crantor, inquiunt, vester cedendum putat premit enim, atque instat, nec resistí potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte consolatus esset, is cùm audisset de suo, fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur.

ἐγκόπων.

b v.c. id hi empe put.

c v.e. nec ei resisti pot. et ita l.

Nec verò tanta præditus sapientia
Quisquam est, qui aliorum ærumnam dicto
alleuans.

Nec

Non idem, cùm fortuna mutata impetum
Conuertat, clade[d] vt subita frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta, & præcepta exeidant.

[d] L. non ignoscat particulam, vt.

Hæc cùm disputant, hoc student efficere, naturæ obsisti nullo modo posse. y tamen fatentur, grauiores ægritudines suscipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, vt nos quoque idem ab aliis requiramus? sed plures sunt causæ suscipiendi doloris. primùm illa opinio mali, quo viso, atque persuaso ægritudo insequitur necessariò. deinde etiam gratum se mortuis facere, si grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit superstitio muliebris quædam. existimant enim diis immortalibus se faciliùs satisfacturos, si eorum plaga perculsi, afflictos se, & stratos esse fateantur. sed hæc inter se quàm repugnent, plerique non vident. laudant enim eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos. quasi fieri vllo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se. Præclarum illud est, & si quæris, rectum quoque, & verum, vt eos, quos nobis carissimi esse debeat, æque ac nosmetipsos amemus: vt verò plus, fieri nullo pacto potest. ne optandum quidem est in amicitia, vt me ille plus, quàm se[e] amet: ego illum plus, quàm me. perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. sed de hoc aliàs, nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum, miseriam nostram, ne

[e] verbum, a me, hic abest à v. 5.

illos

illos plus, quam ipsi velint. si sentiant: plus certè, quam nos metipsos, diligamus. nam quod aiunt, plerosq; consolationibus nihil leuari, adiungunt q; consolatores ipsos confiteri se miseros, cum ad eos impetum suum fortuna conuerterit: vtrumque dissoluitur, sunt enim

f fiore sed stultitiæ. ista non naturæ vitia, f sed culpæ. stultitiam autem accusare quamuis copiosè licet. nam & qui non lenantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque vt alijs authores ipsi fuerunt, non sunt vitiosiores, quàm ferè plerique. qui auari auaros, gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt. EST ENIM PROPRIVM stultitiæ aliorum vitia cernere, obliuiſci ſuorum. Sed nimirum hoc maximum eſt experimentum, cùm conſtet aegritudinem vetuſtate tolli, hanc vim non eſſe in diepoſitam, ſed in cogitatione diuturna nam

g al. ſi er. g ſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quidquam de dolore mutari, ſi neq; de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neq; de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna, nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. Hic mihi afferunt, mediocritates, quæ ſi naturales ſunt, quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum? ſin opinabiles, opinio tota tollatur. ſatis dictum eſſe arbitror, aegritudinem, eſſe opinionem mali præſentis, in qua opinione illud inſit, vt aegritudinem ſuſcipere oporteat, additur ad hanc

definitionem à Zenone reſtè, vt illa opinio præſentis mali ſit recens. hoc autem verbum ſic interpretatur, vt non tantùm illud recens eſſe veſtit, quod paulo ante acciderit, ſed quam diu in illo opinato malo vis quædam inſit, & vigeat, & habeat quandam viriditatem, tam diu appelletur recens. vt[h] Arthemiſia illa, Mauſoli Cariæ regis, vxor: quæ nobile illud Halicarnaſſi fecit ſepulchrum, quandiu vixit, vixit in luctu eóque etiam confecta conſabuit. huic erat illa opinio quotidiè recens: quæ tum denique non appellabatur recens, cùm vetuſtate exaruiſſet. Hæc igitur officia ſunt conſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut radere, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longiùs, aut ad[i] aliam trædncere. Sunt, qui vnum officium conſolantis putent, [k] malum illud omninò non eſſe, vt Cleanthi placet. ſunt qui non magnum malum, vt Peripatetici. ſunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, [l] nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolatione, detrahere illam opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atque debito. ſunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligunt. Ille enim alio modo mouetur, [*] vt ferè nos omnia in conſolationem vnam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis[*] in eo [n] tenebatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non

[h] L. Artemiſia illa.

[i] al alia.

[k] L. docere, malum illud omn.

[l] nihil nou.

[*] 16

[*] 17 mal tena, batur.

minus

non minùs in animorum morbis, quàm in corporum: vt Prometheus ille Æschylicus cùm dictum esset,

n Atqui, Promethi, te hoc tenere existimo,
* o Mederi posse rationem iracundiæ.
p Si quidem qui tempestiuam medicinam admouens,
Non ad grauescens vulnus illidat manus.

Erst igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nullum malũ esse, aut admodũ paruum: altera, & de communi conditione vitæ, q & propriæ, si quid sit de ipsius, qui mœreat, disputandum: tertia, (summam esse stultitiam frustrà confici mœrore, cùm intelligas, nihil posse profici. nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget. nihil enim esse malũ, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris. non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris, alienum autem tempus docendi: & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quòd nõ esse summũ malũ Cleanthes ipse r fatetur. quidenim dicemus? cùm Socrates Alcibiadi persuasisset, vt accepimus, s eũ nihil hominis esse, nec quidquã inter Alcibiadẽ summo loco natum, & quẽuis basiulum interesse, cùm Alcibiades afflictaret, lachrymánsque Socratis supplex esset: vt sibi virtutẽ traderet, turpitudinem q, depelleret: quid dicemus, Cleanthen non in illare, quæ ægritudine Alcibiadem affecit

n Οὐκοῦν πεφρονῆσθαι τοῦτο γέγονεν, ὅτι Ὀργῆς νοσοῦσης ἐστὶν ἰατρὸς λόγος.

o L. Mederi posse orationem iracundiæ.

p Εἰ γὰρ ἐν καιρῷ γε μαλθάσσοι χάρ, Καὶ μὴ σφειγῶντα θυμὸν ἴσχαινοι βία.

q L. et propriè si quid sit, &c. alet ce propria si quib, &c.

r L. fateatur. et ita o.v.c. s fort nihili homine

t o.v.c. tum in illare, &c. non pl.

ciebat, mali nihil fuisse? [u] quid illa Lyconis, qualia sunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incõmodis, non animi malis. quid ergo illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitiisque constabat? Ad epicuri consolationẽ satis est antè dictũ. Ne illa quidẽ consolatio firmissima est, quanquã & vsitata est, & sæpe prodest. Nõ tibi hoc soli. Prodest hæc quidem, vt dixi, sed nec semper, nec omnibus. sunt enim, qui respuant, sed refert, quo modo adhibeatur. vt enim tulerit quisque eorum, [x] qui sapienter tulerunt, non quo quisq; incommodo affectus sit, prædicandum est. [y] Chrysippi ratio, ad veritatem firmissima est: ad tempus ægritudinis, difficilis. [z] magnum opus est, probare mœrenti, illum suo iudicio, & quod se stare putet oportere facere, mœrere. nimirum igitur, vt in causis non semper vtimur eodẽ statu. (sic enim appellamus controuersiarum genera) sed ad tempus, ad controuersiæ naturam, ad personam accommodamus: [a] sic in ægritudine lenienda. nam quam quisque curationem recipere possit, videndum est. sed nescio quo pacto ab eo, quod erat à te propositum, aberrauit oratio, tu enim de sapiente quæsiras: cui aut malum videri nullum potest, quod vacet turpitudine: aut ita paruum malum, vt id [b] obruatur sapientia, vixque appareat: qui nihil opinione affingat, assumatque ad ægritudinem: nec id putet esse rectum, se quam maximè excruciari, lacrimãque

u L. quid? illa Lyconis, qualia sunt?

x al. pacienter tulerunt.

y L. Chrysippi ad veritatem firmissima. est ex ita o.v.c. à quib. abest vox ratio.

z q.v.c. magnum onus est.

a v.c. sic in ægritudine lenienda quam quisq; curationem recip. possit, videndũ est.

b q.v.c. obseruetur sap. fortasse leg. obscuretur sap.

confici:

confici: quo prauius nihil esse possit. edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, cum hoc ipsum proprie non quæreretur hoc tempore, [c] nullum quidem vllum esse malum, nisi quod idem dici turpe posset: tamen vt videremus, quidquid esset in ægritudine mali, id nō naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum est autem à nobis id genus ægritudinis, quod vnum est omnium maximum, vt, eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitrarentur. sunt enim certæ quæ de paupertate, certa, quæ de vita inhonorata, & ingloria dici soleant. separatim autē certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu: in quo nomen poni solet calamitatis, hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros dispertiunt. opus enim quærunt: [d] quanquam planè disputationis sunt, delectationis. & tamen vt medici, toto corpore curando, minimæ etiam parti, si condoluit, medentur: sic philosophia, cùm vniuersam ægritudinem sustulit, [e] tamen si quis error aliunde extitit, si paupertas mordit, si ignominia pupugit, si quid tenebrarum offundit [f] exilium, aut eorum, quæ modo dixi, [g] si quid extitit: & si singularum rerum sunt propriæ consolationes: de quibus audies tu quidem, cùm voles: sed ad eundem fontem reuertendum est, ægritudinem omnem procul abesse à sapiente, quòd inanis sit, quod frustra suscipi-

c o.v.c. eum quod esset malum, nisi quod idem dici turpe posset. ita L.

d L. quanquam plenæ disputationes delectationis sunt.

e fort. tum

f al. exsulium.

g L. si quid extitit singularum rerum, &c.

ſuſcipiatur, quod non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendum, eùmid decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt voluntarium, ægritudo erit ſublata illa mœrens: morſus tamen, & contractiunculæ quædam animi relinquentur. hanc dicant ſanè naturalẽ, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum: quod cum ſapientia eſſe, atque vt ita dicam, habitare nullo modo poſſit. Atqui ſtirpes ſunt ægritudinis, quàm multæ, quàm amaræ! quæ, ipſo truncо euerſo, omnes elidendæ ſunt, &, ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationib. ſupereſt enim nobis hoc, cuiuſmodi, eſt otium. ſed ratio vna omnium eſt ægritudinum, plura nomina. nam & inuidere ægritudinis eſt, & æmulari, & obtrectare, & miſereri, angi, lugere, mœrere, æruna affici, lamentari, ſollicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari deſperare. hæc omnia definiũt Stoici: eaq́ verba, quæ dixi, ſingularum rerũ ſunt, nõ, vt videtur, eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differũt: quod alio loco fortaſſe tractabimus. hæ ſunt illæ fibræ ſtirpium, quas initio dixi, [h] *perſequendæ, & omnes elidendæ, ne vlla vnquã poſſit exiſtere, magnum opus, & difficile. quis negat? quid antẽ præclarum, nõ idem arduũ? ſed tamen id ſe effecturum philoſophia profitetur. nos modo curationem eius recipiamus. Verùm quidem hæc hactenus, cætera, quotieſcunque voletis, &* [i] *hoc loco, & aliis, parata vobis erunt.*

[h] forſ. pene ſecandæ.

[i] al. et alibi.

M. TVL.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM LIBER IIII.

De reliquis animi Perturbationibus.

QVAM multis locis nostrorũ hominũ ingenia, virtutesq; Brute, soleo mirari, tum maximè iys in studys, qua serò admodum expetita, in hanc ciuitatẽ è Gracia transtulerunt. nam cùm à primo vrbis ortu, [k] regijs instituti, partim etiam legibus, auspicia, cærcmonia, comitia, prouocationes, patrum consilium, equitum, peditumq; descriptio, totaq; militaris, diuinitus esset constituta, tum progressio admirabilis, incredibilisq; cursu ad omnem excellentiam factus est, dominatu regio rep liberata. nec verò hic locus est, vt de moribus institutisq; maiorum, & disciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. aliys hac locis satis accuratè à nobis dicta sunt, maximeq; in iys [l] libris, quos de rep conscripsimus. hoc autem loco considerãti mihi studia doctrinæ, multa sanè occurrunt, cur eaquoq; [m] accersita aliunde, neque solum expetita, sed etiam conseruata, & culta videantur. erat enim illis pæne tu conspectu præstans sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus iysdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarui

author

k forte partim regijs instit.

l v. c. scripsimus, et ita L.

m accersita, aliunde, & c. et ita o. v. c.

author nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cùm longè, latéq; fluxerit, permanauisse mihi videtur in hanc ciuitatem: idq; cum coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigijs indicatur. quis est enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissimis, & maximis vrbibus, quæ magna dicta est, in hisq; primum ipsius Pythagoræ, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset, nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces, aures clausas fuisse? quin etiã arbitror, propter Pythagoreorum admirationẽ, Numam quoq; regem, Pythagoreum à posterioribus existimatum. nam cùm Pythagoræ disciplinam, & instituta cognoscerent, regisq; eius aquitatem, & sapientiam à maioribus suis accepissent, ætatis autem & temporaignorarent, propter vetustatem, eum, qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt. Et de coniectura quidem hactenus. vestigia autem Pythagoreorum, quanquam multa colligi possunt, pauca tamen vsurpantur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cùm carminibus soliti illi esse dicantur & præcepta quædam occultius tradere, & mentes suas à cogitationum intentione, cantu, fidibusq; ad tranquillitatem traducere. grauissimus author in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes, ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse

rescriptos

n ſic. v. c. ἀπαγορεύειν

ꝰ. descriptos

ª rescriptos vocum ſenis, & carmina. quam-quam id quidem etiam XII tabulæ declarant, conditam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam leges ſanxerunt. nec verò illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quòd & deorum puluinaribus, & epulis magiſtratuũ fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinæ. mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quem valde Panætius laudat Epiſtola quadam, qua eſt ad Qu. Tuberonem, Pythagoreorum videtur. multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis diſciplinæ ab illis, quæ præterea, ne ea, quæ peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe videamur. Sed vt ad propoſitum redeat oratio: quàm brevi tempore, quot: & quanti poëtæ, qui autem oratores extiterunt? facilè vt appareat, noſtros omnia cõſequi potuiſſe, ſimul vt velle cœpiſſent. ſed de cæteris ſtudijs alio loco & diceremus, ſi vacuus fuerit, & ſæpe diximus. ſapientiæ ſtudium vetus id quidem in noſtris: ſed tamen ante Lælij ætatem & Scipionis, nonne reperio, quos appellare poſſim nominatim. quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem video ad ſenatum ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos, qui cùm reſp. nullam vnquam partem attigiſſent, ᵇ eſſentque eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius, nunquam profecto ſchedis eſſent exuti, neque ad illud munus delecti, niſi in quibuſdam principibus, tempori-

ª G. v. c. eſſeque eorum obſcura l.

bus
ral
nes
pleſſ
pli-
ſtaq
que
per
eis
cæc
Lu
nem
ecua
tra
mſ
com
tuſſ
præ
dis
erat
maſa
nis
cupa
eſt,
cant
men
quid
liber
nues
ſoſo

bus illis, fuissent studia doctrinæ qui cùm cetera literis mandarent, alijus ciuile, alij orationes suas, alij monumenta memoriæ: horum amplissimam omnium artium bene viuendi disciplinam vita magis, quam literis persecuti sunt. Itaque illius veræ, elegantisque Philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permansit; & idem alio modo dicentibus Stoicis cum Academici eorum controuersias disceruerent, nulla fere sunt, aut pauca admodum Latina monumenta, siue propter magnitudinem rerum, occupationémque omnium, siue etiam, quòd imperitis ea probari posse non arbitrabantur: cùm interim, illis fere ætatibus [a] C. Amafanius extitit [b] dicens: cuius libris editis, commota multitudo concitò se ad eandem potissimum disciplinam, siue quòd erat cognitu perfacilis, siue quòd inuitabatur illecebris blandis voluptatibus siue etiam quia nihil prohibebat erat melius, illud, quod erat, tenebant. post [c] Amafanium autem [d] multi eiusdem generis multa cùm scripsissent, Italiam totam occupauerunt: quodque maximum argumentum est, non dici illa subtiliter, quòd & facile discantur: & ab indoctis probantur, adhibi sine ornamentum esse disciplinæ putant. [e] Sed defendat quidem quod quisque sentit: sunt enim iudicia libera; nos institutum tenebimus, nullisque vnius disciplinæ legibus astricti, quibus in Philosophia necesse sit pareamus, quid sit, in quæ

[a] q. v. c. homines nunc etiam L. q. v. c. C. Amafinius.
[b] v. c. dicens, Scitatis aliena est effossis profecta.
[c] al. Amafinium.
[d] v. c. cùm multi eiusdem generis multa conscripsissent.
[e] q. v. c. Sed defendat quod quisque sentit.

que re maximè probabile, semper requiremus. quod cùm sæpe alias, tum nuper in Tusculano studiosè egimus. Itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur.

x v.c. defendimus ambulationem. y v.c. quia de re disputari velit, et ita L.

vt enim in inferiorem[x] ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic aggressi sumus. M. Dicat, si quis vult, y de qua re disputare velit. A. non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare. M. Ægritudine quidem hesterna disputatione videbatur: nisi fortè temporis causa[z] assentiebare. A. Minimè verò. nam mihi egregiè probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum, sapientis non potest, nulla poterit. Quid enim? metusne conturbet? At earum rerum est absentium metus, quarum præsentium est ægritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadant in sapientem, semper mens erit tranquilla sapientis. A. Sic prorsus intelligo. M. Vtrùm igitur mauis? stat'ne mihi vela facere, an quasi é portu egredientes paululum remigare? A. Quidnam est istuc? nõ enim intelligo. M. Quia Chrysippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati sunt: illa eorum perexigua oratio est, qua medentur animis, nec eos turbulẽtos esse patiuntur

z v.c. nobis assentiebare, et ita L.

Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: ſpinas partiendi, & definiendi prætermittũt. quærebam igitur, vtrũm pandorem vela orationis ſtatim, an eam antè paululum dialecticorum remis propellerem. A. Iſto modo verò. eris enim hoc totum, quod quæro, ex vtro q. perfectius. M. Eſt id quidem reſtius: ſed poſt requires, ſi quid fuerit obſcurius. A. Faciam equidem, tu tamen, vt ſoles, dices iſta ipſi obſcura planiùs quàm dicuntur à Græcis. M. Enitar[a] quidem: ſed intento opus eſt animo, ne omnia dilabantur, ſi vnum[b] aliquod effugerit. Quoniam quæ Græci [c] πάθη vocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quàm morbos: in his explicandis veteremillam equidem Pythagoræ primùm, deinde Platonis deſcriptionem ſequar: qui animum in duas partes diuidunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt, placidam, quietamq. conſtantiam: in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicoſq. rationi. Sit igitur hic fons. Vtamur tamen, in his perturbationibus deſcribendis, Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi videntur in hac quæſtione verſari acutiſſimè. Eſt igitur Zenonis hæc definitio, vt perturbatio ſit, quod πάθος ille dicit, auerſa à recta ratione, contra naturam, animi commotio. quidam breuiùs, PERTVRBATIONEM, eſſe [d] appetitum vehementiorem [e] dicunt ſed vehementiorem

a v.c. equidem, et ita L. b al. aliquid. c. e. v. c. patho

d q. v. c. impetum veh. e verbum dicunt: non agnoſcit L. neque reperitur ſuis libris manuſcriptis

mentiorem cum volunt esse, qui longiùs discesserit à naturæ constantia. partes autem perturbationum volunt ex duobus opinatis bonis nasci, & ex duobus opinatis malis, ita esse quatuor: ex bonis LIBIDINEM, & LAETITIAM: ut sit lætitia præsentium bonorum: libido futurorum: ex malis METVM, & AEGRITVDINEM nasci censent: metum futuris: ægritudinem præsentibus. quæ enim venientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinem instantia. LAETITIA autem, & LIBIDO in bonorum opinione versantur, cùm LIBIDO ad id, quod videtur bonum illecta, & inflammata rapiatur: LAETITIA, ut adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat. natura enim omnes eã, quæ bona videntur, sequuntur, fugiuntq; contraria. Quamobrem simul obiecta species eius rei fuit quod bonum videatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cum constanter, prudenterq; fit, eiusmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus VOLVNTATEM, eam illi putant in solo esse sapiente: quam sic definiunt: VOLVNTAS est, quæ quid cum ratione deferat, quæ autem [f] aduersa ratione, incitata est vehementius, cupiditas est, vel cupiditas effrenata: quæ in omnibus stultis inueniatur. item q, cùm ita mouemur, ut inter os sinum aliquo, accipiter id contingit. nam cùm ratione animus mouetur placide, atq; constanter, tum illud CAV-

[f] Aduersa ratione. id est, aduersa rationi.

DIVM

DIVM *dicitur. cùm autem & inaniter, & effusè animus exultat, tum illa* LAETITIA *gestiens, vel nimia dici potest: quam ita definiunt, sine ratione, animi elationem, quomodò & bona naturæ appetimus, sic à malis naturâ declinamus: quæ declinatio si cum ratione fiet,* CAVTIO *appelletur, eáq; intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione timuli, atq; fracta, nominetur* METVS. *est igitur* METVS *rationi aduersa cautio.* * *præsentis autem mali, sapientis affectio nulla est. stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosque demittunt, & contrahuntur, rationi non obtemperantes. itaque hæc prima definitio est, vt ægritudo sit animi, aduersante ratione, cõtractio. sic quatuor perturbationes sunt, tres constantiæ: quoniam ægritudini nulla constantia opponitur. Sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. Itaque eas definiunt præcisius, vt intelligatur non modò quàm vitiosæ, sed etiam quàm in nostra sint potestate.* EST IGITVR AEGRITVDO *opinio recens mali præsentis: in quo demitti, contrahique animo rectum esse videatur.* LAETITIA, *opinio recens boni præsentis: in quo efferri rectè esse videatur.* METVS. *opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur.* LIBIDO, *opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atque adesse. sed quæ iudicia, quásque opiniones perturbationum esse dixi, non in eis*

* L. à ratione aduersa cautio.

perturbationes ſolum poſitas eſſe dicunt, verùm illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, vt ægritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat, metus receſſum quendam animi, & fugam, lætitia profuſam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. [h] opinionem autem, quam in omnes definitiones ſuperiores includimus, volunt eſſe imbecillam aſſenſionem. Sed in ſingulis perturbationibus partes eiuſdem generis plures [i] ſubiiciuntur: vt ægritudini inuidentia (vtendum eſt enim, docendi cauſa, verbo minùs vſitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, ſolùm dicitur, ſed etiam in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, ſollicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, & ſi qua [k] ſunt de genere eodem. [k] ſub metum autem ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. [*2] Voluptati [l] maleuolentia lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cetera eiuſmodi. hæc autem definiunt hoc modo. INVIDENTIAM eſſe dicunt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti, nam ſi quis doleat eius rebus ſecundis, à quo ipſe lædatur, non recte dicitur inuidere: vt ſi Hectori Agamẽnon. qui antè, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profectò. AEMVLATIO

h q.v.e. opinationem.

i o.v. ſubiiciuntur.

k fort. metui autem.

*2 lv.c. mali. uolentia.

LATIO autem dupliciter illa quidem dicitur, vt & in laude, & in vitio vomẽ hoc sit. Nam & imitatio virtutis, æmulatio dicitur: sed eã nihil hoc loco vtimur: est enim laudis: & est æmulatio, ægritudo, si eo, [m] quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. OBTRECTATIO autem est ea, quam intelligis zelotypiam vocari, ægritudo ex eo, quòd alter quoq; potiatur ea, quod ille ipse concupierit. MISERICORDIA, est ægritudo ex miseria alterius, iniuria laborantis. nemo enim [n] parricidæ, aut proditoris supplicio misericordia cõmouetur. ANGOR, est ægritudo premens. LVCTVS, ægritudo ex eius, qui earum fuerit, interitu acerbo. Maror, ægritudo flebilis. Ærũna, ægritudo laboriosa. Dolor, ægritudo crucians LAMENTATIO, ægritudo cum eiulatu. SOLLICITVDO, ægritudo cum cogitatione. MOLESTIA, ægritudo permanens. AFFLICTATIO, ægritudo cum vexatione corporis. DESPERATIO, ægritudo sine vlla rerum expectatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt [o] sub metu, ea sic definiunt: PIGRITIAM, metum consequentis laboris: TERRORem, metum concutientem, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & tentium crepitus consequatur: TIMOREM, metum mali appropinquantis: PAVCREM, metum mentem loco mouentem, ex quo illud ennij. (expectorat: Tum pauor sapientiam mihi omnem ex animo EXANIMATIONEM, metum subsequentem,

m fort. quod quis eorũ.

n L. parricida

o v.c. sub metum.

quentem, & quasi comitem pauoris: CONTVRBATIONEM, metum excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem. Voluptatis autem partes, hoc modo describunt, vt [p] maleuolentia, sit voluptas ex malo alterius sine emolumento suo: DELECTATIO, voluptas suauitate auditus animum [q] delinies: & quales est hæc aurium, tales sunt oculorum, & tactionum, & odorationum, & saporum: quæ sunt omnes vnius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefactæ voluptates. IACTATIO, est voluptas gestiens, & se efferens insolentius. Quæ autem libidinis subiecta sunt, ea sic definiunt, vt IRA, sit libido puniendi eius, qui videatur læsisse iniuria. EXCANDESCENTIA autem, sit ira nascens, & modò exsistens, quæ θύμωσις Græcè dicitur: ODIVM, ira inueterata: INIMICITIA, ira reciscendi tempus obseruans: DISCORDIA, ira acerbior, [r] intimo odio, & corde concepta: INDIGENTIA, libido inexplebilis: DESIDERIVM, libido eius, qui nondum adsit, videndi. [s] Distinguunt illud etiam, [t] vt sit libido earum rerum, quæ dicuntur de quadã, aut quibusdã: quæ τὰ πρός τι quam dialectici appellant: vt habere diuitias, capere honores. Indigentia libido rerum ipsarum est, vt honorum, vt pecuniæ. Omnium autem pertur-

[p] v.c. malevolentia.

[q] v.c. delenjens.

[r] Fort. intimo animo et corde.

[s] [t] fort. vt desiderium, sit earum rerũ, quæ dicũtur πρός τι fore, vel sit earum rerũ, quæ dic.

bationum fontem esse dicunt, INTEMPERANTIAM: quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, siue auersa à præscriptione rationis.

vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant, quemadmodum igitur temperantia sedat appetitiones, & efficit, vt hæ rebellent rationi pareant, conseruátq; considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia, omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. iracq; & agritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea, Quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi ægrotationesq; nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia, sanitate animum spoliat, morbisq; perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi consciuntur, quæ vocant illi [u] νοσήματα, eáq; quæ sunt eis morbis contraria, quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium. deinde ægrotationes. quæ appellantur à Stoicis [x] ἀῤῥωστήματα, hisq; item opposita contraria offensiones. hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maximè à Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. quæ oratione minimè necessaria prætermissa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, inflantibus, se opinionibus inconstanter, & turbide, in motu esse semper. cùm autem hic fervor, concitatióque animi [y] inueterauit, & tanquam venis, medullisque insederit, tum existit & morbus, & ægrotatio, & offensiones eæ, quæ

t v.c. conturbat.

u v.c. nosemata.

x v.c. arrhostèmata.

y L. inueterauerit.

quæ sunt in morbis, ægrotationibúsq; contraria. Hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter se differunt, re verò copulata sunt, eáq; oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuò ratio, quæ sit quædam Socratica medicina, quæ sanaret eam cupiditatem: permanat in venas, & inhæret in visceribus. illud malum, exsistitq; morbus, & ægrotatio: quæ ætatibus inueterata non possunt: eiq; morbo nomen est auaritia, similiterque cetera morbi: vt gloriæ cupiditas, vt mulierositas, vt ita appellẽ, eam, quæ Græcè φιλογυνία dicitur, ceteríque similiter morbi, ægrotationésque nascuntur. quæ autem his sunt contraria: ea nascuntur à metu, vt odium mulierum, quæ est in μισογυνίᾳ est. a vtin hominũ vniuersũ genus quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur: vt inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinationẽ vehementem de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit, inhærentẽ, & penitus insitã. quæ autem nascitur ex offensione, ita definiũt. b Opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus insitam. tanquam fugienda. c hæc autem opinatio est, iudicare se scire, quæ nesciat. Ægrotationi autẽ talia quædam subiecta sũt, auaritia, ambitio, mulierositas, pertinacia, d liguritio, vinolentia, e cupedia, & si quæ

a v.c. quale in μισογυνίᾳ Atilii est, vt 3 a L. vt hominum vniuersi generis.

b al Opinationem.

c q v.c. hæc autem opinatio, est iudicatio. d al. ligurritio. etiam o.v.c. e al. cuppedia.

sunt similia. est autem auaritia, opinatio vehemens de pecunia, quasi valde expetenda sit inharens, & penitus insita. similisque est eiusdem generis definitio reliquarum. Offensionum autem definitiones sunt eiusmodi, vt inhospitalitas, sit opinio vehemens valde fugiendum esse hospitem, eáque inharens, & penitus insita. similiter definitur & mulierum odium, vt Hippolyti, &, vt Timonis generis humani. Atque, vt ad f valetudinis similitudinẽ, & venẽa eaque collatione vtamur aliquando, sed parcius, quàm solent Stoici: vt sunt alij ad alios morbos procliniores: (staque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia semper sint, sed quia sæpe sint:) h alij ad metum, alij ad alias perturbationem. ex quo in alijs anxietas, vnde anxij, in alijs iracundia dicitur: qua ab ira differt: est enim aliud iracundum esse, aliud iratum: vt differt anxietas ab angore. neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquando, nec anxij, semper anguntur: vt inter ebrietatem, & ebriositatem interest: aliúdque est esse amatorem, aliud amantẽ. atq; hæc aliorũ ad alios morbos proclinitas latè patet. nam pertinent ad omnes perturbationes. in multis etiam vitys apparet: sed nomen res non habet, ergo inuidi, & i malenoli, liuidi, & timidi, & misericordes, * quia proclines ad eas perturbationes k sunt, non quia semper feruntur. hæc igitur proclinitas ad suum quodque genus, a similitudine corporis,

f v.c. valitudinis.

g v.c. venire mus.

h L. sic alli ad metum &c.

i v.c. maleuoli, et liuidi et ita L.

* 4

k sunt, non reperitur in v.c.

agro-

egrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad egrotandū proclivitas. sed hæc in bonis rebus, quòd aly ad alia bona sunt actiones, facilitas nominetur, in malis proclivitas, vt significet lapsionem: in neutris habent superiora nomen. Quomodo autem[l] in corpore morbus, egrotatio, & vitium: sic in animo Morbum appellant totius corporis corruptionem: Ægrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. itaque illa duo, morbus, & egrotatio, ex totius[m] valitudine, corporis conquassatione, & perturbatione significantur. vitium autem, integra[n] valetudine, ipsum ex se cernitur. sed in animo tantum modo cogitatione possumus morbum ab egrotatione seiungere. vitiositas autem, est habitus, aut affectio in tota vita inconstans, & à se ipsa dissentiens. ita fit, vt in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & egrotatio: in altera, inconstantia, & repugnantia, non eorum, ne vitium partes habet dissentienter, vt eorum qui non longè à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans[o] à se ipsa, dum est insipiens, sed non distorta, nec prava. morbi autem, & egrotationes, partes sunt vitiositatis: sed perturbationes, sint ne eiusdem partes, quæritur. vitia enim, affectiones sunt manentes: perturbationes autem mouentes, vt non possint affectionum manentium partes esse, atque vt in malis

l v.c. in corpore est morbus, est ægrotatio, est vitium: et ita L.

m v.c. valitudinis.

n v.c. valitudine.

o al. sibi

malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis. Sunt enim in corpore præcipuæ, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas, sunt item in animo. p * Corporis temperatio, cùm ea congruunt inter se, è quibus constamus: sanitas sic animi dicitur, cùm eius iudicia, opinionesque concordant. eág, est animi virtus: quam alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequentem nec habentem vllam speciem suam: sed sine hoc, sine illud sit, in solo esse sapiente. * Est autem quædam animi q sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione medicorum r perturbatio mentis aufertur. Et, vt corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate, eaq, dicitur pulchritudo: sic in animo, opinionum, iudiciorumq, aquabilitas & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur. Itemque viribus corporis, & neruis, & efficacitati similes similibus quoque verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus habetur propter animi multarum rerum breui tempore percursionem. Illud, animorum, corporumq, dissimile est, quòd animi valentes morbo tentari non possunt, corpore possunt. Sed corporum offensiones sine culpa accidere

p L. Et vt corporis est temperatio, cùm.

q Turnebus legit, insanitas, quæ in sapientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. Et, vt corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate, eaq, dicitur pulchritudo: sic in animo, opinionum, iudiciorumq, aquabilitas & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur. Itemque viribus corporis, & neruis, & efficacitati similes similibus quoque verbis, animi vires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus habetur propter animi multarum rerum breui tempore percursionem. Illud, animorum, corporumq, dissimile est, quòd animi valentes morbo tentari non possunt, corpore possunt. Sed corporum offensiones sine culpa accidere

accidere possunt, animorum, non item. Quorum
amnes morbi, & perturbationes ex aspernatio-
one rationis eueniunt. itaque in hominibus so-
lum exsistunt. nam bestiæ simile quiddam faci-
unt, sed in perturbationes non incidunt. Inter
acutos autem, & hebetes interest, quod ingenio-
si, ut æs Corinthium in æruginem, sic illi in
morbum & incidunt tardius, & recreantur ce-
cyus: hebetes non item. Nec verò in omnem
morbum, ac perturbationem animus ingenios
cadit. non enim multa efferata, & immania:
quædam autem humanitatis quoque habent
primam speciem, vt misericordia, ægritudo, me-
tus. Ægretationes autem, & morbi animorũ,
difficilius euelli possa putantur, quàm summa
illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria, *[1]mor-
bis enim manentibus, vitia sublata esse non pos-
sunt, quia non tam celeriter sanantur, quam
illa tolluntur. Habes ea, quæ de perturbationi-
bus enucleatè disputant Stoici, quæ logica ap-
pellant, quia disseruntur subtilius. e quibus
quoniam tanquam *[2] è scrupulosis cotibus e-
nauigauit oratio, reliquæ disputationis cursum
teneamus: modò satis illa dilucidè dixerimus
pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis: sed
si qua diligentius erunt cognoscenda, quærem
alias: nunc vela, quæ modò dicebas, expecta-
mus, & cursum. M. Quando & alijs locis de
virtute diximus, & sæpe dicendum erit: (ple-
raque enim quæstiones, quæ ad vitam, mores
pertinent

*7
[1] fort. morbis enim manentib. vitia sublata esse possunt, quia, &c. vel sic. vitiis enim non manentibus morbi sublati esse non possunt quia non tam, &c.
*8
[2] fort. è scrupulosis cotibus

ertinent, à virtutis fonte ducuntur :) quanda
igitur virtus est affectio animi, constans, con-
meiúsque, laudabiles efficiens eos, in quibus
st. & ipsa per se, sua sponte, separata etiam v-
ilitate, laudabilis: ex ea proficiscuntur bone-
ae voluntates, sententiæ, actiones, omnisq;
ecta ratio: quanquam ipsa virtus brevissimè
ecta ratio dici potest. huius igitur virtutis
ontraria est vitiositas. sic enim malo, quàm
alitiam appellare eam, quàm Græci κακίαν ap-
ellant. nam malitia, certi cuiusdã vitij nomen
t: vitiositas, omnium ex quibus cogitantur per-
rbationes, quæ sunt, vt paulo antè diximus,
rbidi animorum, concitatiq; motus, auersi à
tione, & inimicissimi mentis, vitaque tran-
illæ. important enim ægritudines anxietates, at q;
erbas, animósque affligunt, & debilitant me-
us. idem inflammant appetitione nimia: quam
um cupiditatem, tum libidinem dicimus, impo-
ntiam quandam animi à temperantia, & mo-
ratione plurimùm dissidentem. quæ si quando
adepta est id, quod ei fuerit concupitum, tum
ni alacritatem, vt nihil esse conflet, quod
gat: vt ille, qui VOLVPTATEM animi ni
uam, summum esse errorem arbitratur. co-
um igitur malorum in una virtute posita sa-
tio est. Quid autem est non miserius solum,
d fœdius etiam, & deformius, quàm ægritu-
ne quis afflictus, & debilitatus, & iacens? cui
proximus est is, qui appropinquans

I. eiquod

a fort. concit. tantur. fort. agitantur.

v.v.c. adepta, retur id q. fort. adeptus erit id. q. 7 L. tum ea ferretur alacritate. al, tum offertur ea alacritate. 7 L. debilitatus, iacens? et ita o.v.c.

aliquod malum metuit, exanimatúsque pende
animi. quam vim significantes mali, poëta im
pendêre apud inferos saxum Tantalo facium
ob scelera, animique impotentiam, & superbi
loquentiam. ea communis pœna stultitiæ es
omnibus enim, quorum mens abhorret à ratio
ne, [a] semper aliquis alijs dolor, alijs terror im
pendet. atque vt ha tabifica mentis perturba
tiones sunt, ægritudinem dico, & metum: sic
hilariores illæ, cupiditas aniḍè semper aliqui
[b] expetens, & inanis alacritas, id est, lætitia q
stiens, non multùm differunt ab amentia. t
quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum mode
ratum, aliàs modestum, & temperantem, ali
constantem, continentémq; dicimus. nonnu
quam hæc eadem vocabula ad frugalitatis n
men, tanquam ad caput, referre volumus. qui
nisi eo nomine virtutes continerentur, nunqua
illud ita pervulgatum esset, vt iam prouerbij
cum obtineret, HOMINEM FRVGI O
NIA RECTE FACERE. quod idem cum Sto
de sapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimi
que magnificè dicere videntur. Ergo is, qui
quis est, qui moderatione, & constantia quiet
animo est, sibiq; ipse placatus, vt neque tab
cat molestus, neque frangatur timore, nec sit
enter quid [c] appetens ardeat desiderio, nec al
critate futili gestiens deliquescat, is est sa
ens, quem quærimus, is est beatus: cui nihil h
manarum rerum aut intolerabile ad demi
tend

[a] Semper aliquis talis terror impendet, certe fere omnibus fit scriptum est, semper aliquid aliis terror imp.

[b] Fort. appetens.

[c] Fort. expectans ardeat desiderio.

gendum animum, aut nimis letabile ad efferendum videri potest. quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo? nam quid aut in studijs humanis, aut in tam exigua vitæ brevitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic exeundas, vt ei nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum? atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, vt semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atq; angore vivendi, vt, quemcunque casum fortuna invexerit, hunc aptè & quietè ferat. quod qui facies, non tranquillitudine solum vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus, perfectè atque absolutè beatos efficit: semque concitatum, & abstractus ab integra, ertáque ratione, non constantiam solum amittit, verùm etiam sanitatem. quocirca mollis, & eruata putanda est Peripateticorum ratio, oratio, qui perturbari animos necesse esse dicunt. sed adhibent modum quendam, quem vltra progredi non oporteat. Modum tu adhibes vitio? an vitium nullum est, non parêre rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud esse, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te feras insolenter? nec porrò malum, quo aut pressus iaceas, aut, ne opprimare, mente vix hastes? eáque omnia aut nimis tristia, aut nimis lata errore fieri? qui si error stultis extenuetur

nuetur die, vt, cùm res eadem maneat, aliter
d ferat inueterata, aliter recentia: e sapientia
ns attingat quidem omnino. etenim quis eritan
dem modus iste? quæramus enim modum ægri
tudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ega
tuliſſe P. Rutilium fratri repulſam conſula
tus, ſcriptum apud Famiũ eſt. ſed tamen tra
iſſe modum videtur, quippe qui ob eam cauſa
f à vita receſſerit, moderatiùs igitur ferro d
buit, quid ſi cum id ferret immodicè, mors ſu
rorũ acceſſiſſet? g nata eſſet ægritudo noua, h ſe
ea modica: magna tamen facta eſſet h acceſſi
Quid, ſi deinde dolores graues corporis, ſi b
norum amiſſio, ſi cæcitas, ſi exilium ſi pro ſing
lis malis ægritudines accederent? ſumma
fieret, quæ non ſuſtineretur. qui modum ieiu
vitio quærit, ſimiliter facit, vt ſi poſſe putet e
qui ſe i è Leucade præcipitaturi, ſuſtinere
cùm velit, vt enim id non poteſt: ſic animus p
turbatus, & incitatus nec cohibere ſe potu
nec, quo loco vult, inſiſtere omnino: quæq; cu
centia perniciosa ſunt, eadem ſunt vitioſa nu
centia, ægritudo autem, ceteræque perturbati
nes ampliſicatæ, certè peſtiferæ ſunt; igitur et
ſuſceptæ, continuo in magna peſtis parte ve
ſuntur. etenim ipſæ ſe impellunt, vbi ſemi
uatione diſceſſum eſt: ipſæque ſibi imbecilli
indulget, in altiſſimã proruebitur imprudens, n
reperit locum conſiſtendi quamobrem nihil
teroſſ vtrùm moderatas perturbationes appe

d L. Ferant.
e v.c. ſapientia.

f ſic o.v.c. fortè ita deceſſerit.
g fort. nec ea modica aut etiam ſi modica, magna tamen, &c.
h o.v.c. acceſſione.
i v.c. è Leucata.

ent; an moderatam iniuſtitiam, moderatam grauiam, moderatam intemperantiam. qui enim vitijs modum apponit, is partem ſuſcipit utterum. quod cùm ipſum per ſe odioſum eſt, [k] fort. ſa- tàque ſemel, prochuè ie- quantur. • 10

[k] incita- tum eo moleſtius, quia ſunt in lubrico, & incitata ſemel in prochiue labuntur, ſuſtinerique nullo modo poſſunt. Quid? quòd idem Peripatetici perturbationes iſtas, quas nos exſtirpandas putamus, nō modo naturales eſſe dicunt, ſed etiam vtiliter á natura datas? quorum eſt tam oratio. Primum multis verbis iracundiam laudant: COTEM fortitudinis eſſe dicunt, ultròq; & in hoſtem, & in improbū ciuem vehementiores iratorum impetus eſſe: leues animaduerſiunculas eorum, qui ita cogitarent: praeſtat rectum eſt hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent vim, niſi irâ excandeſcit fortitudo. nec verò de bellatoribus ſolùm diſputant. imperia ſenatoria nulla eſſe putant, ſine aliqua acerbitate iracundiæ: oratorem denique non modò accuſantem, ſed ne defendentem quidē probant [l] ſine aculeis iracundiæ. quæ etiam ſi non [l] al. ſine fide mulis. dit, tamen verbis, atque motu ſimulandum hortantur, vt auditoris iram oratoris incendat actio. virum denique videri negant, qui ſibi neſciat. eámq; quam lenitatem nos dicimus, vitioſam lenitudinis nomine appellant. nec verò ſolùm hanc libidinē laudant (eſt enim ira, [m] al. leniti- dinis nem- dē. t modò definiri, vlciſcendi libido) ſed illud

ipſum genus vel libidinis, vel cupiditatis a
ſummam utilitatem eſſe dicunt à natura datã.
nihil enim quenquam, niſi quod libeat, praclar
facere poſſe. noctu ambulabat in publico Th
miſtocles, quòd ſomnum capere non poſſit: qu
[n] L. reponis reuntibúſque reſpondebat, Miltiadem trophæ
ſe è ſomno ſuſcitari. cui non ſunt audita D
moſthenis vigiliæ? qui dolore ſe aiebat,
quando opificum antelucana victus eſſet indu
ſtria. philoſophiæ denique ipſius principes nu
quam in ſuis ſtudijs tantos progreſſus ſine fa
granti cupiditate facere potuiſſent: ultim
terras luſtraſſe Pythagoram, Democritum
Platonem accepimus. vbi enim quid eſſet, qu
diſci poſſet, eò veniendum iudicauerunt. nu
putamus hæc fieri ſine ſummo cupiditatis ard
re potuiſſe? ipſam agritudinem, quam nos vt
tram, & immanem beluam, fugiendam e
diximus, non ſine magna utilitate à natura d
cunt conſtitutam, vt homines caſtigationibu
reprehenſionibus, ignominijs affici ſe in deli
dolerent. impunitas enim peccatorum data v
detur eis, qui & iguominiam, & infamiam ſ
runt ſine dolore. morderi eſt melius conſcien
[q] L. exquo eſt illud ſcie tia, ex quo eſt illud é vita ductum ab Afrani
rè dictum ab At. nam cùm diſſolutus filius, heu me miſerum
[p] dixiſſet: tum ſeuerus pater,

Dũmodo doleat aliquid, doleat [q] quod lubet.

[p] verbum dixiſſet, non eſt in v.c.
[q] al. quid libet.

Reliquas quoque partes agritudinis, vtiles eſſ
dicunt, miſericordiam ad opem ferendam,
calam

calamitates hominum indignorum sublevandas ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile, cùm aut se non idem videat consecuturum, quod alium; aut alium idem, quod se: metum verò si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiam sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita disputant, vt resecanda esse fateantur, euelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: vt in omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existiment. quæ cùm exponunt, nihilne tibi videntur, an aliquid dicere? A. Mihi verò dicere aliquid: itaque expecto, quid dicta. M. Reperiam fortasse: sed illud antè. videsne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? planè enim dicunt, quod ad rem pertineat. Peripateticis respondetur à Stoicis, dissidentur illi, per me licet: qui nihil est necesse, nisi vbi sit illud, quod verisimillimum videatur, [r] inquirere. quid est igitur, quod occurrat in hac quæstione, è qua possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi non potest? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem vsum puto. ita enim definit, vt perturbatio sit [s] aduersa ratione, contra naturam, animi commotio: uel breuius, vt perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit a naturæ constantia. Quid ad has definitiones possim dicere?

r v.c. anquirere, edita L.

s l. a

atq; hæc pleráque, sunt prudenter, acutéque
disserentium. illa quidem ex rhetorum pompa,
ardores animorum, coté q; virtutum. an vero
vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest
fortis esse? gladiatorum id quidem. quanquam
in eis ipsis videmus sæpe constantiam. colla-
ctantur, congrediuntur, aliquid postulant, vin-
magis placati, quam irati esse videantur. sed in
illo genere sit sanè Pacidianus aliquis hoc ani-
mo, vt narrat Lucilius.

Occidam illum equidem, & vincam, si in
quæritis, inquit,

Verũ illud credo fore: in os prius accipiã ipse
Quàm gladium in stomacho, sura, ac pulmonibus sistio,

Odi hominẽ: iratus pugnat: nec lõgius quid
Nobis, quàm dextra gladium dum accommodet alter:

Vsq; adeò studio, atq; odio illius, efferor ira.
At sine hac gladiatoria iracundia videmus
progredientem apud Homerum Aiacem multa
cum hilaritate, cum depugnaturus esset cum
Hectore: cuius, vt eam sumpsit, ingressio lætitiam attulit socijs, terrorem autem hostibus: ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementem prouocasse ad
pugnam pœnituerit. Atque hi colloquuti inter se
priusquam manum conserebant, leniter & qui-
ete, nihil, ne in ipsa quidẽ pugna, iracunde, ra-
biosè fecerunt. ego ne Torquatum quidem
illum,

tv.c. gladiatorium id quidem, et ita L.
tv c. congrediuntur, quæruntur, aliquid post.
tv.c. et L. Placidianus

x 59 y L. Lura, et pulm.

illum, qui hoc cognomen inuênit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse: nec Marcellum apud Clastidium ideò fortem fuisse, quia fuerit iratus. De Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel iurare possim, non illum iracundia tum inflammatum fuisse, cum in acie M. Helienum Pelignum scuto protexit, gladiúmque hosti in pectus infixit. de L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infimum odium tyranni, effrenatius in Aruntem inuaserit. video enim verum, & communis illi cecidisse contrario. Quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? quid? Herculem, quem in cœlum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo; iratúmne censes confligisse cum Erymanthio apro, aut leone Nemeæo: an etiam Theseus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? vide, ne fortitudo minimè sit rabiosa, sit ne iracundia tota leuitatis. neq; enim est illa fortitudo, quæ rationis expers est. Contemnenda sunt humana omnia: negligenda mors est: patibilis & dolores, & labores putandi. Hæc cùm constituta sint iudicio, atque sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo: nisi fortè quæ vehementer, acriter, animose fiunt, iracunde fieri suspicemur. Mihi verò ne Scipio quidem ille, pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, a nunquã iratũ esse sapientẽ, irasci videtur

qui. cum apro Erimanthio.

a o.v. nihil quam prius, tum esse sapientem: irat.

tur fuisse Ti. Gracchо, tum, cùm consulem languentem reliquit, atque ipse priuatus, vt si consul esset, qui remp. saluam esse vellet, se sequi iussit. Nescio, ecquid ipsi nos fortiter in rep. fecerimus, si quid fecimus, certè irati non fecimus. An est quidquam similius insaniæ, quàm ira? quam benè Ennius initium dixit insaniæ. Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atque factorum, quam partem habent sanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone, in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortémque perduxit. Non igitur desiderat fortitudo aduocatam iracundiam. Satis est instructa, armata, parata per sese. Nam isto modo quidem licet dicere, vtilem vinolentiam ad fortitudinem, vtilem etiam dementiam, quòd & insani, & ebrij multa faciunt sæpe vehementiùs. Semper Aiax fortis: fortissimus tamen in furore.

Nam facinus fecit maximum, cum, Danais inclinantibus

b L. Summam rem erexit, præsidium cum resist. inf.

b *Summam rem perfecit manus, prælium cum restituit insaniens.*

Dicamus igitur vtilem insaniam, tractata definitione fortitudinis: intelliges, eam stomacho non egere. fortitudo est igitur, c *animi affectio legi summæ* in perpetiendis* d *rebus obtemperans, vel conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosa videntur, subeundis & repellendis, vel scientia rerum formidolosarum,*

c v. c. affectio animi legi. * 13

d L. dolorib.

contra-

e contrariarùmque, aut omnino negligendarum, conſeruans earum rerum ſtabile iudiciũ: vel brevius, Chryſippus. nam ſuperiores definitiones erant Sphari hominis inprimis bene definientis, vt putant Stoici: ſunt enim omnino omnes ferè ſimiles: ſed declarant communes notiones, alia magis alia. Quo modo igitur Chriſippus? fortitudo eſt, inquit, ſcientia f perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo, ac perferendo, ſummæ legi parens ſine timore. g Licet enim inſectemur iſtos, vt Carneades ſolebat: metuo, ne ſoli philoſophi ſint. Quæ enim iſtarum definitionum non aperit notionem noſtram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque inuolutam? quæ aperta, quis eſt, qui aut b. ratori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, nèque eos exiſtimet ſine rabie quidquam fortiter facere poſſe? h Quid Stoici, qui omnes inciipientes inſanos eſſe dicunt, nonne iſta colliguntˀ remoue perturbationes, maximèque iracundiam: iam videbuntur monſtra dicere. Nunc autem ita differunt, ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, vt male olere omne cœnum. At non ſemper. Commoue: ſenties. Sic iracundus non ſemper iratus eſt. Laceſſe: iam videbis furentem. Quidˀ iſta bellatrix iracundia, cùm domũ redijt, qualis eſt cum vxoreˀ cum liberisˀ cum familiaˀ an tum quoque eſt vtilisˀ eſt igitur aliquid, quod conturbata mens melius poſſit facere, quàm

e L. contrariarumque aut perferendarum, aut omnino negl. et its duo v.c.

f fort. perferendorum laborum.

g 14 g v.c. Quamuis liceat inſectemur iſtos.

h L. Quidˀ Stoici, qui omnes, &c.

quàm constans? an quisquam potest sine perturbatione mentis irasci? bene igitur nostri, cùm omnia essent in moribus vitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos solos, morbosos nominauerunt. Oratorem verò irasci minimè decet: simulare non dedecet. An tibi irasci tum videmur, cùm quid in causis acrius, & vehementius ducimus? quid? cùm iam rebus transactis, & præteritis, orationes scribimus, num irati scribimus?

Ecquis hoc animaduertit? vincite. Num aut egisse vnquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum? Accipe quæ sequuntur ista præclarè, & ab oratore quidem meliùs, si modò est orator, quàm ab vllo histrione: sed sequuntur leniter, & mente tranquilla. Libidinē verò laudare, cuius est libidinis? Themistoclem, & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. Quid? vos studia, libidinem vocatis? quæ vel optimarum rerū, vt ea sunt, quæ perfertis, sedata tamē & trāquilla esse debent. Iam ægritudinē laudare, vnam rem maximè detestabilem, quorū est tandē philosophorum? At commodè dixit Afranius.

Dummodò doleat aliquid, doleat quod libet.

Dixit enim de adolescente perdito, ac dissoluto: nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. Et quidem illam ipsam iram contrario habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dicò non

a Aricem.

e 25

k v.c. Quidem omnia quilibet

necesse

necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria. vile est enim m vti motu animi, quis vti ratione non potest: nos autem, vt testificer sæpe, de sapiẽte quærimus. An etiam æmulari vile est, obtrectare, misereri. Cur misereare potius, quam ferias opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus, sed alios si possumus leuare ægritudine. Obtrectare verò alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ similitudinis est, æmulari, quid habet vtilitatis, cum sit æmulantis, angi alieno bono, quod ipse non habeat: n obtrectantis autem alieno bono. quòd id etiam alius habeat? quis id approbare possit, ægritudinem suscipere o pro experientia, si quid habere velis? nam solum habere velle, p summa dementia est. Mediocritates autem malorum quis laudare rectè possit? quis enim potest, in quo libido, cupidit as sit, non libidinosus & cupidus esse? in quo ira, non iracundus? in quo angor, nõ anxius? in quo timor, nõ timidus? libidinosum igitur, & cupidum, & iracundũ, & anxiũ, & timidũ censemus esse sapiẽtẽ? de cuius excellẽtia multa quidem alici quamuis fusè, latéq; possint: sed breuissimè illo modo, SAPIENTIAM esse rerum diuinarum, & humanarum scientiam, cognitionemque, quæ causa cuiusque rei sit. ex quo efficitur, vt diuina imitetur, humana omnia inferiora virtute ducat. r In hunc tu igitur, tanquam

m fortẽ vti motu

n L. obtrectantis autem, ang alieno bono, quod, &c.

o τὴν τύχης πεῖραν.

p summa dementiæ.

q possunt.

r valdè hæc.

quam in mare, quod est omnis subiectum, perturbationem cadere tam dixisse videri? quid est, quod tantam grauitatem, constantiámque perturbet? an impronisum aliquid, atque repentinum? quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini euenire possit? Nam quid aiunt nimia resecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit? sunt enim omnia ista ex errorum orta radicibus. Quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quàm de te ipso quærere (illum enim putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus, quanta sint, quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur. est enim quædam medicina certè: nec tam fuit hominum generi infensa, atque inimica natura, vt corporibus tot res salutares, animis nullam inuenerit. De quibus hoc est etiam merita meliùs, quòd corporum adiumenta adhibentur extrinsecus, animorum salus inclusa in his ipsis est. Sed quo maior est in eis præstantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia.

16 Cal. bene ha bita ratio.

itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum sit: neglecta, multis implicatur erroribus. Ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio est. simulas enim quærere te de sapiente: quæris autem fortasse de te. Earum igitur perturbationum, quas exposui, variæ sunt curationes.

tiones. nam neq; omnis agritudo una ratione sedatur. alia est enim lugenti, alia [t] miseranti, alia inuidenti adhibenda medicina. [u] est enim in omnibus quatuor perturbationibus illa distinctio, vtrùm ad vniuersam perturbationem, quæ est aspernatio rationis aut appetitus vehementior: an ad singulas, vt ad metum, libidinem, reliquasq; melius adhibeatur oratio, & vtrùm illúdne non videatur agrè ferendum, ex quo suscepta sit agritudo, [x] an omnium rerum tollenda omnino agritudo: vt si quis agre ferat, se pauperem esse, idne disputes, paupertatem malum non esse: an hominem agre ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, si forte de paupertate non persuaseris, sit agritudini concedendum: agritudine autem sublata, propriis rationibus, quibus heri vsi sumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. Sed omnis eius modi perturbatio, animi placatione abluatur illa quidem, cùm doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia, aut libido oriatur: nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo: verumtamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quidquam aut naturale, aut necessarium: vt ipsam agritudinem leniri videmus, cum obijcimus mœrentibus imbecillitatem animi effœminati, cúmque eorum grauitatem, constantiámque laudamus, qui non turbulentè humana patiantur, quod quidem solet eis etiam accidere

t fort. miserenti.
u o.v.c. est etiam in omnibus, et ita L.
x v.c. obicimus.

accidere, qui illa mala esse censent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis voluptatem esse bonum: alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab avaritia avocari potest. illa autem altera ratio, & oratio, quæ simul & opinionem falsam tollit, & ægritudinem detrahit, est ea quidem vtilior, sed parùm proficit, y neque ad vulgus adhibenda. Quædam autem sunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo possit: vt si quis ægrè ferat, nihil in se esse virtutis, nihil animi, nihil efficij, nihil honestatis: propter mala is quidem angatur, sed alia quædam ad eum sit admonenda curatio, & talis quidem, quæ possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantium philosophorum. inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum, à recta ratione auersas, esse vitiosas; * vt z etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinem ve, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiámve moueãt, tamen sit vitiosa ipsa commotio. constantem enim volumus quendam, sedatum, grauem, * humana omnia prementem, illum esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus. talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest. eorum enim hæc sunt, qui eventus humanos, superiores, quàm suos animos esse ducunt. quare omnium philosophorum, vt antè dixi, vna ratio est medendi; vt nihil, quale sit illud, quod per-

y v.c. neq; est ad vulgus adhib. et ita L.

* 18 z L. etiam si et mala sint illa, quæ metum. ægrit. ve et bona, quæ c.

* 19

(turbet

turbet animum. sed de ipsa sit perturbatione dicendum. itaque primùm in ipsa cupiditate, cùm id solum agitur, vt ea tollatur, non est quærendum, bonum illud, nécne sit, quod libidinem moueat: sed libido ipsa tollenda est: vt siue, quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrúmque coniunctum, siue illa tria genera bonorum, tamen etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda oratio. continet autem sedationem animi, humana in conspectu posita natura: quæ quo facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lége, vite. Itaque non sine causa cùm Orestem fabulam doceret Euripides: primos a tres versus reuocasse dicitur Socrates:

a γράψαι.

b Néq; tam terribilis vlla fando oratio est,
c Néq; sors, néq; ira cœlitum inuectũ malũ,

Quod non natura humana patiendo d ferat. Est autẽ vtilis ad persuadendum, ea, quæ acciderunt, ferre & posse, & oportere enumeratio eorum, qui tulerunt etsi ægritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in Consolationis libro, quem in medio (nõ enim sapientes eramus) mœrore, & dolore conscripsimus: quòd & vetat Chrysippus, ad recentes, quasi tumores animi, remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; vim attulimus, vt magnitudini medicina doloris magnitudo concederet. Sed

b Οὐκ ἔστιν ἄνδρα δὴ τὸν σοφὸν ἀνιᾶν ἔπος, Οὐδὲ πλοῦς, ὃν ξυμφορὰ θεήλατος, Ἢν ἐκ ἀρπαγῆς ἄχθος εἰσπράξῃ φέρων.

c Nec quæ fors mendosa. d L. excerat ex v. c.

M ægritudini,

agritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus. De quo panca dicenda sunt. Est enim metus, vt agritudo, praesentis: sic ille, futuri mali. itaque nonnulli agritudinis partem quandam, metum esse dicebant: alij autem metum, praemeditam appellabant, quòd est quasi dux consequentis molestiae. Quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nam videndum est in vtrisque, ne quid humile, summissum, molle, effœminatum, fractum, abiectúmque faciamus. Sed quanquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, leuitate disendum est: tamen multum

c ϕ.c. eoã. temnere. mendosũ

prodest, ea, quae metuuntur, ipsa c contemnere. Itaque, siue casu accidit, siue consilio, percommode factũ est, quod ijs de rebus, quae maximè metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die disputatum est. Quae si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione, hactenus. Videamus nunc de bonorum, id est, de laetitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quae pertinet ad animi perturbationẽ, vna res videtur causam f continere, omnes eas esse in nostra

f συνέχειν.

potestate, omnes iudicio susceptas, omnes voluntarias. Hic igitur error est eripiendus, * hae detrahenda opinio. atque vt in malis opinatu tolerabiliora: sic in bonis, sedatiora sunt efficienda ea, quae magna, & laetabilia dicuntur. Atque hoc quidem commune malorum, & bo-

* 21

norum

rum: vt, si iam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ pertinent animum, aut in malis, aut in bonis esse habendum: tamen alia ad alium motum tam atsi sit adhibenda, aliáq; ratione [g] *malevolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus, corrigendus. atque erat facile, sequi eam rationem, quæ maximè probatur de bonis, & malis, negare vnquam latitia affici posse insipientem, quod nihil vnquam haberet boni. Sed loquimur nunc more communi. Sunt sanè ista bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, voluptates, ceteraq;: tamen in eis ipsis potiundis exsultans, gestiensq; lætitia, turpis est: vt, si ridere concessum sit, via superetur tamen cachinnatio. eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eadémque lenitate cupiditas est in appetendo, quæ, lætitia, in fruendo: & vt nimis afflicti molestia,* [h] *sic animi elati lætitia, vere iudicantur leues. & cùm inuidere, ægritudinis sit,* [i] *malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: vtrumq; immanitate, & feritate quadam proponenda, castigari solet. Atq; vt* [k] *considere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet: quoniam de gaudij causa à gaudio lætitiam distinguimus. Illud iam suprà diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam posse, elationem posse: aliter enim Nasidianus ille gaudet Hector,*

Latius sum

g v.c. malè volus.

h v.c. sic nimis elati.

i συγχαίρειν.

k forte. diffidere.

Laudàri me abiens, pater, laudato viro:
aliter ille apud Trabeam Charea.

Sal. delenire. *Læna delinita argento nutum observauit meum,*
Quid velim, quid studeam: aduenienis diligo impellam ianuam:
Fores patebunt. de improuiso Chrysis me vbi adspexerit,
Alacris obuiam mihi veniet, complexum exoptans meum,
Mihi se dedet: Quàm hac pulchra putet, ipse iam dicet.

Fortunam ipsam anteibo fortuuis meis.

Hae letitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. Et vt turpes sunt, qui efferunt se letitia tum, cùm fruuntur Venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus verò iste qui vulgò appellatur amor, (nec, hercule, inuenio, quo nomine alio possit appellari) tanta lenitatis est, vt nihil videam, quod putem confundendum. Quem Caecilius,

m sic Eutip. Ἐρῶντα δ' ὅστις μὴ δεῖν νομίζει μέγαν, Καὶ σωφρονοῦντων λυπρότερον, ὑπέρτατον, Ἡ σκληρὸς ἐστὶν ἢ κακῶν πάμπαν ὄς Οὐκ οἶδε τὴν μίζιν ἀνθρώποις ἔχειν.

m *deum qui non summum putet,*
Aut stultũ, aut rerum esse imperitũ existimet.
Cui in manus sit, quem esse dementem velit,
Quem sapere, quem sanari, quem in morbum injici,
Quem contrà amari, n *quem accersiri, quem expeti.*

O praclaram emendatricem vitae poeticam

n Lucretius, accersiri, & ire ultro.

quæ amorem flagitij, & leuitatis authorem, in concilio deorum collocandum putet. De comœdia loquor: quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino. Quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

o Tum' amoris magis, quam honoris seruandi gratia.

o Euripid. ὡς ἔρως δ' ἀναγκαῖος πόλεων ἐφύτευσε τοὺς ἀγαθοὺς βροτούς.

Quid ergo? hic amor Medéæ quanta miseriarum p incendia excitauit! atq; ea tamen apud alium poetam patri dicere audet se cuiusdam habuisse.

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, patiorq; est patre.

p v.c. exaltauit incendia, et ita l.

Sed poëtas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Ionem. Ad magistros virtutis, philosophos veniamus: qui amorem negant stupri esse, & in colligat cum Epicuro, non multùm, vt opinio mea fert, nescientes. quis est enim amor iste amicitiæ? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. Benegitur Ennius.

flagitij principium est nudare inter q cives corpora.

q v.c. ciuis.

Qui vt sint, sicut fieri posse video, pudici, sollicitamen, & anxij sunt: eóque magis, quod se ipsi continent, & coercẽt. Atq;, vt mulieres amores omittam, quibus maiorem licentiam natura con-

concessit: quis aut de Ganymedis raptu dubitet, quid poetæ velint: aut non intelligat, quid apud Ennium eadem & loquatur, & cupiat Lælius? Magnia denique homines doctissimi, & summa poetæ de ipsis, & carminibus edant, & cantibus? fortis vir in sua rep. cognitus, quæ de immenso amore scripsit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poesis est amatoria. Maximè verò omnium flagrasse amore Rheginum Ibycum, apparet ex scriptis. Atque horum omnium libidinosos esse amores videmus. Philoso-

p prætor hu. lum, nostro, non habet. v. c. nec agnoscit L.

phis summis exorti, & authore quidem [r] nostro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accusat, qui amori authoritatem tribueremus. Stoici verò & sapientem amaturum esse dicunt: & amorem ipsum, conatum amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis specie definiunt. quid si quis est in rerum natura sine solicitudine, sine desiderio, sine cura, sine suspirio: sit sanè. vacat enim omni libidine. hæc autem de libidine oratio est. sin autem est aliquis amor, vt est certè, qui nihil ab sit, aut non multum ab insania, qualis in Leucadia est:

Si quidem sit quisquam deus, cui ego sim curæ.
At id erat diis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur voluptate amatoria:

Hem me infelicem.
Nihil verius. Probè & ille.
Sanúsne es, qui temerè lamentare?

Sic insanus suis etiam videtur. At quas tragœdias

gœdias effecit?

Te Apollo sancte, ser opem, teque omnipotens Neptune, inuoco, Vosque adeo venti.

Mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurum putat: Venerem vnam [a] *excludit,* [f] *vt iniquam.*

[a] al. vt nequam.

Nam quid ago te appellem Venus? Eam pro libidine negat curare quidquam, quasi vero ipse non propter libidinem tanta flagitia & faciat, & dicat. Sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, vt & illud, quod cupiat, ostendat quàm leue, quàm contemnendum, quàm nihil sit omnino, quàm facile vel aliunde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. Adducendus est etiam nonnunquam ad alia studia, sollicitudines, curas, negotia. Loci denique mutatione, tanquam ægroti non conualescentes, sæpe curandus est. Etiam nouo quodam amore veterem amorem tanquam clauo clauum [f] *eyciendum putant, maximè autem admonendus quantus sit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior: vt si iam ipsa illa accusare nolis, stupra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium aeensabilis est turpitudo: sed vt hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore, fœda per se est. nam vt illa præteream, quæ sunt furoris: hæc ipsa per sese quam habent leuitatem, quæ videntur esse mediocria?*

[f] v.c. eiciendum p.

iniuria,
Suspiciones, inimicitiæ, inducia,
Bellũ, pax rursum, incerta hæc si tu postulet
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quàm si des operam, vt cũ ratione insanias.
Hæc inconstantia, mutabilitasque mentis, quem non ipsa prauitate deterreat? est enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullam esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. etenim si naturalis amor esset: & amarent omnes, [u] & amarentur, & semper amarent, & idem amarent, néque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Ira verò [x] quanquam dira perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet: cuius impulsu exstitit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exsuperauit vnquam gentium impudentia?

Quis autẽ malitia te? Nosti quæ sequũtur. alternis enim versibus intorquentur inter fratres grauissimæ contumeliæ: vt facile appareat, Atreï filios esse eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miscendum malũ,
Quàm illius acerbum cor contundam, & comprimam.

[x] Quæ igitur hæc erunt moles? audi [a] Thyestem ipsum. (miser
Impius hortatur me frater, vt meos malis

Mando-

hoc totum, et amarentur non habent libri manusc. neque agnoscit L.

u L. quamdiu perturb. v.c. Ira verò, quæ quamdiu perturb. y al. vsquam.

x L. quæ igitur hæc erit moles? al. hæc, item.

a 33.

[a] *Manderem natos.*

Eorum viscera apponit: [b] *quid est enim,* [c] *quò non progrediatur eodem ira, quò furor? Itaque iratos propriè dicimus exisse de potestate, id est, de consilio, de ratione, de mente. horum enim potestas in totum animum esse debet. his* [d] *autem sunt subtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere?)* [e] *aut rogandi sunt, orandique, vt, si quam habent vlciscendi vim, differant in tempus aliud,* [f] *dum deferuescat ira. Deferuescere autem certè significat ardorem animi inuitatione excitatũ. Ex quo illud laudatur Architæ: qui cùm villico fœtus esset irator, Quotę modo, inquit, accepisses, nisi iratus essem? Vbi sunt ergo illi, qui iracundiam vtilem dicunt?* [g] *Potest vtilis esse insania? At naturalis est. An quidquã esse potest secundum naturam,* [h] *quod sit repugnanse rationę? quo modo autem, si naturalis est, ira: aut alius alio magis iracũdus esset: aut sine habere*[i] *priùs, quam esset vlta, vlciscendi libido: aut quęquã pœniteret quod fecisset per irã? vt Alexand. regem videmus: qui cùm interemisset Clytũ, familiarẽ suũ, vix a se manus abstinuit: tanta vis fuit pœnitẽdi. quio*[k] *cognitis, quis est, qui dubitet, quin hic quoq, motus animi sit tot*[l] *opinabilis ac voluntarius? quis enim dubitarit, quin agrotationes animi, qualis est auaritia gloriæ*

[a] L. Mandem. *24

[b] L. quo non progrediatur eodem, quò furor? itaque al. quo non progrediatur eorum ira? al aut.

[c] q.v.c. aut rogandi, orandique sunt vtrũ q. q.v.c. dum deferuiscat ira, Deferuiscere, &c.

[f] q.v.c. potest vtilis esse insania? aut naturalis est. quidquam est, secundum naturam, quod sit repugnat. [g] al quod sit. *25

[i] q.v.c. dubitat, q non qui.

gloria cupiditas, ex eo, quòd magni æstimentur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? vnde intelligi debet, perturbationem quoque omnem, esse in opinione. Et, si fidentia, id est, firma animi confisio, scientia quædam est, & opinio gravis non temere [k] assentiens: metus quoque, est diffidentia exspectati, & impendentis mali. Et, si spes est expectatio boni: mali expectationem esse necesse est, metum. Vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo. Ergo vt constantia, scientia: sic perturbatio, erroris est.

[k] al assentientis.

Qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid, [l] ij sunt eiusmodi constituti, quasi mala valitudine animi: (sanabiles tamen. vt Socrates dicitur, cùm multa inconnentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam cuiusque ex forma perspicere profitebatur, dericus est à ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent: ab ipso autem Socrate sublevatus [m] est, [n] cum illa sibi vitia inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Ergo vt optima quisque valitudine affectus, [o] potest videri alius, vt natura, ad aliquem morbum proclivior: sic animus alius ad alia vitia propensior. qui autem non natura, sed culpa vitiosi esse dicuntur, eorum vitia cõstant ex falsis opinionibus rerum bonarum ac malarum: [p] vt sit alius ad alios motus, perturbationésque proclivior. inueteratio autem vt in corporibus agrius depellitur, sic in animis quóque perturbatio

[l] Si sunt ita constituti quasi m. et nav.c.

m verbum, est, non est in v.c nec agnoscit L.

n v.c. cum illa sibi signa, sed c.

o L. potest videri alius alio natura ad aliq.

p q. v.c. vt sit alius ad alia vitia, et motus, perturb.

brio: citiúsque repentinus oculorum tumor sanatur, quàm diuturna lippitudo depellitur. Sed cognita iam causa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & voluntatibus, sit iam huius disputationis modus. Scire autem q nos oportet, cognitis, quo ad possint ab homine cognosci, bonorum & malorum finibus, nihil a philosophia posse aut maius, aut vtilius optari, quàm hæc, quæ à nobis hoc quadriduo disputata sunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedationem ægritudinis: qua nullum homini malum malum est. & si enim omnis animi perturbatio grauis est, nec multum differt ab amentia: r tamen ita ceteros, cùm sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modò, & perturbatos dicere solemus, at eos, s quo se ægritudini t dediderunt, miseros, afflictos, æruminosos, calamitosos. Itaque non fortuito factum videtur, sed à te ratione propositum, vt separatim de ægritudine, & de ceteris perturbationibus disputaremus. Nam ea est enim fons miseriarum, & caput. Sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una sanatio est: omnes opinabiles esse, & voluntarios, eáq; re suscipi, u quo ita rectum esse videatur. Hunc errorem, quasi radicem omnium malorum, stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. Demus ergo vos huic excepiendo, patiamúrq; nos sanari. his enim malis

q sh. vox.

r fors. tamen ceteros, cum fiat in al.

s 28

t al. cederit

u L. quòd ita recta, et ita o. v. e.

lis insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem esse possimus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cùm contrà nihil sine ratione recte fieri possit: aut cùm philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni, & beati volumus esse, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beatéq; viuendi.

M. TVL. CICERONIS TVSC. QVÆSTIONVM LIBER V.

VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SEIPSA ESSE CONTENTAM.

u v.c. Hie dies, Brute. x q.v.c. Tusculanarum quæstionum, seu disputationum:

QVIntus u hic dies, Brute, finem faciet x Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tum ex omnibus maximè probas, disputatum. placere enim tibi admodùm sensi ex eo libro, quem ad me accuratissimè scripseras, & ex multis sermonibus tuis virtutem ad beatè viuendum se ipsa esse contentam. Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia, & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est vt elaborandum sit quò facilius probetur. nihil est enim omnium quæ in philosophia tractantur, y quod grauius, magnificentiusq; dicatur. Nam cùm ea causa impulerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, vt, omnibus rebus posthabi-

y v.c. quo grauius, magnificentius; dicitur.

ęū, totos se [a] in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profectò spe beatè viuendi tantam in eo studio curam, operámq; posuerunt. Quod si ab ijs inuenta, & perfecta virtus est, & si præsidij ad beatè viuendum in virtute satis est: quis est, qui non præclarè & ab illis positam, & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? sin autem virtus subiecta sub varios, incertósq; casus, fanula fortuna est, nec tantarum virium est, vt se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia [a] nitendum nobis ad spem beatè viuendi, quàm vota faciendà videantur. Equidem [b] eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere: [c] interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatémq; extimescere. vereor enim, ne natura cum corpora nobis infirma dedisset, ijsq; & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles adiunxisset: animos quoq; dederit * & corporū doloribus [d] congruentes, & separatim suis angoribus, & molestijs implicatos. * Sed in hoc me ipse castigo, quod ex aliorum, & ex nostra fortasse [e] mollicie, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo. illa enim, si modò est vlla virtus, (quam dubitationem auunculus tuus, Brute, sustulit): omnia, quæ cadere in hominem possunt, subter se habet: eáq; despiciens, casus contemnit humanos: culpáq; omni carens, præter se ipsam, nihil

[a] q. v. t. in opportuno vitæ statu.

[a] fort. nitendum nobis ad sp.

[b] fort. eos casus quibus me fort.

[c] sic v. c. et ita L,

[d] fort. congredientes.

[e] L. Mollitie.

nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia aduersa tum venientia metu augentes, tum mœrore præsentia, rerum naturam, quam erroris nostrum, damnare malumus. Sed & huius culpæ, & cæterorum vitiorum, peccatorúmque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. cuius in sinum olim à primis temporibus ætatis nostræ voluntas, studiúmque * nos [f] contulissent his grauissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux, ô virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum. quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti, tu eos inter se primo domiciliis, deinde coniugijs, tum literarum, & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morum, & disciplina fuisti. ad te confugimus: à te opem petimus: tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus, totósque tradimus. * Est autem vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus, [g] peccanti immortalitati anteponendus. Cuius igitur potius opibus vtamur quam tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti. [h] At philosophia quidem tantum abest, vt perinde, ac de hominum est vita merita, laudetur vt à multis etiam vituperetur. Vituperare quisquã vitæ parentem, [i] & hoc parricidio se inquinare audet

* 4 f L. compu lissent.

laus philosophiæ

* 5 g q. vic. peruicati, et immortalitati. h q. v. a. At philosophia quidem tantum abest, vt proinde, ac de hom. &c. i L. et hoc parricidio se inquin.

audet? & tam impiè ingratus esse, vt eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minùs perspicere potuisset? Sed, vt opinor, hic error, & hac indoctorum animis offusa caligo est, quòd tam longè retrò respicere non possunt: nec eos, à quibus vita hominum instructa primò sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam cùm videamus, nomen tamen esse confitemur recens. Nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest non modò re esse antiquam, verùm etiam nomine? [k] quæ diuinarum, humanarúmque rerum, tum initiorum, causarúmque, tum cuiúsque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοὶ, sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis antè seculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiã fuisse ante hanc urbem conditam traditur. etiam heroicis etatibus Vlissem, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes. Nec verò Atlas sustinere cœlum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur. nisi cœlestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes, & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen vsque ad Pythagoræ manauit ætatem: quem, vt scribit auditor Platonis Ponticus

[k] L. quæ cum diuinarum, humanarum, que rerum tum initiorum, causarúmque cuiusque.

tienus Heraclides, vir doctus inprimis, Phliuntem ferunt venisse, eúmque cum Leonte, principe Phliasiorum, docte, & copiosè disseruisse quaedam, cuius ingenium, & eloquentiam cùm admiratus esset Leon, quaesiisse ex eo, quam maximè arte confideret. at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. admiratũ Leontem nouitatem nominis, quaesisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, [1] similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Graeciae celebritate. nam vt illic alij corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronae peterent: alij emendi, aut vendendi quaestu, & lucro ducerentur: esse autem quoddam genus eorum, idque vel maximè ingenuum, qui nec plausum, nec lucrum quaererent, sed visendi causa venirent, studioséque perspicerent, quid ageretur, & quo modo

[1] τὸν βίον ἔοικέναι πανηγύρει.

[2] * item nos [m] quasi in mercatus quadam celebritate ex vrbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos: alios gloriae seruire, alios pecuniae: raros esse quosdam, qui ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosè intuerentur: hos se appellare sapientiae studiosos, id est enim philosophos: & vt illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquirentem, sic in vita longè omnibus studijs contemplationẽ rerũ, cognitionẽmq; praestare

[2] * Nec

[m] L. quasi in mercatus quadam celebritatem en, &c.

Nec verò Pythagoras nominis solùm inuentor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui cùm post hunc Phliasium sermonem in Italiam venisset, exornauit eam Græciam, qua magna dicta est, & priuatim, & publicè, præstantissimis & institutis, & artibus. Cuius de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia vsq; ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum, audierat, numeri, motúsque tractabantur, & vnde omnia orirentur, & quóve recederent: studiosé; ab his siderum magnitudines, interualla, cursus inquirebantur, & cuncta cælestia. Socrates autem primus philosophiam deuocauit e cœlo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de vita, & moribus, rebúsque bonis, & malis quærere. Cuius multiplex ratio disputandi, rerúmq; varietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & literis cõsecrata, plura genera effecit dissentientiũ philosophorũ. E quibus nos id potissimùm consectati sumus, quo Socratẽ vsum adhibeamur, vt nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cum Carneades acutissime, copiosissimé que tenuisset, fecimus & alias sæpe, & nuper in Tusculano, vt ad eam consuetudinem disputaremus. Et quatridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus:

a al. recidere.

b q. vtc consecuti sumus

quinto autem die, cùm eodem in loco consedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus. A. Non mihi videtur ad beatè viuendum satis posse? virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim longè antepono tuo. A. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quale sit: de quo à te disputari volo. M. Nempe negas ad beatè viuendum satis posse virtutem? A. Prorsus nego. M. Quid? ad recte, honestè, laudabiliter, postremò ad bene viuendum, satisne est præsidij in virtute? A. Certè satis. M. Potes igitur, aut qui male viuat, non eum miserum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beatè viuere? A. Quidni possim? nam etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem bene viui potest, dummodo intelligas, quid nunc dicam bene. dico enim, constanter, grauiter, sapienter, fortiter. Hæc etiam in equuleum coniiciuntur, quò vita non adspirat beata. M. Quid igitur? solane beata vita, quæso, relinquitur extra ostium, limenque carceris, cùm constantia, grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullúmque recusent nec supplicium, nec dolorem? A. Tu, si quid id es facturus, noua aliqua conquiras oportet. ¶ Ista me minimè mouent, non solùm quia permulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam lecta quædam vina nihil valent

p fort. virtus.

q q.v.c. Ista minimum me mouent.

in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quam
r potata delectant. *Velut iste chorus virtutum,* r al. potz.
si in equuleum impositus, imagines constituit q. v. c. in
ante oculos cum amplissima dignitate, ut ad eas equuleum.
cursim perrectura, nec eas beata vita à se deser-
tas passura videatur. cum autem animum ab
ista pictura, imaginibúsque virtutum, ad rem,
veritatémque traduxeris, hoc nudum relin-
quitur, posítne quis beatus esse quamdiu tor-
queatur. Quamobrẽ hoc nunc queramus: vir-
tutes autem noli vereri ne expostulent, & que-
rantur se à beata vita s *esse relictae. Si enim* s fort. vel ie-
nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa ctas esse.
hoc videt, non omnes bonos esse etiam beatos:
multáque de t *M. Attilio, Qu. Cæpione,* x *M.* t L. M. Atilio.
Aquillio recordatur: beatámque vitam, y *si* x L. M. A-
imaginibus potiùs uti quam rebus ipsis placet, quillio.
conantem ire in equuleum retinet ipsa pruden- y L. nisi ima-
tia, negátque ei cum dolore, & cruciatu quid- ginibus &c.
quam esse commune. M. Facilè patior, te isto
modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi
te, quemadmodum à me disputari velis. Sed
quæro, vtrum aliquid actum superioribus die-
bus, an nihil arbitremur? A. Actum verò &
aliquantum quidem. M. Atqui si ita est, pro-
fligata iam hæc, & pene ad exitum z *adducta* z al. deducta
quæstio est. A. Quo tandem modo? M. Quia
motus turbulenti, iactatione que animorum
incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ, omnem
rationem repellentes, vitæ beatæ nullam partem

relinquunt: quis enim potest, mortem aut dolorem metuens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendet, esse non miser? quid, si id (quod plerúmq; fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet: si debilitatem, cæcitatem si denique, quòd non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit, seruitutem: potest ea timens esse quisquam beatus? Quid, qui non modò ea futura timet, verùm etiam fert, sustinétque præsentia? adde eódem [a] exilia, luctus, orbitates. Quirebus his fractus ægritudine [b] eliditur, potest tandem esse non miserrimus? quid verò illum, quem libidinibus inflammatũ, & furentum videmus, omnia rabidè appetentẽ cum inexplebili cupiditate, quoque affluentius voluptatis vndique hauriat, eo grauius, ardentiúsque sitientem, nónne rectè miserrimum dixeris? quid elatus ille lenitate, inaníq; lætitia & exsultans & temerè gestiens nónne tanto miserior, quanto sibi videtur beatior? ergo, vt hi miseri, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nulla ægritudines exedunt, nulla libidines sneitant, nulla futiles lætitiæ, exsultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus cõmouente: sic animi quietus, & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, quæ moueri queat. Quod si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæcúnq; accidere possunt, tolerabilia ducat, ex

[a] L. exsulia.

[b] al. debilitatus.

quo

quo nec timor eum, nec angor attingat: idémq; si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate, quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui alterum dici non potest, quum ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati sint: itaque id tibi concedo: alterum autem iam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem, M. Nimirum igitur confecta res est. videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodũ id quidem. M. Verumtamen ea mathematicorum iste mos est, non philosophorum. Nam geometræ cùm aliquid docere volunt, si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concesso, & probata: illud modò explicant, de quo ante nihil scriptum est. Philosophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia: etsi alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum, satísne ad beatè viuendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset respondere, se ante docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset, hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: &, quo modo hoc sit consequens illi sic illud huic: vt, si beata vita virtute contenta sit: nisi honestũ quod sit, nihil aliud sit bonum.

* 19 eſore non dici nõ potest

Sed tamen non agunt sic. Nam tt *de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cùm ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè vivendum esse vim, nihilominùs hoc agunt separatim. propriis enim, &, suis argumentis, & admonitionibus tractanda quaque res est, tanta præsertim. cave enim putes, vllam in philosophia vocem emissam clariorem: vllúmne esse philosophiæ promissum uberius, aut maius. Nam quid profitetur? ô dij boni!* [c] *perfecturam se qui legibus suis parnisset, vt esset contra fortunam semper armatus: vt omnia præsidia haberet in se, benè, beatéq; viuendi:* [f] *vt esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. Tantisper hos ipsum magni æstimo, quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus* [g] *omnibus præmijs, douisque fortunæ: non equitatu, non pedestribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem. Quæ ipse inuenta, non fuit contentus: neque enim vnquam finem inuenit libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo* [h] *paululum, quod requiram. ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alteri consequens esse, vt, quemadmodum sequod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur vitam beatam virtute confici: sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtu-*

c q.v. esse-turam se ei, qui legib.

f fort. vt esset denique semper beatus.

g L. Omnib. muneribus, douisque fort.

h q.p. e-pau-lum.

tem

um bonum. Sed Brutus tuus [i] *authore Aristone, & Antiocho non sentit hoc: putat enim, etiam si sit bonum, aliquod præter virtutem.* *M. Quid igitur? contra, Brutumne me dicturum putas? A. Tu verò, vt videtur: nam præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ista mihi & cum Antiocho sæpe,* [k] *& cum Aristone nuper, cum Athenis imperator apud eum* [l] *diuersarer, dissensio fuit. mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cùm in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neq; tamen beatissimam: deinde ex maiore parte pleraſque res nominari, etiam siqua pars abesset, vt vires, vt* [m] *valetudinem, vt diuitias, vt honorem, vt gloriam: quæ genere, non numero cerucrentur: item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte clandicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc* [n] *enucleare non ita necesse est: quanquam non constantissimè dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligo, quid requiras, vt sit beatior: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quòd* [o] *ex maiori parte vnamquamque rem appellari, spectarique dicunt, est vbi id isto modo valeat. cùm verò tria genera malorum esse dicant: qui duorum*

i al. authore Aristo, & Ant

k L. et cum Aristo nupse

l L. deuersarer.

m v.c valitu dinem.

n ἐξαιρε. σῶσ.

o L. ex maiore parte.

generum malis omnibus vrgeatur, vt omnia aduersa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus, & confectum doloribus, huic paululùmne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam? hoc illud est quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam cùm statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ euersiones, p exsilia, & bitates magnam vim habere ad malè, miserè q; viuendum, non est ausus elatè, & ample loqui, cùm humiliter demisséq; sentiret. Quàm benè, non quæritur: constanter quidem certè. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cùm prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cùm tria genera dicit bonorum: vexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiam putatur dicere, in o rotam, beatam vitam q non adscendere. Nusquam id quidem dicit, omnino, sed, quæ dicit, idem valent. Possum igitur, cui concesserim in malis esse dolores corporis, in malis, fortunæ naufragia huic succensere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorum, quòd in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

p L. exsulia.

o quoddam genus tormenti apud Græcos.

q q.v.c. non scandere.

r q.v.c. sustenere.

Vitam

[f] *Vitam regis fortuna, non sapientia.* *Negant, ab vllo philosopho quidquam dictum esse languidius. rectè id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu atque fortuna: nónne consentaneum est, plus fortunam, quæ dominarentur rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm consilium, valere? an malumus Epicurum imitari? qui multa præclarè sæpe dicit: quàm enim sibi constanter, conuenienterq; dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philosophi id quidem: sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, quenquam iucundè posse viuere, nisi idem honestè, sapienter, iustèq; viuat. nihil grauius, nihil philosophia dignius: nisi idem hoc ipsum, honestè, sapienter, iustè, ad voluptatem referret. Quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire sapienti? sed hoc ipse dicit, qui, cùm dolorem non modo maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus acerrimis, tum cùm maximè contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus.* [g] *Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi: omnesq; aditus tuos interclusi, vt ad me adspirare non possis. Præclarè, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum diceret.*

[f] Τύχαι τὰ ζητῶ πραγματ' ἐκ βουλία.

[g] πεπαιδεύκασι τύχη, καὶ πάσας σου τὰς ὁδὸς ἀπέφραξα, ἵνα μὴ πρός με ἀναπνεύσῃς.

Tu

*Tu verò, Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisq; condideris. & definieris summum bonum firma corporis affectione, exploratáque u spe contineri, fortunæ aditus intercluseris? quo modo? isto enim bono tam expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias, istorum hominum est multitudo. x Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuiq; dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omnes bonos semper beatos volumus esse. y Quos dicam bonos, perspicuum est. omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo. Nec vlla alia huic verbo, cum beatum dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsum boni est, non potest. aderis enim malorum, si mala illa z dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, a amissio suorum, graves dolores corporis, perdita b valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exsilium, seruitus denique. In his tot, & tantis, * c atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. at si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper*

* 14 affert. eius spe cont.

x v.c. Acutè autem disputantis illud est.

y q.v.c. Quid dicam bonos viros. &c. non pl.

z o.v.c. lucimus, et ita l. 2 q.v.c. amissio carorum. b v.c. valitudo

* 14 c l. ad quæ etiam plura possunt accedere.

semper beatum fore, cùm vel in omnibus his vno tempore esse possit? non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, vt cùm ea, quæ suprà enumerauí, in malis numerent, idem dicant semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic delectat insignis, & pulcher, Pythagoræ, Socratæ, & Platone dignissimus, inducant animum, illa quorum splendore capiuntur, vires, [d] *valitudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, cáque quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. Tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu,* [c] *nec multitudinis opinione,* [f] *nec dolore, nec* [g] *paupertate terreri, omniáq; sibi in se esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam, & alti viri, & eadem, quæ vulgus in malis, & bonis numerare concedi illo modo potest: qua gloria commotus Epicurus exoritur, Cui etiam, si dijs placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur. sed nunquam id diceret, si ipse se audiret: quid si enim, quod minùs conueniat, quàm vt is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat. Quam hoc suaue est, tum cùm dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philosophi spectandi sunt,*

d v.c. valitudinem.

e al. neque malt.

f al. neque dol.

*sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia. A. Adducis me, vt tibi assentiar. Sed tua quoque vide ne desideretur constantia. M. Quonam modo? A. Quia legituum nuper quartum de finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem disserens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil prater verborum nouitatem interesse. Quod si ita est, quid est causæ, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beate viuendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor spectari oportere, non verba. M. Tu quidem rabellis obsignatis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum aliis isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diem viuimus: [k] quodcunque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus. itaque soli sumus liberi. veruntamẽ, quoniam de constantia paulò antè diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, verúmne sit quod Zenoni placuerit, quódque eius auditori, Aristoni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset, [h] tum vt hoc totum, beatè viuere: in una virtute poneret. Quare demus hoc sane Bruto, vt sit beatus semper sapiens, quàm sibi conuenient, ipse viderit. Gloria quidem huius sententia, quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, vt sit idem beatissimus: [i] etsi Zeno Citticus * [k] aduena quidem, & ignobilis, verbo-*

rum

g hic o.v.c. alia, tamen, quodqur nostros.

h fort tum vtrùm hoc totum, b.

* 15 i fort &, si Zeno Citticus, aduena quidem, & ign. verb. op. inf. se in antiq. phil. videtur: huius sententiæ, &c.

* 15 k L. aduena quidam.

rum opifex, insinuasse se in antiquam philosophiam videtur. Huius sententiæ gravitas à Platonis authoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio vsurpata est, vt nihil præter virtutem diceretur bonum: velut in Gorgia Socrates, cùm esset ex eo quæsitum, Archelaum Perdiccæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret? Haud scio, inquit, nunquam enim cum eo locutus sum. Ain tu? an tu aliter id scire non potes? nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatúsne sit? an ergo possum, cum ignorem, quam sis bonus? Quid? tu in eo fitam vitam beatam putas? ita prorsus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros, miser ego Archelaus? certè, si iniustus. Videturne omnem hic beatam vitam in vna virtute ponere? quid verò in epitaphio? quo modo idem?

[m] *Namcui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè viuendum [n] pertinent, nec suspensa aliorũ aut bono casu, aut contrario, pendere ex alterius euentis, & errare cogantur: huic optimè viuendi ratio, comparata est. Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cùm reliquis commodis, tum maximè liberis; parebit, & obediet præcepto illi veteri.*

[o] *Neq; enim lætabitur vnquã, neq; mærebit nimis, Quod semper in se ipso omnem spem reponet sui. Ex hocigitur Platonis quasi quodãsancto, augustóq; fonte nostra omnis manabit oratio. vnde igitur rectius, orditi possimus quàm à communi*

[l] οὐ γὰρ πώποτε συγχέοντα πρὸς ἀλλήλα.

[m] ᾧ πρὸς γὰρ αὐτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, &c.

[n] o.v.c. conferunt.

[o] οὔτε γὰρ χαίρων, οὔτε λυπούμενος ἄγαν φανεῖται ποτε, διὰ τὸ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν πεποιθέναι.

muni parente natura? quæ, quidquid genuit, non modò animal, sed etiam quod ita esset ortum è terra, vt stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altius possunt: alia semper virent: alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescunt: neque est vllum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, & suis quoque seminibus inclusis, vt aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniáque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediente, perfecta sint. Facilius verò etiam in bestijs, quod his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest. Namque alias bestias nantes, aquarum incolas esse voluit: alias, volucres, cœlo frui libero: serpentes quasdam: quasdam esse gradientes: earum ipsarum partim solitarias, partim congregatas: immanes alias, quasdam autem cicures: nonnullas abditas, terráque tectas. atque earum quæque suum tenens munus, cùm in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. & vt bestijs aliud alij præcipit à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. Humanus autem animus, decerptus ex mente diuina, cum alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc fas est dictu,

p L. et suis in quoque seminib. inclusis & ita o.v.c.

Elici p. 185.

compa-
fiesus
ribus
quæ est
est, cui
tuus,
proprin
ti sunt.
nit, ite
po, Pol
simi. qu
confidit
qui pot
nidit q
ris sir
re? at q
beatus
di stor
in hos c
mercat
maritin
quidem
An du
genere
possit an
extingu
vita bea
ex his d
mus ea
pugnal

compa-

comparari poteſt. Hic igitur, ſi eſt excultus, & ſi eius acies ita curata eſt, vt ne caecutur erroribus: fit perfecta mens, id eſt, absoluta ratio: quae eſt idem, quod virtus. Et, ſi omne beatum eſt, cui nihil deeſt, & quod in ſuo genere expletum, atque cumulatum eſt, idque virtutis eſt proprium: certè omnes virtutis compotes, beati ſunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, item cum Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatiſſimi. quid enim deeſt ad beatè viuendum ei, qui confidit ſuis bonis? aut, qui diffidit, beatus eſſe qui poteſt? At diffidat neceſſe eſt, qui bona diuidit [q] tripartitò. Qui enim poterit aut corporis [r] firmitate, aut fortunae ſtabilitate confidere? at qui, niſi ſtabili, & fixo permanente bono, beatus eſſe nemo poteſt. [s] Quid igitur eius modi ſtorum eſt? [t] vt mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui gloriantí cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet. Non ſanè optabilis, [u] iſta quidem eſt, inquit, rudentibus apta fortuna. An dubium eſt, quin nihil ſit habendum in eo genere: [x] quod vita beata complectitur, ſi id poſſit amitti? nihil enim [y] interaſcere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata conſiſtet. nam qui timebit, ne quid ex his deperdat, beatus eſſe non poterit. volumus enim, eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptum, atque munitum, non vt

q Q. v. c. tripertitò. r tori. ſimilitati, aut fortunae ſtabilitati conf.

s Q. v. c. Quid ergo eiuſmodi, &c.

t ὥσπερ μοι χαρίζεται λαίμπτις ἐν ἐπιστολῇ διότι ἐδόκει πλουσίους ἐᾶναι, πλοῖα πολλὰ ἔχειν, λίμνην ἐφ', ἧς πεσόντος ἐνδυμιὼν ἐ κρύπτειν ἀνυπεύθυνον. v. c. quidem iſta inquit.

x O v. c. quo vita beata complectitur y al. interaſcere, etc.

parvo metu præditus sit, sed vi nullo. Vt enim innocens is dicitur, non qui leniter nocet, sed qui nihil nocet: sic [a] sine metu is habendus est, non qui parum metuit, [a] sed qui omnino metu vacat. quæ est enim alia fortitudo, nisi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? Atque hæc certè non ita se haberent, nisi omne bonum in una honestate consisteret. Qui autem illam maximè optatam, & expetitam securitatem (securitatem autem nunc appello, [b] vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est) habere quisquam potest: cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? qui autem poterit esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possint, omnia parua ducens, qualem sapientem esse volumus, [c] nisi omnia sibi in se posita esse censebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per literas, se omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæ liuerunt, num se esset etiam mori prohibiturus: vir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas vniuersa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè viuendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & a metu vindicet: temperantia tum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? Hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui cum

[a] ἄφοβος. afort. sed qui omni metu vacat.

[b] ἀλυπία.

[c] v.c. nisi omnia in se posita censebit?

cum perturbationes animi, miseram: sedatiónes autem vitam efficiant beatam, duplexque ratio perturbationis sit, quòd ægritudo, & metus, in malis opinatis: in bonorum autem errore, lætitia gestiens, libidóq; versentur: cùm hæc omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tam grauibus concitationibus, támque ipsis inter se dissentientibus, atque distractis, quem vacuum, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est. semper igitur sapiens beatus est. atque etiam omne bonum, lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & profe ferendum. quod tale autem, id etiam gloriosum: si verò gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quæ isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta [b] *dicunt. solum igitur bonum, quod honestum. ex quo efficitur,* [c] *honestate una vitam contineri beatam. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habēda quibus abundantē licet esse miserrimum. An dubitas, quin præstans valitudine,* * *viribus, forma, acerrimis, integerrimisq; sensibus, adde etiam si libet, pernicitatē, & velocitatē, dis diuitiis, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet, iniustus, intemperans, timidus, habeti ingenio, atq; nullo: dubitabis ne eum miserū dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? vi leamus, ne VT acer-*

[b] q.v.c.dicant.
[c] q.v.c. honestatem vitam vitam continere beatā non placet.
* v.c. valitudine.

ius ex sui generis grauis, sic beata vita ex suis similibus partibus effici debeat. Quod si ita est: ex bonis, quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum. ea mixta ex dissimilibus si erunt: honestum ex his effici nihil poterit. quo detracto quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid est, quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbatus id gratum, acceptumque habendum. ergo etiam dignitas est tribuenda est. quod si ita est: laudabile sit necesse est bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, vt, quod sit honestum, id sit solum bonum. Quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda sint. Omitto diuitias: quas cùm quiuis, quamuis indignus habere possit, in bonis non iumero. quod enim est bonum, id non quiuis habere potest. Omitto nobilitatem, famámque popularem, stultorum, improborúmq; consensu excitatam. c, Hæc quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suauis, & ea, quæ Eurylla laudat Vlissi pedes ablutens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea si bona dicemus, quid erit in Philosophi grauitate, quam in vulgi opinione, stultorúmque turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? At enim eadem Stoici præcipua, h vel producta dicunt, quæ bona iisti. Dicunt illi quidem: sed his vitam beatam complere negant: hi autem sine ea esse

c celeatur à Nonio cap. 1 in lentudine. 486 g v.c. ducemus crita L.

h προηγμένα.

i alii quidem sine iis vitam beatam complerii

esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certè negant. Nos autem volumus beatissimam: idq; nobis Socratica illa conclusione confirmatur. Sic enim princeps ille Philosophiæ disserebat: Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem, qualis autem ipse homo esset, talem eius esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam. Affectus autem animi in bono viro laudabilis. & vita igitur laudabilis, boni viri. honesta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam vitam esse concluditur. Etenim, proh. deorum, atque hominum fidem, parúmne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis, & otij consumendi causa, locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo eius esse placidissimam pacem? vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate vlla, sine libidine, nonne beatus? at semper sapiens talis: semper igitur beatus. Iam verò qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæque sentit? refert autem omnia ad beate viuendum: beata igitur vita laudabilis. nec quidquam sine virtute laudabile. beata igitur vita virtute conficitur. Atque hoc sic etiam concluditur. Nec in misera vita quidquam est prædicabile, aut gloriandum: nec in ea, quæ nec misera sit, [illegible]

beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: vt Epaminondas,

Consilijs nostris laus est attonsa Laconum:
vt Africanus,

A sole exoriente, supra Mæotis paludes,
Nemo est, qui factis me æquiparare c queat.

Quòd f si beata vita: gloriandum, & prædicandum, & præ se ferendum est, nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur: & quidem, nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata. quod enim erit honestũ, certè fatebuntur esse melius. ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici peruersius? quid? cùm fatentur satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam, gnónne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatã vitam? contrariorum enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quam vim habeat libi illa Critolai, qui cùm in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propendêre illam boni lancem putet, vt terram, & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illũ grauissimum Philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, & extenuantem cetera, & abijcientem, in virtute non beatam modò vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi k sit, virtutum interitus consequetur

c al. æquiparare.
f L. quod si] est: sola beata vita gloriandum, et præd. &c.
g fort. nónne tenendum eis est.
h addevit de finibus in f.
i v. c. et alicientem.
k v. c. nisi sit

uam in quem cadit agritudo, in eundem metum cadere necesse est. est enim metus futura agritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. Ergo vt idem vincatur interdum necesse est, nec putet ad se præceptum illud [l] *Atrei pertinere,*

[l] al. illud antiquum pertinere.

Proinde ita parent se in vita, vt vinci nesciHic autem vincetur, vt dixi: nec modò vincetur, sed etiam seruiet. At nos virtutem semper liberam volumus, semper inuictam. Quæ nisi sunt, sublata virtus est. [l] *Atqui si in virtute, satis est præsidij ad bene viuendum. satis est etiam ad beatè. satis est enim certè in virtute, vt fortiter viuamus. si* [m] *fortiter, etiam vt magno animo, & quidem vt nulla re vnquam terreamur, semperq; simus inuicti. Sequitur, vt nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. Ergo omnia profluenter absolutè, prosperè. igitur beatè. Satis autem ad fortiter viuendum virtus potest. satis ergo etiam ad beatè. Etenim vt stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam vnquam sui pœnitet. Similemne putas C. Lælij vnum consulatum fuisse, & eum quidem cum repulsa? (sed* [n] *cùm sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragijs præteritur, non populus a bono consule potius, quàm ille a vano populo repulsam fert) sed tamen vtrum malles te,*

[m] L. sit vt fortiter.

[n] L etsi cùm sapiens, & v.

ovide Victorium 12. Valerian. 10.

si c potestas esset, semel, vt Lælium consulem, dn, vt Cinnam, quater? non dubito tu quid responsurus sis. Itaq; video, cui commiseram. Non quemuis hoc idem interrogarem, respondere enim alius fortasse se non modò quatuor consulatus vni anteponere: sed vnum diem Cinnæ, nostrorum, & clarorum virorum totis etatibus. Lælius si dignè quem attigisset, pœnas dedisset. at Cinna, collega sui, consulis, P Cn. Octauij, præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsarii nobilissimorum hominum: quorum virtus fuerat domi militiæque cognita, M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suauitatis, leporis. Beatusne igitur, qui hos interfecit? mihi contrà non satis eò videtur miser, quòd ea fecit, sed etiam quòd ita se gessit, vt ea facere ei liceret. Et peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur. id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Virùm tandem beatior C. Marius, cùm Cimbrica victoria gloriam cum collega Catulo communicauit, panè altero Lælio (nam hunc illis duco simillimum) an cùm cum bello victor, iratus, necessarijs Catuli deprecantibus non semel respondit, sed sæpe. Moriatur. in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit, quamuis, qui tam scelerate imperauit. nam accipere, quam facere præstat iniuriam: tu

prox consulis. fortasse delenda, vt sortis prosecta.

Valerij quæ

v adde 9. Valer 12. Plutarchum. Mac. Appian. 1. emil. Velleium, Florum.

vprouocabulum ipsi, non comparet in v.c. neque agnoscit L.

mortis iam ipsi? aduentanti publicum pro

dere
Ma
cons
pus
nus
xx.
pulch
distan
Ate
scrip
ctu te
rum
lefica
bus, b
se est n
rat, ne
bat,
rentib
dem
& a æ
ne prop
cia qu
cred b
lijs loc
mens se
conuen
am com
natus c
ipse se in
lium con
El

dere obuiam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. Duodequadraginta [t] annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius cùm V. & xx. natus annos dominatum occupasset. Qui pulchritudine urbem, quibus autem opibus præditam, seruitute oppressam tenuit ciuitatem? Atqui de hoc homine à bonis authoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse eius in victu temperantiam, in [u] rebúsque gerendis virum acrem, & industrium, eundem tamen maleficum [x] natura, & iniustum. Ex quo omnibus, bene veritatem intuentibus, uideri necesse est miserrimum. ea enim ipsa, quæ concupierat, ne tum quidem, cùm omnia se posse censebat, consequebatur. Qui cùm esset bonis parentibus atque honesto loco natus (et si [y] id quidem alius alio modo tradit [z]) abundaretque & [a] æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorum: haberet etiam more Græciæ quosdam adolescentes amore coniunctos: credebat eorum nemini. sed [b] ijs, quos ex familijs locupletum [c] seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis, & [d] feris barbaris, corporis custodiam committebat. Ita propter iniustam dominatus cupiditatem in [e] carcerem quodammodo ipse se incluserat. Quinetiam, ne [f] tonsori collum committeret, tondere filias suas docuit. Ita

[t] Idem 3. de Natura deorum.
[u] fort. cùm in rebus gerendis virum acr.
[x] κακοήθη φύσει, καὶ δύσκολον.
[y] is quem Isocrates libro ad Philippum, uti tenui fami. lia natum, scribit.
[z] V. c. tradidit.
[a] et copulationem, non habent pleraque ueteres cod.
[b] id familiare tyrannis scribit Plato 8. de repub.
[c] v. c. locupletium ser.
[d] fort. & fere barbaris,
[e] Idem commune est tyrannis 7. Platone 8. de Republica.
[f] Idem Valerius 9. c. 12.

sordido, ancillari q; artificio regiæ virgines, vt tonstriculæ tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab ijs ipsis, cùm iam essent adultæ, ferrum remouit, instituitque vt [g] candentibus in glaudium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent. Cumq; duas vxores haberet, Aristomachen, [h] ciuem suã, Doridem autẽ Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia specularetur, & perscrutaretur antè. Et, cùm fossam latam cubiculari lecto circumdedisset, eiúsq; fossæ transitũ ponticulo ligneo coniunxisse: eum ipsum, cùm fores cubiculi clauserat, detorquebat. Idemq; cùm in communibus suo gestus consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atq; is cùm pila ludere vellet (studiose enim id facilitabat) tunicámque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cùm quidam familiaris iocans dixisset: Hunc quidem certè vitam tuam committis: arrisisseque adolescens: vtrúmque ei fuit interficiendi alterum, quia viam demonstrauisset interimendi sui: alterum, quia id dictum risu approbauisset. Atque eo facto sic doluit, vt nihil grauius tulerit in vita. quem enim vehementer amaret, [i] occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. Cùm huic obsecutus fis, illi est repugnandum. Quanquàm hic quidem tyrannus ipse indicauit [k], quàm esset beatus. Nam cùm quidã ex eius assentatoribus Damocl. [l], cõmemoraret in

[g] Idem 2. offic.
[h] q. v. c. Aristomachem.
[i] v. c. Amarat ex ita L. [k] Illud adnotandum. [l] Damocles dicitur ab Aristone et Porphyrione 3 odar. riorat. vbi hic Damocles ab Horatio describitur. adde Persium satyr. 3.

seruacon

sermone copiaseius, opes, maiestatẽ, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum: negaretq; vnquam beatiorem quenquam fuisse: Visne igitur, inquit, ô Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandẽ degustare, & fortunã experiri meam? Cùm se ille cupere dixisset, collocari iussit hominẽ in aureo lecto, strato[m] pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto: abacosq; complures ornauit argento auroq; calato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere, cosq; ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant vnguenta corona: incendebantur odores: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur[n]. Fortunatus sibi Damocles videbatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari setaequina appensum, [o] demitti iussit, vt impendèret illius beati cernicibus. Itaque nec pulchros illos administratores [p] adspiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum [q] porrigebat in mensam: iam ipsæ defluebant coronæ: deniq; exoranit tyrannum, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius, nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendeat; Atqui ei ne integrum quidem erat, vt ad iustitiam remigraret, ciuibusq; libertatem, & iura redderet. vis enim se adolescẽs improuida ætate irretierat erratis, eaq; commiserat, vt saluus esse nõ posset, si sanus esse cœpisset. Quantopere verò amicitias

[m] L. strato pulcherrimo textili strag.

[n] mq. v.c. construebantur, non pl.

[o] q.v.c. aptum ex ita l. ex veteri scriptura aptum.

[p] v.c. ministratores.

[q] vide ad hunc locum Victorium 2. Variarum 20 et 3. de natura infra.

citias desideraret, quarum infidelitatem exti-
mescebat, declarauit in Pythagoreis duobus
illis: quorum cum alterum vadem mortis ac-
cepisset: alter, vt vadem suum liberaret, præ-
stò fuisset ad[v] horam mortis destinatam: Vi-
nam, ego, inquit, tertius vobis amicus adscri-
berer. Quàm huic erat miserum, carere cõsue-
tudine amicorum, societate victus, sermone
omnino familiari, homini præsertim docto à
puero, & artibus ingenuis erudito? Musico-
rum verò perstudiosum accepimus, poetam eti-
am tragicum: quam bonum, nihil ad rem. in
hoc enim genere nescio quo pacto magis, quàm
in aliis suum cuique pulchrum est. adhuc ne-
minem[t] cognoui poetam (& mihi fuit cum A-
quinio [u] amicitia) qui sibi non optimus vide-
retur. Sic se res habet. Te tua, me delectant
mea. Sed, vt ad Dionysium redeamus: omni
cultu, & victu humano carebat: viuebat cùm
fugitiuis, cùm facinorosis, cum barbaris: ne-
minem, qui aut libertate dignus esset, aut vel-
let omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur.
Non[w] ergo iam cum huius vita, qua tetrius,
miserius, detestabilius excogitare nihil possum,
Platonis, aut Archytæ vitam comparabo, do-
ctorum hominum, & plane sapientium. Ex ea-
dem vrbe humilem homunculum, à puluere, &
radio excitabo, qui multis annis post fuit, Ar-
chimedem. [x] Cuius ego quæstor ignoratum ab
Syracusiis, cùm esse omnino negarent, sep-
tum

v L. ad horam mortis destinatam.

t Idem Cicero 12 ad Atticum 8 Aristoteles 4. Ethic.

u aliquibus.

w q. v. c. Non ego tam cũ hanc de Archimede narrationem è longinquo repeti. Cicero vt et salutias in Iugurthino, narrationem de Philenorum aris. vide Victorium 10. Variarum 3.

rum undique & vestitum vepribus, & dumetis, indagauí sepulchrum. tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant, in summo sepulchro sphæram esse positam cum cylindro. Ego autem, cum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas y *magna frequentia sepulchrorum) animaduerti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat sphæræ figura, & cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quò cum patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis ferè. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam doctissima sui ciuis vnius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat vnde aberrauit oratio. Quis est enim omnium, qui modò cum musis, id est, cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui* z *se non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? Si vitæ modum, actionemque quærimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisq; alebatur, cum oblectatione solertiæ, qui est vnus suauissimus pastus animorum: alterius cædo & iniurijs, cum & diurno, & nocturno metu.*

y L. Acragas nas al. Agrigentinas al. Achradinas.

z qui se non hunc esse m.

Age,

Age, conser Democritum, Pythagoram, Anaxagoram, quæ regna, quas opes studijs eorum, & delectationibus antepones? Et enim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud, quod quæris, omnium optimum. Quid est autem in homine, sagaci ac bona mente melius? eiui bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. bonum autem mentis, est virtus. ergo hac beatam vitam contineri necesse est. Hinc omnia, quæ pulchra, honesta, præclara sunt, vt supra dixi sed dicendum illud idem paulò vberiùs videtur: plena gaudiorum sunt. ex perpetuis autem, plenisq; gaudijs cùm perspicuũ sit vitam beatam exsistere, sequitur vt ea exsistat ex honestate. Sed, ne verbis solum attingamus ea, quæ volumus ostendere, proponenda quædam quasi momenta sunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamq; conuertant. Sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isq; animo parumper, & cogitatione fingatur. Primùm ingenio eximio sit, necesse est: tardis enim mentibus virtus non facile committitur a: deinde ad b innesligandum veritatem studio incitato. Ex quo triplex ille animi fœtus exsistit: vnus in cognitatione rerum positus, & in explicatione naturæ: alter in descriptione expetendarum, fugiendarúmve rerum: tertius in iudicando, quid cuiq; rei sit consequens, quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas disserendi, tum veritas iudicandi. Quo tandem igitur

a v. e. committitur, et ita l. virtus.

b ad innestigandam veritatem. &c. et ita v. c.

igitur gaudio affici necesse est sapientis animum, cum his habitantem, pernoctantémq; curis? & [c], cùm totius mundi motus, conuersionesq; perspexerit, siderāq; viderit innumerabilia cœlo inhærentia, cum eius ipsius motu congruere certis infixa sedibus? septem alia suos quæq; tenere cursus, multùm inter se aut altitudine, aut humilitate distantia, quorum vagi motus rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant? Horum nimirum adspectus impulit illos veteres, & admonuit, vt plura quærerent. Inde est indagatio nata initiorum, & tanquam seminum, vnde essent omnia orta, generata, concreta: quæq; cuiusque generis vel inanimi, vel [d] animati, vel muti, vel loquentis origo, quæ vita, quis interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: vnde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria sustineantur [e]: in [f] qua omnia del ita grauitate medium mundi locum semper expetant, qui est idem infimus in rotundo. Hæc tractanti animo, & noctes, & dies cogitanti, exsistit illa à deo Delphis præcepta cognitio, vt ipsa se mens vitijs exutam, cognoscat, coniunctāq; cum diuina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudio compleatur. ipsi enim cogitatio dei, & natura deorum, studium incendit illius æternitatis immensæ, neque se in breuitate vitæ collocatam putat, cùm veritatis varias alias ex alijs aptas, & necessitate nexas videat. Quibus ab æterno tempore fluentibus in animum,

[c] v.c. vt cùm totius mundi motus.

[d] q v.c. vel animantis.

[e] v.c. sustineat. etita L. si in quam.

[f] hæc duæ voces, vitijs exutam in v.c. non comparent nec eas agnoscit L.

ratio tamen, mensque moderatur. Haec ille inuenus, atque suspiciens, vel potius omnes partes, or asque circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & citeriora consideraret? hinc illa cognitio virtutis exsistit: efflorescunt genera, partesque virtutum: inuenitur, quid sit, quod natura spectet [h] extremum in bonis, quod in malis vltimum, quo referenda sint officia, quae deqende aetatis ratio deligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maximè efficitur, quod hac disputatione agitamus, vt virtus ad beatè viuendum sit se ipsa contenta. Sequitur tertia, quae per omnes partes sapientiae manat, & fundatur, quae rem definit, genera dispartit[i], sequentia adiungit, perfecta concludit, vera & falsa diudicat, disserendi ratio, & scientia. Ex qua cùm summa vtilitas exsistit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna sapientia[k]. Sed haec oty. Transeat idem iste sapiens ad rempub. tuendam, quid eo possit esse praestantius, cùm [l] contineri prudentia vtilitatem ciuium cernat, iustitia nihil in suam domum inde deriuet, reliquis vtatur tot, tamque variis virtutibus? adiunge fructum amicitiarum: in quo à doctis positum est cùm consilium omnis vitae, consentiens, & pene conspirans, tum summa iucunditas è quotidiano cultu, atque victu. Quid haec tandem vita desiderat, quo sit beatior? cur [m] rei refertae tot, tantisque gaudijs, fortuna ipsa ce-

[h] q.v.e. exspectet non pl.

[i] v.c. dispertii, et ita L.

[k] al. sapiente.

[l] L. cùm prudentia vtilitatem, &c et ita q.v.c.

[m] L. cui rei refertae tot, &c.

dat necesse est. Quòd si gaudere talibus bonis animi, id est, virtutibus, beatum est, omnésque sapientes iis gaudijs perfruuntur: omnes eos confiteri beatos esse necesse est. A. Etiámne in cruciatu, atque tormentis? M. An tu me in viola putas[n] aut in[o] rosa dicere? An Epicuro, qui tantummodò induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit: quod quidem, vt habet seres, me tamen plaudente dicit, nullum sapienti esse tempus, essi vratur[p], torqueatur, secetur, quin possit exclamare, Quàm pro nihilo puto! cùm præsertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate: hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicátque, nos in vocibus occupatos, inanes sonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, nisi quod aut læue, aut asperum in corpore sentiatur. Huic ergo, vt dixi, non multum differenti a iudicio ferarum, oblimisci licebit sui? & tum fortunam contemnere, cum sit omne & bonum eius, & malum in potestate fortunæ: tum dicere, se beatum in summo cruciatu, atque tormentis, cùm constituerit non modò summum malum esse dolorem, sed etiam solum? Hæc verò illa sibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, consuetudinemque patiendi, præcepta fortitudinis, diuturnam[q] vtilem: sed vna se dì it recordatione acquiescere præteritarum voluptatum: vt si quis ſua-

n sic aliquot è nostris v.e. alii putabas, et ita L.

o sic in rosa potare dixit 2. de finibus. et Horat. in rosa perfundere liquidis odoribus.

p verba gladiatoria ex authoratore vri, torqueri, secari, vel vri, cædi, occidi. Seneca 5. epi. 37. et 13 epi. 59. dixi ad L. vlt. ff de muneribus.

q al. diuturnam.

ans, cùm vim caloris non facilè patiatur, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusum fuisse. non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præterita voluptates. Sed cùm is dicat semper beatum esse sapientem: cui dicere hoc, sibi constare vellet, non liceret: quidnam faciendum est ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem authore etiam Peripatetici, veteresque Academici balbutire q desinant aliquando r apertèque & clara voce audeant dicere beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. Sint enim tria genera bonorum, vt iam à s laqueis Stoicorum, quibus vsum me pluribus, quàm soleo, intelligo, recedamus: sint sanè illa genera bonorum, dum corporis, & externa iaceant humi, & tantummodò quia sumenda sint, appellentur bona: alia autem diuina illa, longè, latéque se pandant, cœlúmq; contingant t, vt ea qui adeptus sit, cur eum beatum modò, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extimescet? is enim huic maximè sententiæ repugnat. Nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contráque ægritudinem, & reliquas animi perturbationes saris esse videmur superiorum dierum disputationibus armati, & parati. doleo esse videtur acerrimus virtuti aduersarius. ardentes faces intentat: is fortitudinem, magnitud

q Nobius e. 3 in Balbu. rite 91. r al. aliquando desinant ita Nonius d. loco.

ἀνὰ βρόχων.

s L. contingant: ea qui adeptus sit.

nitudinem animi, patientiam se debilitaturum[u] minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita cedet? quàm turpe! ô dij boni. [x]Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges, Lacedæmone [x] vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique vt exanimarentur, priusquam se victos faterentur. Quæ barbaria India vastior, aut agrestior? [y]in ea tamen gente primùm, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Cancasi. niues, hiemalemque vim perferunt sine dolore: cúmque ad flammam se applicuerint [z] sine gemitu aduruntur. Mulieres [a] verò in India. cùm est cuiusque earum vir mortuus, in certamen, iudiciúmque veniunt, quam plurimùm ille dilexerit. plures enim singulis solent esse nuptæ. Quæ est victrix, ea læta, prosequentibus suis, una cum viro in rogum imponitur: illa victa, mœsta discedit. Nunquam naturam mos vincet. est enim ea semper inuicta. Sed nos vmbris, delicijs. otio, languore, desidia animum infecimus: opinionibus. malóque more delinitum [b] mollimus. Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbuta mentes prauitatis [c] erroribus, quamuis carnificinam prius subierint, quàm ibim, [d] aut aspidem, [e] aut solem,

u al. debellaturum, nō pl.

x fuit & apud Lacedæmonios διαμαστίγωσις liber 2. Tusculana. supra.

y Idem 3. Valer. 3. 7. P. in 2. Philostrat. Apoll. de Brachmanis.

z q. v. e applicauerunt.

a Idem Valerius 2. c. 6.

b al. delenitum. e fort. pranis erroribus

d vide Iuuenalem Satyra 15. vide Diodorū. c. 8. e al. Apim. rectè Apis enim bos Ægyptiorum Deus.

aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, poenam nullam recusent. De hominibus loquor. quid bestiae? nónne frigus, non famem, non montium agor, atque silvestres & cursus lustrationéque patiuntur? nónne pro suo partu ita propugnant, vt vulnera excipiant? nullos timent, nullos ictus reformident? omitto, quas perferant, quaeque patiantur ambitiosi, honoris causa: laudis studiosi, gloriae causa[h]: amore incensi, cupiditatis. plena vita exemplorum est. Sed adhibeat oratio modum, & reducat illuc, vnde digressit. Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec iustitiam, temperantiam, inprimísque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam prosecuta cum tortoris os viderit, consistet: virtutibúsque omnibus fine vllo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores (vt ante dixi) iménque carceris. quid enim ea sordius, quid deformius, scelere icta, comitatu[i] pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest. nec enim virtutes sine beata vita cohaerere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiuersari non sinent, secúmque rapient, ad quemcunque ipsae dolorem, cruciatúmque ducentur. sapientis est enim proprium, vbi, quod[k] paenitere possit, facere, nihil inuitum: splendidè, constanter, graviter,

fL. quid? bestiae nonne frigus, &c. g a silvestres curius, vt videatur hic locus sumptus ex vetere quodam poeta. sic Camillus libello de Arte, silvicultrix.

h v. c. gratia: et ita L. Alii expungunt hanc particulam causa. fort. a comitatu.

k fort. cuius paenitere p.

i [illegible]

graui
quasi
admir
videat
suis s
certè
rum q
nem b
re, cú
sit in[l]
etiam
in pote
beata
Habes
tem, C
lius at
quidem
trare
niam t
discipl
te max
lo ant
niam
libere
beatiss
his pu
enim à
& Stoi
igitur

grauiter, honestè omnia : nihil ita expectare, quasi certò futurum : nihil, cùm acciderit, admirari, vt inopinatum, ac nouum accidisse videatur : omnia ad suum arbitrium referre: suis stare iudicijs. Quo quid sit beatius, mihi certè in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est. Qui cùm finem bonorum esse senserint, congruere naturæ, cúmque ea conuenienter viuere : cùm id sit in[l] sapiente situm non officio solùm, verùm etiam potestate, sequatur necesse est, vt, cuius in potestate summum bonum, in eiusdem vita beata sit. Ita sit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissimè de beata vita dici putem, &, quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidem afferre nihil possum : sed à te impetrare[m] libenter velim, nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula impediunt vllius certæ disciplinæ, libásque ex omnibus, quodcunque te maximè specie veritatis mouet : quod paulo ante Peripateticos, veterémque Academiam hortari videbare, vt sine[n] retractione libere dicere auderent, sapientes esse semper beatissimos, id velim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere, multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. M. Vtamur igitur libertate : qua nobis solis in Philoso-

l L. in sapientis situm non.

m q. v. impetrarem libenter, si mol.

n al retractatione.

phia licet vti: quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omnes partes, vt ab aliis ipsa possit per se, nullius authoritate adiuncta valere. & quoniam videris hoc velle, vt, quæcunque dissentientium Philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij, quod o quidem Carneadem assputare solitum accepimus: sed is, vt contra Stoicos, quos studiosissimè semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat: nos p illud quidem cum pace agemus. si enim Stoici fines bonorum rectè posuerunt: confecta res est: necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus vnamquamque reliquorum sententiam, si fieri potest, vt hoc præclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententijs, & disciplinis conuenire. Sunt autem hæ de finibus, vt opinor, retentæ defensæque sententiæ: primùm simplices quatuor: Nihil q bonum nisi honestum, vt Stoici: nihil bonum, nisi voluptatem, vt Epicurus: Nihil bonum nisi vacuitatem r doloris, vt Hieronymus: Nihil bonum, nisi naturæ primis bonis, aut omnibus, aut maximis frui, vt Carneades contra Stoicos disserebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta: Tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, vt Peripatetici, nec multò veteres Academici

o al hoc p v cunosam tem illud eùm pace g. Vrsin ritus vel illorum.

q Bonum esse dicebat Stoici, id quod honestum esset: Epicurus voluptatem Hieronymus vacuitatem doloris. Carneades, frui primis naturæ bonis aut omnibus aut maximis: Clitomachus voluptatem cum honestate: Diodorus indolentiam cum honestate.

r al nisi vacuitatem, vt Hyeronimus vide Victorium I. Variar. 28.

mici secus. Voluptatem cum honestate Clitomachus, [s] & Callipho copulauit. Indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adiunxit. Hæ sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeant. Nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorúmque aliorum euanuerunt. Hi quid possint obtinere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis videor defendisse sententiam. Et Peripateticorum quidem explicata causa est: prater Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorem & reformidant. Reliquis quidem licet facere, quod ferè faciunt, vt grauitatem, dignitatémque virtutis exaggerent. Quam eùm ad cœlum extulerunt, quod facere eloquentes homines copiosè solent: reliqua ex collatione facile est conterere, atque contemnere. nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare, eos esse beatos, qui illam adepti sunt. Quanquam enim sint [t] in quibusdam malis: tamen hoc nomen beati longè & latè patet. Nam VT quæstuosa mercatura fructuosa ratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis [u] tempestatis calamitate semper vacet [x]; sed si multo maiori [y] ex parte exstet in vtraque fœlicitas: sic vita, non solùm si vndique referta bonis est, sed si multo maiore, & graniore ex parte bona propendent, beatarectè dici potest. Sequetur

[s] v.c Dinomachus, et ita L.

[t] v.c. sunt.

[u] al. omnis

[x] al vacat.

[y] v.c. maiore et ita L.

igitur horum ratione vel ad ſupplicium beata vita virtutem. cumque ea deſcendet in taurum, Ariſtotele Xenocrate, Speuſippo, Polemone auſhoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deſeret eadem Callisphontis [a] erit, Diodorique ſententia: quorum vterque honeſtatem ſic complectitur, vt omnia quæ ſine ea ſint, longè, & retrò ponenda cenſeat. Reliqui habere ſe videntur anguſtius: enatant [b] tamen: Epicurus, Hieronymus, & ſi qui ſunt, qui diſertum illum Carneadem curent defendere. nemo eſt enim, qui [c] eorum bonorum animum putet eſſe iudicem, eúmque condocefaciat [d], vt ea, quæ bona, maláve videantur, poſſit contemnere. Nam qua tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis cauſa, & hercle omnium reliquorum. quis enim parum eſt contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, ſi placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortémne videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat, maximiſque doloribus affectus, eos ipſos inuentorum ſuorum memoria, & recordatione confutat [e]: nec hoc ſic agit, vt ex tempore quaſi effutire videatur. de morte enim ita ſentit, vt diſſoluto animante, ſenſum extinctum putet: quod autem cenſu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore

[a] al Callisphonis.

[b] Sic Horat. enarat ex ſpeu & Zuro. Hippolyto. Plat. q. de renub. ἐπνίσαι.

[c] Cic. quin. d ita Nonius cap. 2. in Condoce facere. 107.

[e] al. compen. ſat.

certa

certa habet, quæ sequatur: quorum magnitudinem breuitate consolatur, longinquitatem leuitate. quid tandem? isti grandiloqui f contra hæc duo, quæ maximè angunt, melius se habent quàm Epicurus? an ad cetera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non paupertatem extimescet: neque g tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quàm paruo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit. etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, vt amori, vt ambitioni, vt quotidianis sumptibus copiæ suppetant: cùm procul ab eo omnibus rebus absit, cur pecuniam magnopere desideret, vel potius curet omnino? an Scythes h Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere: nostrates philosophi i facere non potuerunt? k Illius epistola fertur his verbis,

f citatur à Nonio ca. 1. in grandiloqui 362.

g L. nequa tamen non quisquam philos.

Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est, Scythicum tegmen: calciamentum, solorum callum; cubile, terra; pulpamentum, l fames; lacte, caseo, carne, vescor. Quare vt ad quietum me licet venias. Munera autem ista, quibus es m delectatus, vel ciuibus tuis, vel diis immortalibus dona.

h vide Laertium lib. 1. in Anacharsi. i al Philosophi non poterunt.

k L. poterunt, l fort. pulmentum.

m v.c. quibus delicatus es, vide ad hunc locum Victorium. 15. Variar 19. al. legunt, quibus deliciaris, vel quibus deliciatus es, n vel in foro. Ita enim refert Laertius, vbi rerum venalium erat multitudo.

Omnes ferè Philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse, potuerunt. Socrates, in pompa n *cùm magna vis auri argentique ferretur* Quam multa non desidero,

sidero, *inquit. Xenocrates, cùm legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima : adduxit* ᵒ *legatos ad cœnam in Academiam : ys apposuit tantum, quod satis esset, nullo apparatu. Cùm postridie rogarent eum, cui numerari iuberet : Quid? vos hesterna, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere? quos cùm tristiores vidisset,* XXX. *minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At verò Diogenes liberiùs, vt Cynicus, Alexandro roganti, vt diceret, si quid sibi opus esset. Nunc quidem paululum, inquit, à sole abis.* ᵖ *offecerat videlicet apricanti. Et hic quidem dsputare solebat, quanto regem Persarum vita, fortunáque superaret. sibi nihil deesse illi nihil satis vnquam fore. se eius voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset : suas eum consequi nullo modo posse. Vides, credo, vt Epicurus cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortasse subtiliter, vtiliter tamen : partim esse naturales, & necessarias : partim naturales, & non necessarias : partim neutrum : necessarias satiari posse penè nihilo : diuitias enim naturæ, parabiles esse. Secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent pla-*

ᵒ q.v.c. ab. duxit leg. non plac.

ᵖ verbum abesis abest ab o.v.c. neque id agnoscit L.

nè inanes, neque ¶ necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus ejiciendus putant. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur hæque voluptates sigillatim [r] extenuantur: quarum genera non contemnunt: quærunt tamen copiam. nam & obscuras voluptates, de quibus multa ab illis haberetur oratio, faciles, communes, in medio sitas esse dicunt: eásque si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab ijsq; abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo, [s] aut officium, aut fama postul t: omnióque genus hoc voluptatum optabile esse, si non obsit: prodesse [t] nunquam. Totúmque hoc de voluptate sic ille præcepit, vt voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandum, expetendámque putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum. itaq; hac vsurum compensatione sapientem, vt voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat maiorem efficientem voluptatem: omniáque iucunda, quanquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen, Quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem: animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere

g al. neque non necessitatem modò, al. neq; modo non necessitatem.
r L. sigillatim ext. q. v o. singulatim, &c.
s v.c. valitudo
t al prodesse nonnunquã.

fluere sinere. ita perpetuas, & contextas voluptates in sapiente fore semper, cùm expectationi u sperataru, x perceptarum y memoria inngeretur. Atque ijs similia, ad victum etiam transferuntur, extenuantúrque magnificentia, & sumptus epularum, quod paruo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non videt, desiderijs ista condiri omnia? Darum in fuga, cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius. Nunquam videlicet sitiens biberat, Nec esuriens Ptolemæus ederat: cui z cùm peraganti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius a in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, cùm vsque b ad vesperum contentiùs ambularet, quæsitumq; esset ex eo: quare id faceret. respondisse, se quo melius cœnaret, opsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in c phiditijs nonne videmus? vbi d cùm tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure e illo nigro, quod cœna caput erat, delectatum. Tum is qui illa coxerat, maxime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. Qua tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis.

u al expectatio. x sperate. y al. memoria.

z L. aui cùm peregrinanti comitib. non consi. et ita Nonius. a Cibarius panis. sordidus. Nonius cap. 1. in Cibarium, vbi hunc locum citat Ciceronis, qui ad cibum seruis datur nec delicatus Isidorus 20. c. 2. Eadem forma vinum cibarium Nonio d. loco, sic apud eundem homo cibarius pro sordido d. loco. Cibarii panis meminit Cornelius Celsus lib. 2. b vic. ad vesperam. c al. in philitijs. d Imò coquum emisse eo nomine dicitur à Plutarcho in Laconicis, & Stobæo c. περὶ φιλοπονίας. e quod optimum videbatur Spartanis.

bis enim rebus Lacedæmoniorum epulæ constant. Atque hoc non ex hominum more solùm, sed etiam ex bestijs intelligi potest, quæ, vt quicquid obiectum est, quod modo à natura non sit alienum, eo contentæ nõ quærunt amplius. Ciuitates quædam vniuersæ, more dictæ, parsimonia delectantur, vt de Lacedæmonijs paulo ante diximus. Persarum à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quidquam, præter vastertium. Quanquam, si quædam etiam suauiora natura desideret, quàm multa ex terra, arboribúsque giguuntur cum copia facili, tum suauitate præstantia? adde siccitatem, quæ consequitur sal. præstanti. *hanc continentiam in victu. adde integritatem valitudinis. Confer sudantes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boues. tum intelliges, qui voluptatem maximè sequantur, eos minimè consequi: iucunditatémque victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cùm cœnauisset apud Platonem, eóq; conuiuio admodum delectatus esset, vidisséque eum postridie, dixisse: Vestræ quidem cœnæ non solùm in præsentia, sed etiam postero die iucundæ sunt. Quid, quòd ne mente quidem recte vti possumus, multo cibo, & potione completi? Est præclara epistola Platonis & Dionis propinquos:*

quos: in qua scriptum est his ferè verbis:

Quo cùm venissem, vita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum. Syracusanarúm; mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturũ fieri, nec vnquam pernoctare solum: ceteráque quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo effici tur vnquam, moderatus verò multo minùs.

Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? quo modo igitur iucunda vita potest esse, à qua abest prudentia? abest moderatio? ex quo

g al. Assyriæ. *Sardanapali opulentissimi Syriæ* g *regis error agnoscitur, qui incidi in sit in busto,*

Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido

Hausit: at illa iacent multa, & præclara relicta.

Quid aliud inquit Aristoteles, in bouis non in regis sepulchro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit: quæne viuus quidem diutiùs habebat, quàm fruebatur. Cur igitur diuitiæ desiderentur? aut vbi paupertas beatos esse non

b L. In ignis. i al. tabulis pictis. *sinit? Signis* h *credo, tabulis,* i *ludis. Si quis est, qui his delectetur, vònne melius tenues homines fruuntur quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum nostra in vrbe summa in publico copia. Quæ qui priuati habent, nec tam multa, & raro vident, cùm in sua*

k fort. Dies me deficiet. *rura venerint. Quos tamen pũgit aliquid, eum, illa vnde habeant, recordantur. Dies* k *deficiet, si velim paupertatis causam defendere. aperta*

enim

enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm paruis rebus egeat, quàm vilibus. Num igitur ignobilitas, *aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria, molestiæ habeat quàm voluptatis. Leniculus sanè noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, vt mos in Græcia est, insusurrantisq; alteri, His est ille Demosthenes. Quid hoc leuius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem ipsam* [l] *per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. Veni Athenas, inquit Democritus: neq; me quisquam ibi* [m] *agnouit. Constantem hominem, & grauem, qui glorietur, à gloria se abfuisse* [n]. *An tibicines, ÿque, qui fidibus vtuntur, suo, non multitudinis arbitrio, cantus, numerósque moderantur, vir sapiens, multò arte maiore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquam stultius, quàm, quos singulos, sicut operarios, barbarósque contemnas* [o], *eos aliquid putare esse vniuersos? ille verò nostras ambitiones, leuitatésq; contemnet* [p], *honorésque populi, etiam vltrò delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequàm pœnitere*

l fort. Ipsam per se esse expetendã.

m ibi abest ab o.v.c. nec agnouit L. neque etiam extat apud Lacrtium, in Democrito.

n L. afuisse, et ita duo v.c.

o v.c. contempnas mendosè.

p v.c. contempnet, mendosè.

q v.c. contemnere mendosè.

pœnitere cœpit, contemnere q. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro. vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quòd, cùm ciuitate expelleret eum Hermodorum, ita locuti sunt. Nemo de nobis vnus excellat: sed, si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit. An hoc non ita sit omnis in populo? nónne omnem exsuperantiam virtutis oderunt? quid? Aristides (malo enim Græcorum, quàm nostra proferre) nónne ob eam causam expulsus est patria, quòd prater modum iustus esset? Quantis igitur molestijs vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? Quid est enim dulcius otio literato? ijs dico litteris, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipso mundo cœlum, terras, maria cognoscimus. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? exsilium r credo: quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est: quam sit ea contemnenda, paulo antè dictum est. Sin abesse à patria miserum est, plena miserorum prouinciæ sunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exsules. Quid tum? parúmne multa de toleranda paupertate dicuntur? iam verò exsilium s, si rerum naturam, non ignominiam nominis quæri-

r al. exsilium

s al. exsulium

mus,

mus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates suas philosophi nobilissimi consumpserunt, Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antepater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerabiles alij: qui semel egressi, nunquam domum reuirtêre? At enim [t] non sine ignominia afficere [u] poterit sapientem. do sapiente enim est hæc omnis oratio, cui iure id accidere non possit. nam iure exsulantem consolari non oportet. Postremò ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita: vt quocunque hæc loco suppeditent, ibi beatè queant viuere. Itaq; ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest,

Patria est, vbicunque est bene.

Socrates quidem cùm rogaretur, cuiatem [x] se esse diceret, Mundanum, inquit. totius enim mundi se incolam, & ciuem arbitrabatur. Quid T. Albutius [y]? nonne animo aquissimo Athenis exsul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset. Quid enim beatior Epicurus, quod in patria viuebat, quàm [z] Metrodorus, quod Athenis? aut [a] Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcesilam,

t al. At enim non erit sine ignominia. Ignominia afficere poterit sapientem? de sapiente enim, &c. ita Manutius, al. attingere

x ohatur à Nonio cap. 2 in Cuius. 187.

y Albucius,

z v. c. quàm quòd Athenis, Metrodorus? a forte An Plato, Xenocratem vincebat, aut Pol.

Arce ſilam, quo eſſet beatior? Quanti verò iſta ciuitas æſtimanda eſt, ex qua boni, ſapientesque pelluntur? Demaratus [b]quidem Tarquinij regis noſtri, pater, tyrannum Cypſellum [c] quod ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, ac liberos procreauit. Nam ſtultè antepoſuit exſilij libertatem domeſticæ ſeruituti? Iam verò motus animi, ſollicitudines, ægritudinéſque oblitione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non ſine cauſa igitur Epicurus auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quia ſemper ſit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille, quod quærimus, vt ſapiens ſemper beatus ſit. Etiámne, ſi ſenſibus carebit oculorum [d], ſi aurium? Etiam. nam iſta ipſa contemnit. Primùm enim, horribilis iſta cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? cùm quidam etiam diſputent, ceteras voluptates inipſis habitare ſenſibus: quæ autem adſpectu percipiantur, ea non verſari in oculorum vſu ſed iucunditate: vt ea, quæ guſtemus, olfaciamus [e], tractemus, audiamus, in ea ipſa vbi ſentimus, parte verſentur, in oculis tale nihil ſit. animus accipit quæ videmus. Animo autem multis modis, variſque delectari licet etiam ſi non adhibeatur adſpectus. Loquor autem de doctò homine, & erudito, cui viuere eſt, [f] cogitare. Sapientis enim cogitatio [g] non

[b] vide Liuiũ 1. l. 2. ſect 2. ff. de origine iuris.
[c] vide Hero. dotum 5.
[d] DE CÆCITATE ET CÆGIS.
[e] q. v. c. oleſ faciamus.
[f] γοεῖν.
[g] qv. c. c. g. nitio.

ſerm

fermè ad inuestigandum adhibet oculos aduocatos. etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paulo obscœnius, sed non absurda sententia est: cuius cæcitatem cùm mulierculæ lamentarentur, Quid agitis? inquit: an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu, nec priuato nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum compleri consultoribus solitam accepimus: cùm quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis, Cn. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat [h] in literis. Diodorus [i] Stoicus, cæcus multos annos nostræ [k] domi vixit. Is verò, quod credibile vix esset, cùm in philosophia multo etiam magis assiduè, quàm anteà, versaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more uteretur, cumq; ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in studijs oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus unde, quò, quámque [l] lineam scriberent. Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Eretricum [m] philoso-

h forte videbat.
i L. Diodorus
k v. c. domi nostræ vixit, & ita L.
l v. c. quam lineam scr. et ita L.
m L. Eretriacum fort. Eretrium.

phum, cùm [n] quidam quæreret, quid ei caecitas attulisset, respondisse, Vt puero vno esset comitatior. Vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat [p], quod [q] quibusdam Graecis quotidie, sic caecitas ferri facilè possit, si non desint subsidia valetudinum [*]. Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at verò bona, mala: aequa, iniqua: honesta, turpia: vtilia, inutilia: magna, parua poterat: & sine varietate colorum labat viuere beatè, sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem, adspectu oculorum arbitrabatur: & cùm alis saepe, quod [r] esset ante pedes, non viderent, ille [s] infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum caecum fuisse. At eius picturam non poesim, videmus. Quae regio, quae ora, qui locus Graciae, quae [t] species formae, quae pugna, quae acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, vt, quae ipse non viderit, nos vt videremus, effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse vnquam arbitramur? aut, si ita seres haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus [u], agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quaerendiq; diuina delectationi toto se animo dedidissent [x]? Itaq; augurem

n fort. Cum quidam ex eo quær.

o id est, si liceat, πάρεξ, id est supernè cogere.

p al. libeat.

q περιττῶν.

v.c. ad valetudinem.

r alludit adversum qui exstat. 2. de diuinat.

s ille in infinitatem.

t q.v.c. quae species formaque pugnae, quae acies.

u vide 5. de finibus, vbi dixi.

x l. dedissent.

augurem Tiresium, quem sapientem fingunt poetæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cùm immanem, ferumq; finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, eiúsq; laudare fortunas, quòd, quà, vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere. Rectè y hic quidem. nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In surditate z verò quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed a aliud molestius, quòd malè audiebat, etiam si, vt mihi videbatur, iniuriâ. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci b Latinè. ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnesq; c id nos in ijs linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vocem citharœdi non audiunt: ne stridorem quidem serræ tum, cùm acuitur: aut grunnitum d, cùm iugulatur sus: nec, cùm quiescere volunt, fremitum murmurantis maris. Et, si cantus eos fortè delectant, primùm cogitare debent, antequam hi sint inuenti, multos beatè vixisse sapientes. deinde multò maiorem percipi posse legendis his, quàm audiendis, voluptatem. Tum, vt paulo antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculorum. etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requiret. Congerantur in vnum omnia, vt idē oculis & auribus captus sit: prematur etiā doloribus acerrimis cor-

y q. v. c. Et recte quidem et ita L.

z DE SVRDITATE.

a al. sed illud mol.

b Faern. Opici vt sint populi Campaniæ, de quibus Strabo c L. omnesq; itidem nos.

d citatur a Nonio ca. 2. in Grunnire.

ris: qui primùm per se ipsi plerumq; conficiunt hominẽ: sin [c] fortè longinquitate producti, vehementiùs tamen torquent, quàm vt causa sit, cur ferantur: quid est tandẽ, dij boni, quod laboremus? portus enim præsto est, quoniam [f] mors ibidẽ est, æternum nihil sentienti receptaculũ. Theodorus [g] Lysimacho mortem minitanti: Magnum verò, inquit, effeci, si cantharidis vim consecutus es. Paulus Perse deprecanti, ne in triumpho duceretur: In tua id, inquit, potestate est. Multa primo die, cùm de ipsa morte quæreremus, non pauca etiam postero, cùm ageretur de dolore, sunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortẽ aut optandam, aut certè non timendam putet. Mihi quidem in vita, seruanda videtur illa lex: quæ in Græcorum conuiuijs obtinetur: [h] Aut bibat, inquit, aut abeat. Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs voluptate potandi: aut, ne sobrius in [i] violentiam vinolentorum incidat, antè discedat: sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit [k] & Hieronymus. Quod [l] si ijs [m] philosophis, quorũ ea sententia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat: omne quod honestum nos, & laudabile esse dicimus [n], illi cassum quiddam & inanis vocis sono decoratũ esse dicent [o]: & [p] tamen semper beatum esse censent sapientem: quid tandem à Socrate, & Platone, perse-

e fort. dein. sin. fortè long.

f Mors æternum nihil sentienti receptaculum.

g adde quædam similia ex 1. Tuscu. Iana.

h ἢ πιὲιν, ἢ ἄπιεναι.

i q.v.c. in violentiorum multorum incid. non pl.

k al. dicit Hieronymus.

l L. Quod si ii Philosophi.

m al. ii Philosophi.

n q.v.c. dicamus.

o al. dicant. attamen semper.

p delenda videtur copulatio et.

perfectiſq; philoſophis faciendum putes? quorum alij tantam præſtantiam in bonis animi eſſe dicunt, vt ab his corporis, & externa obſcurentur. Alij autem hæc ne bona quidem dicunt, in animo reponunt omnia. Quorum controuerſiam ſolebat, tanquam honorarius arbiter, iudicare Carneades. nam cùm quæcunq; bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur: neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ valetudini, ceteriſq; rebus generis eiuſdem, quàm Stoici cùm ea, re, non verbis ponderarentur: cauſam eſſe diſſidendi negabat. Quare hunc locum ceterarum diſciplinarum philoſophi quemadmodum obtinere poſſint, ipſi viderint. Mihi tamen gratum eſt, quòd de ſapientium perpetua bene viuendi facilitate dignum quiddam philoſophorum voce profitentur. Sed quoniam manè eſt eundum, hos quinq; dierum diſputationes memoria comprehendamus. Equidem me etiam conſcripturũ arbitror. vbi enim melius vti poſſumus hoc, cuicuimodi eſt, otio? ad Brutumq; noſtrum hos libros alteros quinque mittemus. à quo non modò impulſi ſumus ad philoſophicas ſcriptiones, verùm etiam laceſſiti. In quo quantum ceteris profuturi ſimus, non facile dixerimus: noſtris quidem acerbiſſimis doloribus, varijſq; & vndiq; circumfuſis moleſtijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

q q.v.c.vi-den.

r fort.diiu-dicare.

ſ al.Philoſophas.ſic Plato φιλόσοφον φύσιν. ſed Nonius c.2.in Laceſſere,501.legit Philoſophiæ ſcriptionem.

FINIS.

Mortui non sunt misteri secundum eos qui
tenent animos esse mortales; qui enim
non sunt omninò quomodo possint esse
misteri? nec tamen apud eos ani-
mi probant immortalitatem. quod opi-
nionem defendit Tullius. quia sua ri mo-
vebatur non aliqua.

3rd Ambrosianus.
31 Lucipparus.
L. Q.th Sage apud Hypsimum.
53 cum Lysimachus.
143 in "originibus."
196. Nam Xerxes quidem.
204 Humanus autem.
213 ne tonsori committeret.